

‘Gestreden als Don Quichot tegen windmolens.’

Onderzoek naar geweld tegen burgers vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit in hun directe woonomgeving

10 juni 2014

Lokaal Centraal, Expertgroep Maatschappelijke Vraagstukken

Rob Witte

Hans Moors

m.m.v.

Saskia van Bon



Inhoud

1. Inleiding	2
1.1 Aanleiding	2
1.2 Geweld vanwege seksuele gerichtheid of genderidentiteit	2
1.3 Onderzoeksdoel en –opzet	4
1.4 Casus	5
2. Verkenning van een geweldsfenomeen	8
2.1 Inleiding	8
2.2 Verschijningsvormen en definities van geweld	8
2.3 Achtergronden van geweld in de buurt	9
2.4 Slachtoffers: typering, ervaringen, behoeften	13
2.5 Daders: typering en motieven	15
2.6 Conclusie	18
3. Aanpak	19
3.1 Inleiding	19
3.2 Landelijk kader	19
3.3 Lokale uitvoering	21
3.4 Conclusie	34
4. Impact op slachtoffers	36
4.1 Inleiding	36
4.2 Dreiging en geweld in woonomgeving	36
4.3 Relatie tussen aanpak en slachtofferschap	40
4.4 Media-aandacht: Hoe wordt een zaak nieuws?	45
4.5 Conclusie	46
5. Samenvatting en conclusies	48
5.1 Ontstaan en ontwikkelingen van het geweld	48
5.2 Hoe interveniëren lokale partijen op dit geweld?	49
5.3 Welke effecten heeft het geweld op slachtoffers?	50
5.4 Welke effecten heeft de aanpak op slachtoffers?	51
5.5 Waarin is dit geweldstype en de aanpak te onderscheiden van ander geweld?	51
6. Aanbevelingen	52
Literatuur	54

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Geregeld worden mensen in hun sociale en fysieke veiligheid bedreigd vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit. Dit fenomeen is eeuwenoud en doet zich voor in het openbare publieke domein, zoals in het uitgaansleven en op ontmoetingsplaatsen, maar ook in de directe omgeving van de woonplek van het slachtoffer.¹ Juist in deze laatste gevallen raakt (de dreiging van) dit geweld mensen in het wezen van hun bestaan. Uit beschikbare summier gegevens en journalistieke beschrijvingen van specifieke situaties² kan worden afgeleid dat geweld tegen burgers in hun directe woonomgeving vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit geregeld voorkomt. Inzicht in dit fenomeen bestaat echter nauwelijks.

In 2012 hebben Art.1 en RADAR van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OC&W) financiële middelen verkregen om een Gay-Straight Alliantie (GSA)³ in te richten. De GSA houdt zich bezig met het vraagstuk: ‘*Hoe kunnen we garanderen dat LHBT-burgers⁴ veilig zijn en zich veilig voelen in hun directe woonomgeving en hoe kunnen we tijdig signaleren, reageren en interveniëren waar die veiligheid onder druk staat.*’ De GSA ontvangt tijdens haar activiteiten verschillende signalen, waaruit zou blijken dat de aanpak van dit geweld (nog) niet overal effectief of haperend zou zijn. Ook is een vraag of dit geweld tegen burgers vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit en de aanpak daarvan zou verschillen van andere geweldsvormen. De GSA en het ministerie van OC&W vinden het belangrijk om meer inzicht te verwerven.

Het maatschappelijke belang van meer inzicht in dit fenomeen is evident. Alle Nederlandse burgers moeten zich veilig kunnen voelen en onbedreigd hun leven kunnen leiden, zonder last te hebben van discriminatie, geweld en uitsluiting. Gemeenten en hun ketenpartners op het gebied van veiligheid, wonen, zorg en welzijn zijn er daarom bij gebaat om spanningen in een zo vroeg mogelijk stadium te signaleren, te duiden en te neutraliseren. En daar is nog een wereld te winnen.

1.2 Geweld vanwege seksuele gerichtheid of genderidentiteit

Over welk geweld hebben we het nu precies? De Landelijke Eenheid van Politie hanteert in haar recente rapport *Anti-homogeweld in Nederland* (2013) de volgende definitie:

Het welbewust uiten van discriminatie op grond van seksuele voorkeur door het gebruiken van fysieke kracht, dan wel het dreigen daarmee, gericht tegen een ander persoon of een groep personen, hetgeen resulteert of kan resulteren in letsel, dood of psychische schade.⁵

¹ Zie bijvoorbeeld: Everard, M. (1995). *Ziel en zinnen. Over liefde en lust tussen vrouwen in de tweede helft van de achttiende eeuw*. Groningen: Historische Uitgeverij; Meer, T. van der (1995). *Sodoms zaad in Nederland. Het ontstaan van homoseksualiteit in de vroegmoderne tijd*. Nijmegen, Amsterdam: SUN.

² Zie onder andere de documentaire van F. Bromet, *Homopesten*. NCRV, 4 maart 2013. <http://www.uitzendinggemist.nl/afleveringen/1329274> [geraadpleegd 21 mei 2014].

³ De kern van dit initiatief bestaat, naast RADAR en Art.1, uit de ANBO, COC Nederland, het Landelijk Samenwerkingsverband Aandachtswijken, Movisie en het Politienetwerk Roze in Blauw. Daarnaast kent deze kern een 2e schil bestaande uit allerlei organisaties, die hun medewerking zo gevraagd hebben toegezegd (zie <http://www.natuurlijksamen.org/organisaties> [geraadpleegd 21 mei 2014]).

⁴ LHBT: Lesbiennes, Homoseksuelen, Biseksuelen en Transgenders.

⁵ Politie Landelijke Eenheid (2013). *Anti-homogeweld in Nederland. Analyse van (dreiging van) fysiek anti-homogeweld*. Driebergen, p. 14.

Dit is niet de plaats voor een theoretische verhandeling over definities. Maar de eerdergenoemde definitie is niet echt bruikbaar, vooral omdat die niet uitlegt wat discriminatie is. Over *discriminatie* spreken we als mensen benadeeld worden, niet vanwege hetgeen zijzelf individueel doen of ‘zijn’ (individuele kwaliteiten of capaciteiten), maar omdat zij geacht worden te behoren tot een specifiek collectief op basis van bijvoorbeeld leeftijd, nationale of etnische afkomst, religieuze of culturele achtergrond, en/of seksuele gerichtheid. Deze benadeling kan zich uiten in buiten- of uitsluiting, maar bijvoorbeeld ook in pestgedrag, scheldpartijen, bedreiging en zelfs geweld.

Wij kiezen er daarom voor een definitie te hanteren die discriminatie en de mogelijk gewelddadige gevolgen daarvan verbindt:⁶

Geweld of de dreiging daarmee (fysiek of verbaal), waarbij de slachtoffer(s) niet worden ‘geselecteerd’⁷ op basis van hun individuele capaciteiten en/of kwaliteiten, maar op basis van hun – reële dan wel veronderstelde – seksuele gerichtheid of genderidentiteit. Dit geweld kan zich ook richten op materiële zaken, zoals woningen, uitgaansgelegenheden, die worden beschouwd deze slachtoffers te representeren.

Over discriminatoir geweld – in het bijzonder als dit plaatsvindt in de directe woonomgeving van slachtoffers – is weinig bekend. Dat geldt zeker voor LHBT’s: discriminatoir geweld gericht tegen LHBT’s, vanwege hun seksuele gerichtheid of identiteit, dat plaatsvindt in de onmiddellijke nabijheid van hun woning, is in de literatuur en in de beleidspraktijk een veronachtzaamd fenomeen.

De schaarse gegevens zijn overwegend gekwantificeerd en gebaseerd op registraties (van politie, antidiscriminatievoorzieningen: ADV’s) en survey-onderzoek. Kwalitatief onderzoek, gebaseerd op casuïstiek, dat inzicht geeft in de aard van het geweld, motieven van plegers en effecten op slachtoffers, is nauwelijks voorhanden, ook niet in Nederland. In dat gemis probeert dit onderzoek te voorzien.

Het beschikbare kwantitatieve onderzoek is voornamelijk gebaseerd op slachtofferenquêtes en registraties van (bij de politie of elders) gemelde incidenten. Geweld in de directe omgeving van de woning van de slachtoffers wordt daarin meestal niet expliciet onderscheiden. Bovendien is duidelijk, dat juist bij dit type van geweldpleging de registraties met een verhoudingsgewijs groot ‘*dark number*’ kampen. Enerzijds wordt dit verklaard door (reële dan wel vermoede) redenen voor slachtoffers om niet te melden, zoals angst, schaamte en gewenste privacy, alsmede wantrouwen jegens (adequaate optreden van) de politie. Anderzijds kent de registratie uiteenlopende beperkingen, zoals regionaal verschillend gehanteerde definities en registratiecodes, alertheid c.q. registratiediscipline, et cetera.

Dikwijls worden geweldsincidenten in de woonomgeving niet gerelateerd aan de seksuele gerichtheid of identiteit van de slachtoffers, maar ‘weggeschreven’ als een geweldsincident *tout court*. Worden incidenten wel gemeld, dan gaat het relatief vaak over incidenten in het uitgaansleven of rond ontmoetingsplaatsen, omdat hier het verband met de seksuele gerichtheid of identiteit van de slachtoffers door de politie kennelijk als evident ervaren wordt.⁸

⁶ Bjorgo & Witte (Eds.) (1993). *Racist Violence in Europe*. Londen: MacMillan; Witte (2010). *Al eeuwenlang een gastvrij volk. Racistisch geweld en overheidsreacties in Nederland*. Amsterdam: Aksant/Amsterdam University Press; OVSE/ODIHR (2005). *Combating Hate Crimes in the OSCE Region: An overview of statistics, legislation and national initiatives*. Warschau: OVSE/ODIHR.

⁷ Geselecteerd staat hierbij tussen aanhalingstekens omdat het geen proces van verstandelijk wikken en wegen hoeft in te houden, maar ‘spontaan’ en zonder enige structuur kan plaatsvinden.

⁸ Politie Landelijke Eenheid (2013); McDevitt & Williamson (2002). Hate Crimes: Gewalt gegen Schwule, Lesben, bisexuelle in transsexuelle Opfer. In: Heitmeyer, W. & J. Hogan (Eds.) (2002). *Internationales Handbuch der Gewaltforschung*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag GmbH, pp. 1000-1019.

1.3 Onderzoeksdoel en –opzet

Dit onderzoek gaat over geweldsuitingen in de directe woonomgeving van de slachtoffers. Huiselijk geweld valt buiten de strekking van dit onderzoek. Dat geweld in de woonomgeving geregeld voorkomt, is geen vraag. Wel is er behoefte om meer te weten over *hoe* spanningen ontstaan en zich ontwikkelen, en op welke manier relevante lokale partijen interveniëren om ze te voorkomen, te de-escaleren of te bestrijden. Bovendien is het de vraag of, en zo ja in welk opzicht geweld in de directe woonomgeving en de aanpak ervan zich onderscheiden van andere vormen van discriminatoir geweld tegen LHBT's.

Het onderzoek heeft een kwalitatief design en kan worden gedefinieerd als een bijzondere vorm van een meervoudige gevalstudie, die vanuit een *practice theory* perspectief is vormgegeven. De analyse is gericht op de praktijken van alle betrokkenen in de specifieke contexten / casus waarin die hebben gehandeld.⁹ Het onderzoek probeert inzicht te verwerven in:

- Hoe geweldssituaties tegen burgers vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit in hun directe woonomgeving ontstaan en zich ontwikkelen.
- Hoe relevante lokale partijen interveniëren om ze te voorkomen, te de-escaleren of te bestrijden.
- Welke effecten het geweld heeft op slachtoffers en daders.
- Welke effecten het handelen van de verschillende lokale partijen heeft op slachtoffers en daders.
- Hoe dit geweldstype en/of de aanpak daarvan zich onderscheiden van ander geweld in het algemeen en ander discriminatoir geweld tegen LHBT's in het bijzonder.

Het *doel van dit onderzoek* is om op basis van dit verkregen inzicht praktische handreikingen op te stellen voor gemeenten en hun ketenpartners op het gebied van veiligheid, wonen, zorg en welzijn om tot een optimalisering van vroegsignalering en interventie te komen.

De *onderzoeksopzet* omvat vijf onderdelen, namelijk:

- Literatuurstudie
- Media-analyse
- Gevalstudies
- Interviews met betrokkenen
- Analyse van het fenomeen en rapportage

In totaal zijn 22 casus bestudeerd (zie 1.4). Nadrukkelijk dient te worden vermeld, dat de casus als zodanig niet zijn onderzocht, maar dat deze casus tezamen zijn opgevat als exemplarische gevallen van als discriminatoir ervaren geweld tegen LHBT's, die in de directe woonomgeving van de slachtoffers hebben plaatsgevonden. Idealiter zou dit onderzoek een fors aantal gevallen van geweld beschrijven en in onderlinge samenhang analyseren (*multiple (cross case) casestudy*). Dat is binnen het gegeven bestek niet mogelijk. Zo'n ideale aanpak vergt namelijk erg veel tijd, omdat van alle betrokken partijen bij een specifiek geval medewerking moet worden gevraagd en gekregen. En die medewerking wordt meestal niet makkelijk verleend, omdat er vrijwel altijd in een complexe, uiterst gevoelige situatie zaken zijn misgegaan, wantrouwen is ontstaan, meningsverschillen soms juridisch zijn uitgevochten, en de zaak wellicht al in de media is gekomen. Daarom is in het onderhavige onderzoek gekozen voor een bijzondere variant van de gevalstudie, die met een relatief beperkte doorlooptijd uitvoerbaar én haalbaar is en bovendien met betrouwbaarheid en validiteit inzicht geeft in de gegeven aandachtspunten. De kern van deze aanpak is, dat we respondenten en zaken/gevallen deels loskoppelen. En dat heeft een aantal evidente voordelen, omdat betrokken instanties waarschijnlijk eerder bereid zijn te reflecteren op een 'andere casus' dan die in het eigen concrete werkgebied. Centraal staan de ervaringen en het handelen (de praktijken) van slachtoffers, daders, professionals. Maar zij

⁹ Ortner, S.B. (2006). *Anthropology and social theory: Culture, power, and the acting subject*. Durham: Duke University Press.

zijn niet over een en dezelfde casus bevraagd. Zodoende ontstaat weliswaar minder inzicht in de specifieke casus op zich, maar juist wel meer in hoe betrokkenen in onderling vergelijkbare situaties van geweld hebben ervaren, hoe ze hebben gehandeld en waartoe dat heeft geleid. Dus ten koste van een ‘feitenconstructie’ krijgen we met deze aanpak meer greep op de ontwikkeling van c.q. de mechanismen achter het fenomeen. En dat is zinvolle kennis voor het (beleidsmatig en uitvoerend) verfijnen van de signalering en de aanpak van geweld tegen burgers vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit.

Voor elke casus hebben we contact gelegd met een of meer direct betrokkenen, zowel slachtoffers als professionals, om hen te interviewen over hun ervaringen met (dreiging van) discriminatoir geweld in de woonomgeving en de interventies die in dit type casus zijn gepleegd.¹⁰ Binnen het relatief korte tijdsbestek waarin dit onderzoek is uitgevoerd, bleek het niet mogelijk om verdachten / daders te interviewen. De procedures die hierbij in acht dienen te worden genomen, vergen een langere doorlooptijd en meer personele inzet dan nu mogelijk was. Dit gemis hebben we proberen te compenseren door er extra aandacht aan te besteden in de literatuurstudie, maar hier blijft een behoefte (deels) on vervuld.

Dit onderzoek geeft geen representatief beeld van het fenomeen geweld tegen LHBT’s in hun directe woonomgeving. Dat was binnen de gegeven kaders van het onderzoek niet te realiseren. Wel denken we een eerste, goed onderbouwde verkenning te presenteren van een toch wat veronachtzaamd type geweld tegen LHBT’s, met verstrekkende gevolgen voor de slachtoffers ervan. Op grond hiervan kunnen we – hoe voorzichtig ook – enkele conclusies trekken en aanbevelingen formuleren, gericht op verbetering van de aanpak in de Nederlandse praktijk.

1.4 Casus

In deze studie zijn 22 casus onderzocht die speelden in de afgelopen drie jaar (en dikwijls nog spelen). Deze casus zijn gekozen uit een grotere verzameling van casus die zijn aangeleverd door leden van de begeleidingscommissie of via ons eigen netwerk. Sommige casus kwamen naar voren uit de media-analyse, of werden genoemd door de respondenten. Bij de selectie hebben we drie criteria gehanteerd: (i) betreft het (dreiging van) geweld in de directe woonomgeving? (ii) willen respondenten meewerken? (iii) geven respondenten zelf aan dat zij slachtoffer zijn (geweest) van (dreiging van) discriminatoir geweld? Uiteraard hebben we ook rekening gehouden met geografische spreiding c.q. mate van stedelijkheid van de pleeglocatie en met spreiding over de LHBT-groep.

De geselecteerde casus deden zich verspreid over heel Nederland voor – binnen en buiten de Randstad, in grote, middelgrote en kleinere gemeenten. In vijf van de 22 casus betrof het geweld tegen een lesbisch stel. In vijf tegen een homostel en in zes casus richtte het geweld zich tegen alleenstaande homoseksuele mannen, in één casus tegen een alleenstaande lesbienne en in vijf casus tegen een transgender. In twee gevallen bleek (ons) niet duidelijk wie het geweld pleegde. In zeven gevallen ging het om een groep jongeren: een hanggroep of een groep langsfietsende scholieren. In dertien casus kwam het geweld van ‘mensen in de buurt’, waarvan in één geval het medebewoners van een zorgcentrum betrof en in twaalf gevallen sprake was van min of meer bekende plegers die direct in de buurt van de slachtoffers woonden.

In geen van de onderzochte casus beperkte het geweld (of de dreiging daarmee) zich tot één enkel incident; er was altijd sprake van een langere reeks van incidenten. In de casuïstiek die wij verzamelden, kwamen in de directe woonomgeving van de slachtoffers vrijwel alle vormen van (dreiging van) geweld voor: van schelden

¹⁰ In totaal zijn 23 mensen geïnterviewd: zes slachtoffers van geweld in de directe woonomgeving en zeventien professionals, die er in hun werk mee te maken hebben gehad, namelijk een burgemeester, vijf gemeenteambtenaren, drie politiefunctiefunctionarissen, een officier van justitie en zeven vertegenwoordigers van ketenpartners (woningcorporatie (1), ADV’s (3), buurtbemiddeling (1) en een landelijke en een lokale belangenorganisatie). De anonimiteit en privacy van alle respondenten is gewaarborgd.

en pesten tot vernieling, mishandeling en doodsb bedreiging. Volgens de slachtoffers gingen al deze gevallen gepaard met discriminatie vanwege seksuele gerichtheid of identiteit. Soms was (de dreiging van) het geweld frequent en langdurig. In minimaal twaalf van de 22 casus zijn de slachtoffers – voor zover wij konden nagaan – uiteindelijk verhuisd. In één geval is uiteindelijk de pleger verhuisd, omdat de woningcorporatie heeft ingegrepen. Aan tenminste zeven van de 22 casus is op enigerlei wijze – landelijk of regionaal – door de media aandacht besteed. In sommige casus zochten de slachtoffers zelf de media op. In een enkel ander geval werden zij door de media benaderd. In geen van de onderzochte casus heeft vervolging op grond van discriminatie plaatsgevonden – soms wel op grond van geweld.

In dit onderzoek is de anonimiteit en privacy van alle respondenten, en met name de slachtoffers, gewaarborgd. Gezien het relatief geringe aantal casus en de publieke bekendheid van enkele casus hebben we besloten om af te zien van casusbeschrijvingen. Die zouden namelijk makkelijk herleidbaar zijn tot specifieke plaatsen en (vervolgens) tot personen. Om toch enige indruk te geven van de casus die zijn onderzocht en met name van het soort (dreiging met) geweld waar het in de onderzochte casus om gaat/ging, volgt hier een korte, typerende beschrijving van drie imaginaire casus. Deze vormen dus géén beschrijving van bestaande casus, maar zijn samengesteld met elementen die wij in de onderzochte casus zijn tegengekomen.

Voorbeeldcasus 1

Lesbisch stel komt te wonen in een nieuwbouwwijk van een middelgrote gemeente. Eigenlijk vanaf het begin krijgen ze te maken met verwensingen en scheldpartijen – eerst door kinderen, maar later ook door de vader van die kinderen. In het woordgebruik wordt verwezen naar de seksuele gerichtheid van het stel en op enig moment wordt er groot ‘HOMO’ op de schutting geschilderd. Rond Oud & Nieuw wordt veel vuurwerk afgestoken in de tuin van het stel. Pogingen tot gesprek verzanden in scheldkanonnades. Diverse malen zitten er krassen op de auto van het stel en op een ochtend zit er zelfs een gaatje en barst in de voorruit. Het lijkt alsof er op de auto is geschoten. Af en toe wordt er ’s nachts door de brievenbus geroepen of hard met de brievenbus geklepperd. Al een paar keer schrok het stel op als plotseling de man met grote ogen door het raam van de keuken naar binnen stond te kijken. De treiterijen, scheldpartijen en het geweld, waardoor het stel zich bedreigd voelt, spelen al zeker 5 jaar.

Voorbeeldcasus 2

Een transgender, die midden in haar transitieproces zit, woont in een flat in een buitenwijk van een grote stad. Vanuit haar werk reist ze met de bus naar huis en stapt uit bij een winkelcentrum. Drie straten verderop is haar woning. Bij het winkelcentrum hangt regelmatig een groepje jongeren, die haar op een gegeven moment zijn gaan naroeppen en uitjouwen. Eerst is het voorbij zodra ze de hoek om is, maar later zijn ze soms achter haar aan gelopen, wat haar zeer heeft beangstigd. Enkele weken geleden bleven een aantal jongeren op afstand en roepend achter haar aan lopen. Op een gegeven moment zijn kiezelstenen langs haar over de stoep gevlogen. Ze heeft toen een andere ingang van haar flatgebouw genomen, om niet te laten zien waar ze woont. Toch heeft ze twee dagen daarna niet kunnen voorkomen, dat een van de jongeren door de ramen van de hal heeft gezien hoe ze de lift instapte. Voor alle zekerheid is ze op een andere verdieping dan waar ze woont uitgestapt en later met de trap naar haar eigen verdieping gegaan. Vanuit haar woonkamer ziet ze soms het groepje jongeren hangen op het grasveld voor de flat. Voordat ze nu de lichten thuis aandoet, controleert ze dat de gordijnen aan de voorkant dicht zijn, zodat de jongeren er niet achter komen wat haar woning is.

Voorbeeldcasus 3

Een alleenstaande homoseksuele man woont al langere tijd alleen in een kleinere gemeente. Op enig moment krijgt hij ruzie met een gezin dat tegenover hem woont. Er wordt een steen door zijn ruit gegooid. De media pikken het incident op en de man verklaart al langer gepest te worden, omdat hij homoseksueel is. Doordat enkele weken daarvoor een soortgelijke situatie elders in het land breed uitgemeten is in de pers, zorgen de eerste berichten nu ook voor veel aandacht: 'Homo weggepest uit dorp X'.

Bij nadere beschouwing blijkt de betrokken persoon in vroegere tijden goede contacten te hebben gehad met de overburen. 'Ze kwamen bij elkaar op de koffie', zo zegt een buurtwerker. Het blijkt dat irritaties zijn ontstaan, omdat de nieuw aangeschafte hond van de man haar behoeften heeft gedaan in en voor de tuin van de overburen. Op een gegeven moment heeft de overbuurman de uitwerpselen van de hond door de brievenbus gegooid van de alleenstaande man. De situatie verslechterde toen snel, waarbij over en weer van alles werd geroepen. Volgens een buurman is de alleenstaande man toen ook uitgescholden, waarbij verwezen werd naar zijn seksuele gerichtheid.

De situatie duurt al langere tijd en is recent geëscaleerd door de ingegooide ruit – al is niet vast komen te staan dat de overbuurman dit heeft gedaan.

2 Verkenning van een geweldsfenomeen

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk typeert geweld – en de dreiging daarmee – gericht tegen mensen vanwege hun seksuele gerichtheid en/of genderidentiteit in hun directe woonomgeving. Welke kenmerken heeft dit fenomeen? Het doel is om zo precies en helder mogelijk te beschrijven, waarin dit type geweld in de directe woonomgeving verschilt van of overeenkomt met discriminatoir geweld dat elders plaatsvindt.

2.2 Verschijningsvormen en definities van geweld

Iedereen heeft een gevoel en een beeld bij wat geweld is. Toch is geweld heel lastig te definiëren. De betekenis van het begrip is breed. Zelfs in de specifieke, juridische betekenis van wederrechtelijke en/of onrechtmatige handelingen, gericht tegen personen of goederen bevat het begrip geweld verschillende aspecten die historisch met elkaar verbonden zijn geraakt. Dat geldt voor aspecten als machtsuitoefening of dwang, bijvoorbeeld, het toepassen van middelen om te kwetsen (fysiek of mentaal), of het verwonden van personen, dieren en het vernielen van goederen.¹¹

Over wat precies wel of niet onder geweld moet worden verstaan, bestaat in de wetenschappelijke literatuur geen eenduidige definitie. Maar er is overeenstemming over althans een aantal empirisch te evalueren elementen van een definitie. Geweld is ten minste gedeeltelijk *intentioneel*. Een toevallig ongeluk dat iemand schade berokkent, of een natuurramp, hoe ingrijpend en desastreus ook, valt niet onder de definitie. Geweld kan *fysiek, verbaal en psychisch* zijn. Het *bedreigen of uitspreken van dreigementen* is ook geweld, terwijl de schade niet altijd *materieel* hoeft te zijn, maar ook van *immateriële aard* kan zijn. Geweld kan bovendien *tegen dingen gericht zijn, of tegen symbolen / symbolische waarden* waarmee groepen mensen hun identiteit verbinden.¹² Geweld bestaat dan, kortom: *‘in het min of meer intentioneel toebrengen of dreigen toe te brengen van schade aan mensen of voorwerpen’*.¹³

In de praktijk worden verschillende definities toegepast. Soms wordt onderscheid gemaakt op grond van het doel waarbij geweld is gebruikt: *instrumenteel geweld* is gericht op het behalen van een materieel doel, terwijl *expressief geweld* impulsief van aard is, woede of vijandigheid uitdrukt en niet (per se) een materieel doel nastreeft. In sommige definities is de *aanwezigheid van een slachtoffer* het centrale aspect, terwijl anderen zijn gebaseerd op het *verrichten of juist nalaten van een handeling*. Dikwijls wordt geweld ook gekoppeld aan (publieke) *domeinen* waar het plaatsvindt: *locaties* als het openbaar vervoer, uitgaansgebieden, wijken, scholen of sportfaciliteiten, of de *specifieke gerichtheid* van geweld zoals ‘vermogensgeweld’ of ‘homonegatief geweld’. Op basis van het *Wetboek van Strafrecht* definieert het CBS een aantal misdrijven als geweld: kapitale delicten (moord, doodslag, hulp bij zelfdoding, euthanasie, abortus), seksuele misdrijven (verkrachting, ontucht), dood en lichamelijk letsel door schuld, bedreiging, (zware) mishandeling, diefstal met geweld en afpersing. Openlijke geweldpleging in vereniging staat wel in het Wetboek van Strafrecht en wordt in de praktijk veelvuldig toegepast, maar maakt dan weer geen deel uit van de CBS-definitie. Ditzelfde geldt voor delicten die geweld tegen voorwerpen inhouden, zoals vernieling, en voor verbale agressie of belediging.

¹¹ Zie: *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT):

<http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=WNT&id=M020016&lemmodern=geweld> [geraadpleegd op 26 maart 2014].

¹² Haan, de. W. (2010). *Geweld als een fundamenteel betwistbaar begrip*. In: Althoff, M. & Nijboer, J. (Eds.) (2010). *Zoeklicht op geweld. Sociale conflicten in het publieke domein*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers; Ham, van, T. & Ferwerda, H. (2012). *Geweld en geweldplegers. Naar een landelijke definitie*. Arnhem: Bureau Beke; Achterhuis, H. (2008). *Met alle geweld. Een filosofische zoektocht*. Amsterdam: Lemniscaat.

¹³ Boeykens, D. (2000). Zinloos geweld. In: Boey, K. (Ed.) (2000). *Filosoferen over geweld*. Leusden: Acco, p. 32.

De definitie die het landelijke *programma aanpak geweld* hanteert is deels een beperking, want zij vormt een toespitsing van de algemene definitie die we hiervoor citeerden. Het programma beschouwt geweld als ‘*een verbale, fysieke en/of seksuele handeling gericht tegen mens of dier en tegen de wil van het slachtoffer, waardoor lichamelijk en/of psychisch letsel kan ontstaan, dan wel de integriteit van een persoon kan worden geschonden.*’¹⁴ Kortom, gezaghebbende (statistische) overzichten over de prevalentie van geweld in Nederland bevatten dus verschillende elementen van geweld wel of niet.¹⁵

Dit onderzoek gaat over een bijzondere vorm van (dreiging met) geweld, waarbij een specifieke groep mensen slachtoffer is in de directe woonomgeving. Aanleiding of motief is de (veronderstelde) seksuele gerichtheid of genderidentiteit, die zich – in de ogen van de plegers¹⁶ – in meer of mindere mate zichtbaar uit. Er is dus sprake van een specifieke locatie (rondom de woning van het slachtoffer); de aanwezigheid van een slachtoffer en een pleger, die elkaar soms wel, maar dikwijls niet of nauwelijks kennen; niet een direct materieel doel om geweld te plegen, maar wel een min of meer uitgesproken intentie en fysieke of verbale handelingen; waarbij mensen en vaak ook goederen (de woning) schade wordt toegebracht. De directe aanleiding is heel duidelijk, althans in de ervaring van het slachtoffer: namelijk zijn of haar seksuele gerichtheid of genderidentiteit. In de ogen van buurtgenoten en handhavers is die aanleiding vaak minder duidelijk of triviaal.

2.3 Achtergronden van geweld in de buurt

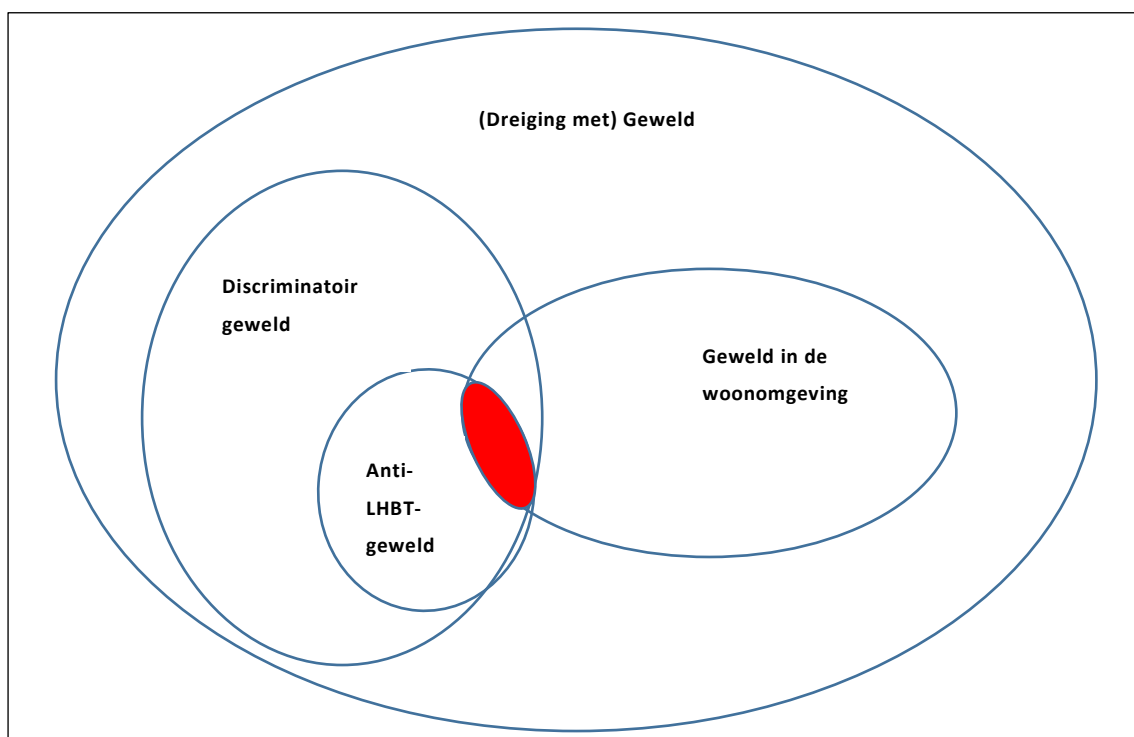
Feitelijk gaat dit onderzoek over een bijzondere vorm van conflicten in de wijk oftewel buurtgeweld (*community violence*). Dit is een insteek die niet automatisch wordt gekozen in onderzoek naar LHBT-geweld, maar die wel relevant is om dat fenomeen te duiden, voor zo ver het zich voordoet in de directe woonomgeving. Daarom voegen we dit perspectief toe (zie onderstaande afbeelding).

¹⁴ Ham & Ferwerda (2012) p. 8.

¹⁵ Erpecum, van, I. (2005). *Van afzijdigheid naar betrokkenheid. Preventieve strategieën tegen geweld*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties; Leest, W. van der. (2013). *Geweld. Analyse van de aard, omvang en ontwikkeling van expressief geweld in Nederland*. Zoetermeer: Ipol; Loef, L., Heijke, M., Dijk, van, B. (2010). *Typologie van plegers van geweldsdelicten*. Amsterdam: DSP-groep; Ham & Ferwerda (2012).

¹⁶ Zichtbaarheid van seksualiteit is een factor van belang in de motivatie van plegers: Keuzenkamp, S. (Ed.) (2010). *Steeds gewoner, nooit gewoon. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*. Den Haag: SCP; Buijs, L., Hekma, G. Duyvendak, J.W. (2009). *Als ze maar van me afblijven; Een onderzoek naar antihomoseksueel geweld in Amsterdam*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam; Schuyf, J. & Felten, H. (2011). *Zoemen is gevaarlijk. Onderzoek naar geweld tegen lesbische vrouwen*. Utrecht: Movisie.

Afbeelding: Geweld tegen burgers vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit in hun woonomgeving



Onderzoek naar buurtgeweld in Nederland (en daarbuiten) wijst vooral op (het ontbreken van) de aanleiding voor geweld, op de risicofactoren dat conflictsituaties in buurten kunnen ontstaan, alsook op specifieke reactierepertoires.¹⁷ Minder aandacht is er in de wetenschappelijke literatuur voor de dikwijls relatief lange voorgeschiedenis van conflicten en het daarmee samenhangende specifieke escalatiepatroon. Ook de rol van gemeenten, handhavers en hulpverleners blijft doorgaans onderbelicht, terwijl die juist in deze specifieke context van buurtconflicten een factor van betekenis vormt.

Buurtgeweld tussen mensen die elkaar niet of nauwelijks kennen heeft drie verschijningsvormen, gekoppeld aan de aanleiding voor het geweld: buurtgeweld met een duidelijke aanleiding, een triviale aanleiding of geen aanleiding. Fysiek geweld is dikwijls niet aan de orde, de ervaren dreiging ervan des te meer. Een recente Nederlandse studie onderscheidt drie manieren waarop buurtbewoners kunnen reageren die betrokken zijn bij een conflict. De eerste manier is forceren: betrokkenen reageren agressief, direct of indirect. De tweede manier is vermijden. De derde is constructief oplossingsgericht, met oog voor de belangen van alle betrokken partijen.¹⁸

Het meeste onderzoek naar de relatie tussen geweld en buurten richt zich op risicofactoren: de zogenoemde buurtmechanismen. Welke empirische verklaringen zijn er waarom in sommige buurten mensen meer geneigd zijn tot geweld dan in andere? Dergelijke studies laten zien, dat mensen c.q. jongeren die in een stad wonen over het algemeen vaker geneigd zijn tot geweld dan mensen op het platteland.¹⁹ In stadsbuurten waar veel criminaliteit voorkomt, zijn mensen gewelddadiger dan in wijken met minder criminaliteit.²⁰ De buurt maakt

¹⁷ Ingoldsby, E.M. & Shaw, D.S. (2002). Neighborhood contextual factors and early starting anti-social pathways. *Clinical Child and Family Psychological Review*. 5 (1), pp. 21-53; Ufkes, E. G. (2011). *Neighbor-to-neighbor conflicts in multicultural neighborhoods*. (Dissertatie). Groningen: Universiteit Groningen.

¹⁸ Ufkes (2011) p. 129.

¹⁹ Farrington, D.P. & Loeber, R. (2000). Epidemiology of juvenile violence. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 9(4), pp. 733-748.

²⁰ Farrington, D.P. (2007). Origins of violent behavior over the life span. p. 19-48. In: Flannery, D.J., Vaszyoni, A.T., Waldman, I.D. (Eds.) (2007). *The Cambridge handbook of violent behavior and aggression*. New York: Cambridge University Press.

dus veel verschil. In zogenoemde *disorganized neighbourhoods* is sprake van geconcentreerde armoede, werkloosheid, verloedering, verval van buurten en gebouwen, hoge criminaliteitscijfers, weinig sociale samenhang, beperkte publieke familiariteit, gebrekkige integratie, discriminatie, weinig vertrouwen in overheden. Deze negatieve samenhang van factoren bevat diverse voorspellers van buurtspanningen en delinquent of gewelddadig gedrag, al zijn onderzoekers het niet eens over de mate waarin bepaalde factoren doorwegen en mechanismen op elkaar doorwerken.²¹

Wel helder is dat sociaal kapitaal – op het niveau van families én op het niveau van buurten – een mechanisme vormt, dat buurten negatief of positief beïnvloedt. Meer specifiek geldt dat voor collectieve daadkracht (*collective efficacy*) in een buurt. Uit onderzoek blijkt dat onderling vertrouwen en gedeelde verwachtingen (van elkaar, van overheden, handhavers en hulpverleners) er aan bijdragen dat mensen in de buurt elkaar aanspreken en problemen oplossen als er iets aan de hand is. Weinig gezamenlijke daadkracht zorgt voor hogere geweldcijfers in een buurt, omdat mensen elkaar onderling niet aanspreken op ongewenst gedrag. Ook veel verhuisbewegingen lijken een voorspeller te zijn van gewelddadig gedrag op buurtniveau. In de kern gaat het dus om de mate en de kwaliteit van sociale interacties in een buurt.²² Twee andere relevante mechanismen zijn enerzijds de kwaliteit, kwantiteit en diversiteit van instituties in een buurt, zoals scholen, medische voorzieningen, centra voor gezinsondersteuning en – simpelweg – nabij gelegen werkgelegenheid; anderzijds de routinematige activiteiten die in een buurt plaatsvinden, rondom scholen, uitgaansgelegenheden, et cetera, waarbij kinderen en jongeren in contact komen met leeftijdsgenoten en volwassenen, die zich op het goede of op het slechte pad bewegen.

Deze buurtmechanismen spelen in buurten die als ‘slecht’ bekend staan, maar ook in ‘goede buurten’. In Nederland zijn tal van buurten waar op zichzelf de bekende sociaaleconomische indicatoren positief zijn, maar de mate van *collective efficacy* laag is. Bewoners leven daar goed, maar toch langs elkaar heen. Bovendien blijkt dat het effect van die buurtfactoren niet helemaal los valt te zien van individuele factoren en familiefactoren. In de wetenschappelijke literatuur is die samenhang een *issue*: is het vóórkomen van gewelddadig gedrag in buurten nu situationeel (de buurt) of individueel (personen en hun familieachtergrond)? Is het effect van de buurt indirect, of direct? Of hangt het vooral af van de ontwikkeling die de buurt doormaakt en spelen in ‘goede’ buurten vooral de individuele kenmerken en in ‘slechte’ de buurtkenmerken?²³ En natuurlijk brengen mensen niet al hun tijd door in de buurt, maar zijn zij bijvoorbeeld ook op school en op het werk. Daar liggen dus eveneens sociale contexten van betekenis.

Uit onze eigen onderzoeksgegevens, de casuïstiek die we hebben bestudeerd, komen niet direct sterke aanwijzingen naar voren, dat *uit de buurt zelf* direct verklaard kan worden dat het discriminatoire geweld

²¹ Farrington (2007) p. 30; Bol, M.W., Terlouw, T.J., Bles, L.W., Verwers, C. (1998). *Jong en gewelddadig. Ontwikkeling en achtergronden van de geweldscriminaliteit onder jeugdigen*. Den Haag: WODC; Lösel, F. & Farrington, D.P. (2012). Direct protective and buffering protective factors in the development of youth violence. *American journal of preventive medicine*. 43 (21), pp. 8-23; Sampson, R.J., Morenoff, J.D., Gannon-Rowley, T. (2002). Assessing ‘neighborhood effects’: social processes and new directions in research. *Annual Review of Sociology*, 28: pp. 443-478; Galster, G.C. (2010). The mechanism(s) of neighbourhood effects: theory, evidence, and policy implications. ESRC-seminar, St. Andrews University, Scotland UK, 4-5 February, 2010; Valois, R.F., MacDonald, J.M., Bretous, L., Fischer, M.A., Wanzer Drane, J.W. (2002). Risk factors and behaviors associated with adolescent violence and aggression. *American journal of health behaviour*. 26(6), pp. 454-464.

²² Farrington (2007) pp. 30-31; Valois et al. (2002) p. 457., p

²³ Lösel & Farrington (2007) p. 15; Galster (2010); Oberwittler, D. (2004). A multilevel analysis of neighborhood contextual effects on serious juvenile offending: the role of subcultural values and social disorganization. *European journal of criminology*. 1, pp. 201-235; Farrington, D.P. (2012). Contextual influences on violence. In: Dvoskin, J.A., Skeem, J.L., Novaco, R.W., Douglas, K.S. (Eds.) (2012). *Using social science to reduce violent offending*. Oxford: Oxford University Press, pp. 53-82.; Markowitz, F.E. (2003). Socioeconomic disadvantage and violence recent research on culture and neighborhood control as explanatory mechanisms. *Aggression and Violent Behavior*. 8, pp. 145-154; Onrust, S.A., Speetjens, P.A.M., Melchers, M., Verdurnen, J.E.E. (2011). *Aggressie en geweld; Wetten wat helpt. Een overzichtstudie van preventieve interventies tegen geweld in de openbare ruimte*. Utrecht: Trimbos Instituut; Put, van der C., Assink, M., Bindels, A., Stams, G.J., Vries, de S. (2013). *Effectief vroegtijdig ingrijpen. Een verkennend onderzoek naar effectief vroegtijdig ingrijpen ter voorkoming van ernstig crimineel gedrag*. Den Haag: WODC; Vitaro, F., Boivin, M., Tremblay, R.E. (2007). Peers and violence: a twosided developmental perspective. In: Flannery, D.J., Vaszonyi, A.T., Waldman, I.D. (Eds.) (2007). *The Cambridge handbook of violent behavior and aggression*. New York: Cambridge University Press, pp. 361-387.

tegen LHBT's zich heeft voorgedaan. Wel is duidelijk dat een deel van de slachtoffers in buurten woont, waar de relaties onderling (en in het bijzonder de relaties van de slachtoffers met de buurt) niet sterk ontwikkeld zijn. Ook blijkt uit de casuïstiek dat buurtmechanismen slechts in beperkte mate een rol spelen in de aanpak van de conflictsituaties die zich voordeden. Gemeenten, handhavers en hulpverleners betrekken die mechanismen niet of nauwelijks bij de aanpak: niet vooraf, in de vorm van vroegsignalering en ook niet achteraf, in de beheersing van het conflict. In hoofdstuk 3 gaan we daar nader op in.

Wat verder opvalt in onze casuïstiek is dat – vanuit een buurtperspectief althans – twee typen van geweld zichtbaar zijn. Enerzijds hebben we te maken met situaties waarin slachtoffers zijn geconfronteerd met scheldpartijen, overlast, pestgedrag, bedreigingen en geweld, die ofwel meteen ontstonden op het moment dat zij in de buurt gingen wonen, ofwel meteen toen ze als homoseksueel of transgender zichtbaar c.q. 'bekend' werden (zoals voorbeeldcasus 1 en 2). Anderzijds troffen we situaties aan waarin scheldpartijen, overlast, pesten, bedreigingen en geweld al aan de orde waren, maar steeds meer in het *frame* kwamen van seksuele gerichtheid (zoals in voorbeeldcasus 3). In die situaties werd, om het in een paradox te verwoorden, het conflict gaandeweg een conflict naar aanleiding van het homoseksueel of transgender zijn. In een enkel geval kwamen slachtoffers en verdachten / daders zelfs geregeld als bevriende burens bij elkaar over de vloer, voordat een conflict ontstond. Voor beide typen situaties geldt dat sprake is van een tamelijk langlopend proces, soms een proces van jaren waarin de slachtoffers zich almaar meer naar 'alarmfase rood' voelden glijden. Maar in beide typen situaties is duidelijk sprake van verschillende escalatiemomenten. Met het oog op de aanpak is dit een belangrijke constatering, die in hoofdstuk 3 verder wordt uitgewerkt.

Met betrekking tot de omvang van geweld levert onze casuïstiek logischerwijs geen informatie op. Er is immers gekozen voor een aantal zaken uit 2011-2013 waarin (dreiging van) discriminatoir geweld tegen LHBT's in de directe woonomgeving een gegeven was. De aard van het geweld houdt uiteraard verband met deze focus op de directe woonomgeving. Allerlei vormen van meer of minder ernstige overlast, dreiging, verbaal en fysiek geweld bleken aan de orde. Van scheldpartijen op straat (bij de woning) tot vervuiling van eigendom en directe omgeving (zoals de tuin), bekladdingen, vernielingen aan have en goed, (levens)bedreigingen, fysiek geweld met lichamelijk letsel, bekladdingen, vernielingen en zelfs het beschieten van eigendom. Ook werd in verschillende gevallen overlast of dreiging veroorzaakt met behulp van vuurwerk. In enkele gevallen ging het geweld nog verder en nam het de vorm aan van mishandeling en doodsb bedreiging. Een bijzonder aandachtspunt is, dat (de dreiging van) het geweld in een aantal gevallen al jaren gaan de was. Soms begon het toen de slachtoffers in de buurt kwamen wonen, soms pas later. In die laatstgenoemde gevallen lijken de conflicten een oorzaak te hebben in ervaren overlast, hetzij door de slachtoffers, hetzij door de daders (waarbij de slachtoffers dus de overlastveroorzakers zouden zijn). Diverse slachtoffers gaven aan al langere tijd een vrijwel continue dreiging te ervaren, die in hun optiek vrijwel meteen of vanaf een later moment gericht was op hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit.

Past dit beeld in wat er landelijk bekend is over omvang en aard van (dreiging van) discriminatoir geweld tegen LHBT's? Drie recente studies geven een globaal beeld van de situatie.²⁴ Hierbij moet worden opgemerkt, dat deze studies niet heel scherp onderscheid (kunnen) maken tussen geweldsincidenten in de woonbuurt en elders.²⁵ Landelijk lijkt, op basis van politieregistraties, het totaal aantal geweldsdelicten en bedreigingen gericht tegen LHBT's van 2006 tot en met 2010 toe te nemen. In 2011 was een daling te zien van respectievelijk 39% en 30%. Maar in 2012 steeg het aantal geregistreerde geweldsdelicten en bedreigingen fors met respectievelijk 70% en 41% ten opzichte van 2011. Dat geldt voor het aantal

²⁴ Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (2014). *Veiligheidsmonitor 2013*. Den Haag: CBS; Politie Landelijke Eenheid (2013); Rovers, B. (2012). *Gay en veilig in Brabant. Ervaringen van homo's, lesbo's, biseksuelen en transgenders met intolerantie, discriminatie en agressie in de regio Noordoost Brabant*. 's-Hertogenbosch: BTVO / COC. Zie ook: Schuyf & Felten (2011) die een vergelijkbaar beeld schetsen, maar niet specifiek voor geweld in de directe woonomgeving.

²⁵ Aan de hand van de Veiligheidsmonitor 2013 kan dat in principe wel, maar dan moeten daarvoor lokale versies worden gedestilleerd en gebruikt.

eenvoudige mishandelingen en bedreigingen. Het aantal zware mishandelingen en gevallen van doodslag / moord is gedaald.²⁶ Uit de Veiligheidsmonitor 2013 komt naar voren, dat homoseksuelen en lesbiennes zich in de eigen buurt duidelijk onveiliger voelen dan heteroseksuele mannen en vrouwen.²⁷ Ook blijkt dat homoseksuelen en lesbiennes de kans op slachtofferschap door mishandeling groter inschatten en dat zij ook daadwerkelijk vaker slachtoffer zijn van gewelds- en vandalismedelicten.²⁸

Uit een *survey* onder Noordoost Brabantse LHBT's bleek dat ongeveer de helft in 2011 'antihomoseksuele incidenten' heeft ervaren. De meeste incidenten vonden plaats in de eigen woonplaats (56%), waarvan 18% van de gevallen in de woonbuurt van het slachtoffer. Dat is een substantieel aandeel. Van een duidelijk verschil tussen stad en platteland is geen sprake. Dikwijls ging het over discriminatie of ongelijke behandeling (26%) en (herhaalde) pesterijen (21%), bedreiging (18%) of lastig vallen / achtervolgen (17%). De prevalentie van ernstiger vormen van geweld is opvallend: fysiek geweld (10%), chantage (9%), diefstal van goederen (8%) en verschillende vormen van ernstig geweld (aanranding en verkrachting, mishandeling, beroving met geweld: tezamen 6,5%), die direct in verband kunnen worden gebracht met de seksuele gerichtheid of genderidentiteit van het slachtoffer.²⁹

Ervaringen met intolerantie, discriminatie, agressie en geweld jegens LHBT's komen dus heel regelmatig voor, te oordelen naar de landelijke analyse van de politieregistraties - misschien zelfs in toenemende mate, al is dat niet helemaal duidelijk omdat de politie steeds beter is gaan registreren. Tegelijkertijd moet hierbij worden opgemerkt, dat veel incidenten niet worden gemeld, of pas na verregaande escalatie.³⁰ Incidenten in de eigen woonplaats worden sowieso minder vaak gemeld.³¹ Het ligt dan ook in de lijn der verwachting, dat dit in het bijzonder ook bij (dreiging van) geweld in de directe woonomgeving aan de orde is.

2.4 Slachtoffers: typering, ervaringen, behoeften

In algemene zin geldt dat conflictbetrokkenheid in de eigen buurt c.q. in de onmiddellijke nabijheid van de eigen woning, een krachtige impact heeft op slachtoffers. Vergeleken met slachtoffers van incidenten die zich elders voordeden (binnen of buiten de gemeente), ervaart verhoudingsgewijs een groot aantal slachtoffers serieuze emotionele problemen als gevolg van conflictsituaties in de woonomgeving. Dit verband is het meest aantoonbaar bij geweldsdelicten.³² Het is aannemelijk dat dit met name geldt voor mensen die betrokken raken bij conflicten of geweld vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit, omdat het incident – van welke aard of ernst dan ook – per definitie raakt aan de persoonlijke integriteit van het slachtoffers (en diens naasten).

Wat valt er te zeggen over die slachtoffers? In algemene zin lopen transgenders, allochtonen, (minderjarige) jongeren (schoolgaand of studierend) en jongeren die (nog) in de kast zitten een bovengemiddeld risico op betrokkenheid bij incidenten. Wat transgenders en allochtonen betreft gaat het om verhoudingsgewijs kleine groepen, maar zij melden in survey-onderzoek op een breed front van incidenten veel slachtofferschap. Jongeren ervaren relatief vaak pesten en discriminatie. Risicoverhogende factoren vloeien goeddeels voort uit

²⁶ Politie Landelijke Eenheid (2013).

²⁷ CBS (2014) p. 41.

²⁸ Idem, resp. p.51, 71 en 131.

²⁹ Rovers (2012).

³⁰ Volgens Rovers (2012) wordt 80% van de incidenten nergens gemeld, omdat slachtoffers het niet ernstig genoeg achten. Daarnaast hangt wel / niet melden samen met de context van het incident (er wordt veel vaker gemeld als de daders bekenden zijn) en de persoonlijke kenmerken van het slachtoffer. Zie ook: Schuyf & Felten (2011).

³¹ Rovers (2012) p.20.

³² Lamet, W. & Wittebrood, K. (2009). *Nooit meer dezelfde. Gevolgen van misdrijven voor slachtoffers*. Den Haag: SCP, p. 42. Zie ook: Schuyf & Felten (2011); Meyer, L.H. & M.E. Northridge (2007). *The Health of sexual minorities: Public health perspectives on lesbian, gay, bisexual and transgender populations*. New York: Springer; Renskens, J., H. Felten & J. Schuyf (2011). *Handreiking homo-emancipatie Gezondheid*. Utrecht: Movisie.

de sociaaleconomische positie; vooral een laag opleidingsniveau, niet-werken en regelmatig bezoek van homo-ontmoetingsplaatsen zijn belangrijke voorspellers van slachtofferschap. Lager opgeleiden lijken vaker slachtoffer te worden van beroving, diefstal of beschadiging van goederen en lichamelijke bedreiging. Mannen lijken vaker slachtoffer dan vrouwen.³³ Leefstijlkenmerken blijken nauwelijks gerelateerd aan slachtofferschap. Veel LHBT's voelen zich geregeld onveilig vanwege hun seksuele voorkeur en zij neigen er naar om situaties of plekken te vermijden of hun uiterlijk c.q. zichtbaar gedrag aan te passen om negatieve reacties tegen te gaan.³⁴ Dergelijke angstgevoelens correleren met ervaren slachtofferschap: hoe vaker men die ervaring heeft gehad, des te onveiliger men zich voelt. En hoe onveiliger men zich voelt, des te vaker men vermijdingsgedrag vertoont.

De groep slachtoffers die in dit onderzoek centraal staat, wijkt nogal af van het globale beeld. In vijf van de 22 bekeken casus betrof het geweld tegen een lesbisch stel; in vijf tegen een homostel. In zes andere gevallen richtte het geweld zich tegen een alleenstaande homoseksuele man en in één geval tegen een alleenstaande lesbienne. In vijf casus ging het om geweld tegen een alleenstaande transgender. Het gerapporteerde slachtofferschap hangt rechtstreeks samen met (de dreiging van) geweld en hiermee de onveiligheid die zij ervaren in de buurt en in en om hun woning. Dit maakt dat het voor slachtoffers niet mogelijk is om dan tegen hoge kosten en met een ingrijpende verhuizing de ervaren onveiligheid te vermijden. Van gemeente, handhavers en professionals in de buurt vergt dat sensitiviteit voor de *catch 22*, waarin slachtoffers zich voelen zitten.

Enkele jaren geleden is met een omvangrijke *review* in kaart gebracht welke behoeften mensen naar eigen zeggen hebben, nadat zij het slachtoffer zijn geworden van *community violence*. Die behoeften zijn verdeeld in een aantal categorieën: emotioneel, informatie, strafproces (in ruime zin genomen) en financieel. Een groot deel van deze behoeften slaat terug op een breed spectrum van delicten. Het delict als zodanig maakt dus niet het verschil. Wel blijkt dat zware geweldsdelicten, in het bijzonder levensdelicten en seksueel geweld of huiselijk geweld door een bekende, extra en specifieke behoeften met zich mee brengen. In gevallen van huiselijk geweld, bijvoorbeeld, of zware geweldsdelicten in de buurt, gaat het dikwijls om ondersteuning bij het 'verder gaan' ondanks het gebeurde: herstel van relaties en vaak ook het niet vervolgen van verdachten / daders.³⁵

De onderzoekers koppelden de behoeftecategorieën aan een of meer instanties, die een taak en/of verantwoordelijkheid hebben in het ondersteunen van slachtoffers. Veel verwachten slachtoffers van de politie. Niet alleen waar het gaat over eerste opvang, zorg en steun, maar vooral ook op het stuk van erkenning van het slachtoffer en het gebeurde. Idealiter is de politie snel ter plaatse, krijgt het slachtoffer gelegenheid om zijn / haar verhaal te doen op een manier die *input* genereert voor het strafproces: het slachtoffer dient dus gehoord en geconsulteerd te worden als belanghebbende.³⁶ Uit slachtoffermonitors komen vier aspecten van ondersteuning door politie en justitie naar voren: voldoende inzet (in de ogen van slachtoffers) bij het opsporen én oppakken van verdachten, vertrouwelijk met persoonsgegevens omgaan en het gevoel serieus genomen te worden. Op de eerste twee punten – waarbij de politie overigens deels afhankelijk is van het openbaar ministerie – heeft de politie, aldus de monitor, nog een wereld te winnen. Wat de laatste twee punten betreft, heeft de politie de afgelopen jaren succes geboekt.³⁷

³³ Aldus Buijs, Hekma & Duyvendak (2009); Rovers (2012) constateert nauwelijks verschil in gerapporteerde slachtofferschap; Schuyf & Felten (2011) wijzen op stelselmatige onderrapportage bij lesbische vrouwen.

³⁴ Rovers (2012).

³⁵ Boom, ten A. & Kuijpers, F (2008). *Behoeften van slachtoffers van delicten*. Den Haag: WODC.

³⁶ Ibidem, p. 10.

³⁷ Timmermans, M., Tillaert, van den J., Homburg, G. (2013). *Eerste meting slachtoffermonitor: ervaringen van slachtoffers met justitiële slachtofferondersteuning*. Amsterdam: Regioplan; Rovers (2012) rapporteert echter veel ontevredenheid onder slachtoffers over de rol van de politie.

Recent onderzoek naar hoe burgers over de dienstverlening van de politie denken, onderstreept het cruciale belang van het contact dat slachtoffers met politie hebben en de erkenning die zij ervaren voor hun persoon en hun verhaal. Dat straalt direct af op de waardering voor de politie in brede zin. Burgers die zich serieus genomen voelen, zijn heel positief over de politie – en omgekeerd. Opmerkelijk is dat bij incidenten met fysiek geweld vaker negatieve ervaringen met de politie blijken voor te komen.³⁸

In de casuïstiek die wij onderzochten, liggen de politie en gemeenten onder vuur. De LHBT-slachtoffers die zich in hun directe woonomgeving bedreigd of onveilig voelen, geven geregeld aan dat zij teleurgesteld zijn in de manier waarop politie en gemeente hun zaak hebben opgepakt – of in hun ogen juist niet. In hoofdstuk 3 en 4 gaan we verder in op die relatie tussen slachtoffers en gemeente/politie. Hier beperken we ons tot de constatering, dat in de ervaring van de slachtoffers hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit als aanleiding voor de ontstane conflictsituatie zou worden getrivialiseerd in de aanpak ervan. Het specifieke discriminatoire aspect van hun ‘zaak’ wordt – in hun ogen – onvoldoende serieus genomen. Inderdaad bestond in vrijwel alle bestudeerde casus twijfel bij gemeente, politie en/of professionals in de buurt over het specifieke, ‘anti-homo karakter’ van de dreiging en/of het geweld. Los van de vraag of deze twijfel terecht was of niet, is zodoende voorbij gegaan aan de behoefte bij de slachtoffers aan erkenning van hun kijk op het conflict. In hoofdstuk 4 (4.3) gaan we nader in op de relatie tussen de behoeften van slachtoffers en de aanpak in de onderzochte casus.

2.5 Plegers: typering en motieven

De laatste jaren is er toenemende aandacht voor plegers van geweldsdelicten. Deels is dat onderzoek gericht op het typeren van plegers, deels op het in kaart brengen van oorzaken van gedrag. Duidelijk is dat een aanzienlijke en problematische groep plegers van geweldsdelicten jong c.q. minderjarig is en dat die groep wordt gekenmerkt door een hoog recidiverisico. Het betreft een categorie jongeren die gewelds- én vermogensdelicten plegen en daarnaast ofwel antisociale gedragskenmerken vertonen, ofwel uit probleemgezinnen komen (ofwel allebei). Verhoogd recidiverisico komt tevens voor bij de subcategorie die vermogens-, gewelds- én seksuele delicten pleegt, gecombineerd met zwakke sociale en cognitieve vaardigheden. Lager recidiverisico hebben jongeren die ernstige geweldsdelicten plegen en zelf seksuele problemen hebben. Een deel van de geweldplegers blijkt licht verstandelijk beperkt. Uit een recent dossieronderzoek naar 75 geweldplegers komt naar voren, dat meer dan driekwart van hen in meer domeinen geweld heeft gepleegd.³⁹

Dossieronderzoek naar 47 geweldplegers, in het bijzonder plegers van *community violence* (burger tegen burger: mishandeling, openlijke geweldpleging c.q. bedreiging) en geweldpleging tegen professionals met een publieke taak, resulteerde in een dadertypologie.

- Type 1 is de ‘machteloze gefrustreerde’, gekenmerkt door mentale instabiliteit als gevolg van uiteenlopende sociale problemen zoals schulden en werkloosheid. Voorafgaand aan het delict ervaart de plegger machteloosheid. Tussen plegger en slachtoffer bestaat vaak een afhankelijkheidsrelatie.
- Type 2 is het ‘korte lontje’, plegers met een lage frustratiedrempel die doorgaans weinig spijt betonen over hun daden en wijzen op een temperamentvol karakter.

³⁸ Moha, A.A., Verheggen, P.P., Visscher, J. (2013). *Burgers over politie en buitengewoon opsporingsambtenaren*. Amsterdam: Motivaction.

³⁹ Mulder, E.A. (2010). *Unraveling serious juvenile delinquency. Risk and Needs Assessment by classification into subgroups*. (Dissertatie) Rotterdam: EUR; Leest (2013) p. 48; Peeck, V. (2012). *Jonge slachtoffers, jonge daders? Een onderzoek naar risicofactoren en kenmerken van geweld en de relatie met ouderschap*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers; Koppen, van V. (2013). *Pathways into organized crime. Criminal opportunities and adult onset offending*. (Dissertatie) Amsterdam: Vrije Universiteit; Lahlah, E. (2013). *INVISIBLE VICTIMS? Ethnic differences in the risk of juvenile (violent) offending of Dutch and Moroccan-Dutch adolescent boys*. (Dissertatie) Ridderkerk: Ridderprint; Bijlenga, G. (2013). *Geweld, altijd en overal? Onderzoek naar geweldplegers en de verschillende maatschappelijke domeinen waarin ze geweld plegen*. (Afstudeerscriptie) Leeuwarden: Noordelijke Hogeschool, p. 3.

- Type 3 is de ‘verwarde’, dikwijls een persoon met aantoonbaar een psychiatrische stoornis en soms ook verslaving. De pleger is vanwege zijn / haar stoornis dikwijls maatschappelijk geïsoleerd, omdat school of werk niet mogelijk lijkt. Het geweld is onvoorspelbaar.
- Type 4 pleegt ‘geweld als leefstijl’, instrumenteel geweld, dat op een calculerende manier wordt gebruikt om een bepaald (materieel) doel te bereiken. In het dagelijkse leven vertonen deze personen dikwijls agressief en gewelddadig gedrag. Een duidelijke aanleiding voor het gebruik van geweld is er vaak niet. Vermoedelijk lijdt dit type pleger aan een antisociale persoonlijkheidsstoornis.
- Type 5 is de ‘beïnvloedbare jongere’ met (achterliggende) problemen thuis of op school. Dit type geweldpleger is meestal niet crimineel actief. Het betreft vaak *first offenders*, die zich laten meeslepen en geweld plegen in groepsverband.
- Type 6 is de ‘incidentele pleger onder invloed’, die zich soms, alleen onder invloed van alcohol en/of drugs, schuldig maakt aan geweldpleging, meestal bij het uitgaan of tijdens evenementen. Een geringe aanleiding is genoeg om over te gaan tot geweld, vaak ook omdat bekenden of omstanders de persoon stimuleren of samen met hem / haar in groepsverband geweld plegen.

Alle typen geweldplegers, blijkt uit dit dossieronderzoek, komen voor bij beide typen geweld. Er is geen duidelijk onderscheid tussen geweldplegers tegen professionals met een publieke taak en plegers van *community violence*.⁴⁰

Vervolgonderzoek onderstreepte die conclusie en kwam, op basis van literatuurstudie, tot een ietwat andere indeling van typen plegers. De onderzoekers onderscheidden vijf typen plegers van ‘publiek geweld’:

- Incidentgestuurde alleenplegers, die in een enkele gebeurtenis de aanleiding vinden voor het plegen van geweld, vooral in de domeinen verkeer, geweld tegen professionals met een publieke functie, maar minder in de categorie ‘homonegatief geweld’.
- Macho groepsplegers, vooral actief rondom uitgaan en voetbalwedstrijden.
- Relschoppers, die geweld plegen omwille van het geweld en vooral actief zijn rondom evenementen en voetbalwedstrijden.
- Gewelddadige criminelen, die straatroven en overvallen plegen (vermogensdelicten), dikwijls geroutineerd zijn of snel routine opbouwen. Een deel is verslaafd en/of heeft een verleden in (voetbal)hooliganisme.
- Psychiatrisch gestoorde en verslaafden, die geweld plegen om de verslaving te betalen of omdat ze zichzelf niet in de hand hebben vanwege hun stoornis.

In de literatuur bestaat geen consistent beeld van typen plegers van geweld, aldus de onderzoekers.⁴¹ Dat is feitelijk de conclusie van alle recente pogingen om tot typering te komen. De waarde van typering ligt dan ook vooral in het verduidelijken van hoe een daderpopulatie eruit ziet en daarmee van de mogelijkheid om inzicht te verwerven in oorzaken van geweldpleging en mogelijkheden om geweld te voorkomen.⁴²

Dadermotieven zijn niet af te lezen aan het vertoonde gedrag. Daar ligt natuurlijk de moeilijkheid bij het typeren van geweldplegers (op basis van dossieronderzoek). Het schaarse onderzoek waarin met daders zelf is gesproken over hun gedrag, onderschrijft die stelling. Tal van internationale studies laten zien dat rationaliteit vaak wordt overschat. Veel geweldpleging is emotioneel en impulsief c.q. expressief, bijvoorbeeld gebaseerd op gevoelens van schaamte die voortkomen uit een ervaren gebrek aan respect. De pleger wil die schaamtegevoelens of verlies van eigenwaarde onderdrukken en hierdoor ontstaat woede, die kan uitmonden in geweld.⁴³ Daarnaast blijken sociale binding en schoolprestaties factoren die een rol van betekenis spelen bij de prevalentie van gewelddadig gedrag.⁴⁴

⁴⁰ Bakker, I., Drost, L., Roeleveld, W. (2010). *Wat hebben geweldplegers gemeen? Een typologie van plegers van geweld tegen de publieke taak en van publiek geweld*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

⁴¹ Loef, L., Heijke, M., Dijk, van, B. (2010).

⁴² Knaap, L.M., Nijssen, L.T.J., Bogaerts, S. (2006). *Geweld verslagen? Een studie naar preventie van geweld in het publieke en semi publieke domein*. Den Haag: WODC; Middelaar, R. van. (2013). *Geweldplegers VPT. Onderzoek naar plegers van geweld tegen werknemers met een publieke taak*. Utrecht. Zie ook: Leest (2013).

⁴³ Haan (2010) pp. 97-98.

⁴⁴ Valois et al. (2002) pp. 457-458.

Als we nu op basis van deze informatie over plegers van geweld in de buurt c.q. in de directe woonomgeving van hun slachtoffers verder inzoomen op discriminatoir geweld tegen mensen vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit, zien we dan specifieke kenmerken van die plegers? In zeven van de hier bekeken (22) casus werd het geweld en de dreiging daarmee uitgevoerd door een groep jongeren – een groep scholieren of een groep ‘hangjongeren’ in de buurt. In dertien gevallen was het geweld en de dreiging afkomstig van ‘mensen uit de buurt,’ waarvan in één geval het medebewoners van een zorgcentrum betrof, en in elf andere gevallen deze mensen direct of vrijwel direct naast de slachtoffers woonden. In een enkel geval betrof het meerdere personen uit een gezin of om een individuele, volwassen ‘buurman’ (in één geval een buurvrouw). In twee gevallen werd niet duidelijk, waar het geweld vandaan kwam.

Potentieel heeft de groep die geweld tegen LHBT’s zou kunnen plegen een aanzienlijke omvang. Enquêtes onder scholieren tonen namelijk dat homo-intolerantie tamelijk breed is verspreid, maar dat homoseksualiteit wordt gedoogd als het niet te dichtbij komt. De groep plegers die daadwerkelijk overgaat of is overgegaan tot fysiek geweld is beperkt.⁴⁵ Die groep bestaat voornamelijk uit jonge mannen, doorgaans tussen de 18 en 25 jaar, vaak zelfs minderjarig, die dikwijls individueel (met name bij pesten, discriminatie en (wat minder) bij bedreiging), of nog vaker in groepsverband, overgaan tot verbaal of fysiek geweld, pesten, bedreigen, dan wel schade toebrengen aan goederen. Er zijn aanwijzingen dat jonge mannelijke plegers en vrouwelijke plegers overwegend betrokken zijn bij schelden en pesten, terwijl de wat oudere mannelijke plegers overgaan tot mishandeling of lichamelijk geweld.⁴⁶ Op basis van politieregistraties blijken de plegers even vaak van autochtone als van Marokkaanse afkomst te zijn. Marokkaans-Nederlandse jongeren zijn dus oververtegenwoordigd onder de plegers. Recent politieonderzoek suggereert dat die oververtegenwoordiging is afgenomen, maar hier lijkt sprake van een registratie-artefact, omdat de nationaliteit als uitgangspunt is genomen. Onderzoek in Noord-Brabant onderstreept in elk geval de oververtegenwoordiging van jonge Marokkaans-Nederlandse plegers. Onderzoek naar geweld tegen lesbische vrouwen vindt bij gevallen van fysiek geweld autochtone plegers, zowel mannen als vrouwen.⁴⁷ In de hier onderzochte casus hebben we geen specifiek onderzoek kunnen doen naar daders van dit geweld. Gebaseerd op uitspraken van de respondenten ging het echter in een enkel geval om dader(s) van allochtone afkomst – in feite een hanggroep van jongeren en een buurman van vermoedelijk Marokkaanse afkomst. In veruit de meeste casus betrof het (volgens de respondenten) autochtone daders.

De meeste plegers van geweld tegen LHBT’s hebben antecedenten: ze zijn eerder opgepakt voor geweldsdelicten. Meestal was het eerdere geweld niet gericht geweest tegen homoseksuele mannen of vrouwen. Vaak kennen plegers en slachtoffers elkaar niet, in elk geval niet als het gaat over zwaar fysiek geweld. Dat geldt vooral voor groepen; alleendaders zijn vaker bekenden van de slachtoffers, bijvoorbeeld buurtgenoten, medeleerlingen of –studenten, of collega’s en bekenden uit horecagelegenheden.⁴⁸ Dikwijls is het geweld spontaan, impulsief, zonder voorbedachte rade. De sociaaleconomische achtergrond van de plegers is niet eenduidig. De meeste onderzoeken leggen dat verband wel, sommige niet en wijzen vooral op individuele, persoonlijke factoren.⁴⁹

⁴⁵ Buijs, Hekma & Duyvendak (2009); Schuyf & Felten (2011); Schuyf, J. (2009). *Geweld tegen homoseksuele mannen en lesbische vrouwen. Een literatuuronderzoek naar praktijk en bestrijding*. Utrecht: Movisie.

⁴⁶ Poelman, M., & Smits, D. (2007). *Agressie tegen holebi's in Brussel Stad. Synthese. Belgie: Brussel, EHSAL-synthese van het onderzoeksrapport*. Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding, Federale Overheidsdienst, Justitie & Dienst voor het Strafrechtelijk beleid.

⁴⁷ Buijs, Hekma & Duyvendak (2009); Politieacademie (2008). *Rapportage homofoob geweld. Politiegegevens periode 1 januari – 1 juli 2008*. Apeldoorn: Landelijk Expertise Centrum Diversiteit / Ministeries van BZK en Justitie; Politie Landelijke Eenheid (2013); Rovers (2012); Schuyf & Felten (2011) p. 49.

⁴⁸ Poelman & Smits (2007); Rovers (2012).

⁴⁹ Bijvoorbeeld: Meer, T. van der (2003). *Gay Bashing: A Rite of Passage? Culture, Health & Sexuality*, 5, pp. 153-165, die wijst op de sociale bedding, versus Schuyf (2009) die de stelling inneemt dat sociaaleconomische achtergronden geen relatie hebben met geweld tegen homoseksuelen.

Over aanleiding en motieven voor discriminatoire geweldpleging tegen LHBT's is niet veel bekend. Uit het schaarse onderzoek waarin met daders zelf is gesproken over hun gedrag, blijkt dat in de meeste gevallen – alle interviews die de onderzoekers hielden – de daders aangaven dat ze geen hekel hebben aan homo's.⁵⁰ Dikwijls is er, aldus deze onderzoekers, bij de daders een min of meer zwevend onbehagen dat zij versierd zouden kunnen worden door het homoseksuele slachtoffer. Homoseksualiteit is in hun ogen dan te dichtbij gekomen.⁵¹ Zichtbaarheid is een motief en bij geweld tegen lesbische vrouwen speelt bovendien, zo blijkt uit onderzoek onder jongeren, een zekere aantrekkingskracht tot seksualiteit tussen vrouwen en het onvermogen om daar deel van uit te kunnen maken.⁵² Eerder onderzoek naar *gay bashing* onderstreepte het lage en/of overdreven zelfbeeld van daders, gekoppeld aan *peer-pressure* en een cartoonesk beeld van homoseksualiteit. Veel geweldsdelicten vinden in groepsverband plaats en juist dit aspect zou op de een of andere manier te maken hebben met een *rite-de-passage*: 'eer, status en macht verkrijgen over een oneerbare ander [de homoseksueel], die tot de gestoorde buitenwereld behoort, zijn ingrediënten om betekenis in het leven en mannelijkheid te realiseren.'⁵³ In de straatcultuur is bevestiging van mannelijkheid een overlevingsstrategie.⁵⁴

2.6 Conclusie

Dit onderzoek betreft een speciaal segment van (de dreiging van) discriminatoir geweld tegen LHBT's, namelijk in hun directe woonomgeving. Feitelijk gaat het dus over een bijzondere vorm van buurtconflicten. De meeste onderzoeken naar geweld tegen LHBT's gaan over uitgaansgeweld of geweld op en rond specifieke locaties, zoals ontmoetingsplekken en horecagelegenheden. Betrouwbare informatie over het specifieke karakter van geweld in de directe nabijheid van de woning is schaars.

Als we buurtconflicten (*community violence*) vergelijken met enerzijds discriminatoir geweld tegen LHBT's in het algemeen en geweld in hun directe woonomgeving anderzijds, dan valt in elk geval op, dat er geen verschillen in de aard van (de dreiging van) het geweld zijn. Allerlei vormen van meer of minder ernstige overlast, dreiging, verbaal en fysiek geweld doen zich in alle drie de situaties voor. Opvallend kenmerk is wel, dat (de dreiging van) geweld tegen LHBT's in de directe woonomgeving geregeld een (lange) voorgeschiedenis heeft in de buurt. Voor zover dat valt vast te stellen, zijn de plegers niet anders te typeren dan bij andere vormen van geweld tegen LHBT's, al lijkt geweld in de directe omgeving van de woning wat vaker gepleegd door volwassenen en ging het in het overgrote deel van de casus om autochtone plegers. Hetzelfde geldt voor hun motieven. Er is waarschijnlijk wel sprake van een wat andere typering van de slachtoffers. Doorgaans zijn slachtoffers van anti-LHBT-geweld in de eigen woonomgeving wat ouder, hebben ze een (vaste) relatie en hechten ze waarde aan hun woonomgeving. Daarnaast is duidelijk dat conflictbetrokkenheid in de onmiddellijke nabijheid van de eigen woning een krachtige impact heeft op de slachtoffers en verhoudingsgewijs vaker leidt tot serieuze emotionele problemen.

Hoewel het bijzondere karakter van geweld tegen LHBT's in hun directe woonomgeving in bestaande onderzoeken is veronachtzaamd, is het alleszins een relevant perspectief. (Ervaren) geweldpleging in de directe woonomgeving resulteert namelijk, vanwege de op meerdere wijzen vergrote impact, niet alleen in een specifiek slachtofferschap, maar brengt ook concrete problemen met zich mee bij het vinden van oplossingen.

⁵⁰ Buijs, Hekma & Duyvendak (2009) p.102.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Felten, H., Van Hoof, J. & Schuyf, J (2010). Wees jezelf maar wees niet anders: heterojongeren over homo- en biseksualiteit, in: Keuzenkamp, S. (Red.) (2010). *Steeds gewoner, nooit gewoon. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*. Den Haag: SCP; Schuyf & Felten (2011) pp. 50-51.

⁵³ Meer, Van der (2003). Zie ook Buijs, Hekma & Duyvendak (2009), die onderstrepen dat geweld in groepsverband gebruikt zou worden om mannelijkheid te benadrukken.

⁵⁴ Anderson, E. (1999). *Code of the Street: Decency, Violence and the Moral Life of the Inner City*. New York: W.W. Norton; Mullins, C.W. & Cardwell-Mullins, R.M. (2006). Bad Ass or Punk Ass? The Contours of Street Masculinity. *Universitas* 2 (2) (Fall 2006).

3 Aanpak

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staat *de aanpak* van discriminatoir geweld tegen LHBT's in hun directe woonomgeving centraal. In die lokale omgeving moeten professionals met de geweldssituatie omgaan en naar een oplossing toe werken. De respons- en interventiemogelijkheden zijn deels gegeven binnen een landelijk kader. Dit landelijke kader wordt hier kort beschreven. Daarna gaan we in op hoe die respons en interventies lokaal uitvoering krijgen. De basale vraag hierbij is 'Wat gaat goed en wat gaat minder goed?'

3.2 Landelijk kader

Het landelijke kader is gedeels een juridisch – burgerrechtelijk en strafrechtelijk – kader. Daarnaast bestaat er een reeks van voorzieningen waar discriminatoir geweld tegen LHBT's gemeld kan worden – natuurlijk vanuit de gedachte dat vervolgens gerichte en effectieve interventie plaats vindt.

Wettelijk verbod op discriminatie

In Nederland is discriminatie 'op welke grond dan ook' niet toegestaan. In het burgerlijke recht richt de Algemene wet gelijke behandeling (1994, 2004) zich op de verhouding tussen private partijen en verbiedt discriminatie op alle terreinen van het maatschappelijke leven. De Commissie Gelijke Behandeling (sinds oktober 2012 opgenomen in het College voor de Rechten van de Mens) behandelt zaken die in dit kader aan haar worden voorgelegd. Haar uitspraken zijn niet bindend. In het Nederlandse strafrecht zijn verschillende artikelen opgenomen die discriminatie verbieden. Voor dit onderzoek zijn met name de artikelen 137 c t/m f⁵⁵ van belang, die de grondvormen van discriminatie strafbaar stellen, namelijk het in het openbaar beledigen, het aanzetten tot haat, discriminatie of geweld en het discrimineren van personen wegens ras, godsdienst, levensovertuiging, geslacht (niet bij art. 137 c), seksuele gerichtheid of handicap.

In de literatuur wordt een onderscheid gemaakt tussen specifieke discriminatie en commune delicten met discriminatoire aspecten (door Brants c.s. 'commune discriminatie' genoemd).⁵⁶ In het eerste geval gaat het over misdrijven die direct aansluiten bij de definitie van discriminatie. Commune delicten met discriminatoire aspecten kunnen allerhande vormen van strafbaar handelen omvatten, waarbij discriminatie als motief op de achtergrond een rol speelt / kan spelen. Discriminatie is een bijkomend aspect dat de strafwaardigheid kan verhogen. Strafverzwaring vanwege discriminatie is (echter) niet in de wet opgenomen.

Sinds 1993 vaardigt het openbaar ministerie elke 4 jaar een Aanwijzing Discriminatie uit met richtlijnen over hoe politie en OM de strafrechtelijke afdoening van discriminatiefeiten moet aanpakken. Leidraad is dat *alle* aangiftes betreffende discriminatie worden opgenomen door de politie en *altijd* leiden tot een strafrechtelijk gevolg. In het geval van een 'commuun delict met discriminatie aspecten' moet dit aspect in het requisitoir van het OM worden benadrukt en als verzwarende eis worden betrokken. In eerste instantie moest de eis dan met 25% worden verzaard. In 2011 is dit, voor een ingrijpend feit, verhoogd naar 100%.⁵⁷

⁵⁵ Vaak worden ook artikel 137 g en 429 quater genoemd in relatie tot het wettelijk verbod op discriminatie. Beide artikelen richten zich echter met name op discriminatie bij de uitoefening van een ambt, beroep of bedrijf en zijn derhalve minder van toepassing bij dit onderzoek naar discriminatoir geweld tegen burgers in hun directe woonomgeving.

⁵⁶ Brants, Ch., R. Kool & A. Ringnalda (2007). *Strafbare discriminatie*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

⁵⁷ Staatscourant, 2011, *Verlenging beleidsregels OM*, Jaargang 2011, no.nr. 19256, 27 oktober 2011.

Bewijsvoering rond discriminatie

Uit onderzoek blijkt dat zaken van specifieke discriminatie nauwelijks voor de rechter komen en dat zaken van ‘commune discriminatie’ omgeven zijn met problemen inzake de bewijsvoering.⁵⁸ Dit laatste heeft te maken met het gegeven dat iedereen in de keten (politie, OM, rechter) de afweging moet maken of er sprake is van discriminatie, terwijl: ‘*het bewijs voor dit motief [...] vaak erg moeilijk te vinden [is], omdat het wordt ingegeven door subjectieve gevoelens van afkeer van de dader voor het slachtoffer.*’ Daarnaast reageert het Nederlandse strafrechtstelsel op gedragingen en niet op gedachten.⁵⁹ Dit daadgerichte karakter van het strafrecht vormt in democratische landen een belangrijke garantie tegen totalitaire overheidsinmenging in het individuele leven. Daarnaast verzet dit karakter zich er in principe ook tegen dat motieven constituerende elementen van delicten zijn, en zelfs dat bepaalde motieven altijd tot strafverhoging zouden moeten leiden.⁶⁰

Melden discriminatie

Verbaal en fysiek geweld tegen LHBT's kan bij diverse instanties gemeld worden. Deze meldingen hebben een tweeledig doel:

- Enerzijds kan door melding van een geweldsincident direct door betrokken instantie actie worden ondernomen. Deze vervolgactie is natuurlijk per instantie verschillend (afhankelijk van diens verantwoordelijkheden, taken en middelen).
- Anderzijds kunnen de meldingen geregistreerd worden en worden meldingscijfers gerapporteerd. Deze rapporten kunnen de basis vormen voor (bijstelling van) beleid en prioriteiten in uitvoeringspraktijk.

De meldingen kunnen bij verschillende instanties binnenkomen, namelijk:

1. **De politie.** Mensen die slachtoffer of getuige zijn van geweld met een discriminatoir karakter, kunnen aangifte doen bij de politie, die deze aangifte altijd dient op te nemen.⁶¹ Indien er inderdaad sprake is van een strafbaar feit, moet de aangifte altijd een strafrechtelijk gevolg krijgen, zoals bijvoorbeeld een dagvaarding of sepot. Politieagenten moeten er verder alert op zijn dat ‘commune delicten’, zoals mishandeling, bedreiging of brandstichting, een discriminatoir karakter kunnen hebben – ook wanneer de aangever dit niet expliciet meldt.⁶²
2. **Antidiscriminatievoorzieningen (ADV's).** Mensen die discriminatie (hebben) ervaren of hiervan getuige zijn, kunnen een klacht indienen bij een ADV. Sinds 2009 is elke gemeente verplicht zijn burgers toegang te bieden tot een ADV. In veel gemeenten is dit uitbesteed aan een antidiscriminatiebureau (ADB). Ook verbaal en fysiek geweld tegen LHBT's kan bij een ADV gemeld worden. Wanneer sprake zou zijn van een mogelijk strafbaar feit, zal een ADV erop wijzen dat de klachtindienaar aangifte kan doen bij de politie. Een ADV kan hem of haar hierbij ondersteunen. Daarnaast kan de ADV een slachtoffer bijstaan in het vinden van (andere) oplossingen voor de situatie.

Naast deze instanties zijn er instanties waar je ook kunt melden, die dan worden doorverwezen naar bovenstaande instanties:

3. **App Meld Discriminatie Nu.** Sinds kort kan men discriminatie melden via een in opdracht van de gemeente Rotterdam door ADV RADAR ontwikkelde landelijke app. Via deze app komt de melding terecht bij een ADV in de regio waar de indiener van de melding woonachtig is.⁶³

⁵⁸ Brants, Kool & Ringnalda (2007); Schuyf (2009).

⁵⁹ Schuyf (2009) p. 31.

⁶⁰ Brants, Kool & Ringnalda (2007) p. 13.

⁶¹ College van Procureurs-Generaal. *Aanwijzing Discriminatie*. 2007 + 2011.

⁶² Besluit de politie geen onderzoek in te stellen naar aanleiding van een aangifte of besluit de politie na onderzoek de zaak ‘op te leggen’ (bijvoorbeeld vanwege onvoldoende bewijs), dan is het mogelijk zich te richten tot het OM (Officier van Justitie) om alsnog te vragen voor politieonderzoek of het proces-verbaal in te sturen naar het OM (bron: http://www.om.nl/vast_menu_blok/contact/vraag_en_antwoord/@109376/hoe_kan_men_aangifte/) [geraadpleegd op 21 mei 2014].

⁶³ Zie: <https://www.discriminatie.nl/melden-helpt/app-discriminatie-melden> [geraadpleegd op 21 mei 2014].

4. **Het COC** roept LHBT's op om discriminatie altijd te melden. Voor melding of aangifte verwijst het mensen door naar de politie (al dan niet via een ADV).
5. **Het Transgendernetwerk Nederland (TNN)**. Transgenders die te maken hebben met geweld en/of discriminatie kunnen dat melden bij het TNN. Sinds 2004 zet het TNN, een samenwerkingsverband van (belangen)organisaties voor het welzijn van transgenders en hun naasten, zich in voor een genderdiverse samenleving. Ook via de eigen TNN website kunnen transgenders discriminatie melden. Op het meldingsformulier kan men aangeven of men wil dat de melding wordt doorgestuurd naar de ADV. Ook wordt de melder gewezen op de mogelijkheid van het doen van aangifte.
6. **Landelijk meldpunt homodiscriminatie**. Dit meldpunt is in 2012 gelanceerd door Samen uit de Kast, een organisatie opgericht door enkele homostellen, die zelf het slachtoffer waren van pesten in hun woonomgeving. Lesbische en homoseksuele personen kunnen hier discriminatie melden. Het meldpunt biedt ondersteuning en advies en helpt mensen op weg met het regelen van juridische ondersteuning.
7. **Gay Straight Alliance (GSA) Natuurlijk Samen**. De GSA Natuurlijk Samen biedt bezoekers van haar site de mogelijkheid om discriminatie en geweldsincidenten te melden. Indien de melder aangeeft behoefte te hebben aan advies of ondersteuning, wordt de melding doorgestuurd naar de ADV.

Let wel: het gaat hierbij om het melden van discriminatie. De politie is de enige instantie waar je niet alleen kunt melden maar ook aangifte doen.

Landelijk beleid

Vrijwel al het landelijke beleid tegen geweld en discriminatie van burgers vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit richt zich op zogenoemde primaire preventie: het voorkomen dat het zich überhaupt voordoet en het bevorderen van de acceptatie van homoseksualiteit.⁶⁴ Deze beleidsmaatregelen richten zich met name op het onderwijs en scholen. Ten eerste moet hierbij opgemerkt worden dat resultaten van deze primaire preventie nauwelijks bekend zijn en voor zover wel bekend, blijken de resultaten teleurstellend.⁶⁵ Daarnaast moet opgemerkt worden dat veel antidiscriminatiebureaus, wier activiteiten zich voorheen (ook) richtten op voorlichting en scholing, stevig gekort zijn op hun budget. De wettelijke verplichting aan elke gemeente (2009) om hun burgers toegang tot een ADV te bieden, lijkt onder invloed van de economische crisis ook te hebben geresulteerd in een aanzienlijke afname en/of verschuiving van de lokale financiering. Gemeenten financieren veelal nog slechts klachtregistratie en –behandeling door ADV's en investeren veel minder in activiteiten op het gebied van primaire preventie.

Specifieke maatregelen ten behoeve van bepaalde potentiële risicogroepen van slachtoffers (secundaire preventie) zijn bijvoorbeeld geconcentreerd op surveillance op specifieke plekken (zoals ontmoetingsplaatsen en *gay bars*), de verhoging van de meldings- en aangiftebereidheid onder LHBT's, het aanbieden van weerbaarheidstrainingen en voorlichting aan politieambtenaren. Aan tertiaire preventie – nazorg gericht op daders – gebeurt in Nederland heel erg weinig. Tijdens het uitzitten van de straf en ter voorkoming van recidive bestaan activiteiten op het terrein van het versterken van sociale vaardigheden, maar een onderwerp als homoseksualiteit wordt hierbij niet of nauwelijks ter sprake gebracht.⁶⁶

3.3 Lokale uitvoering

Binnen het landelijke juridische kader en het geschetste kader van voorzieningen wordt lokaal het handelingskader verder ingevuld en vormgegeven. Op lokaal niveau kunnen uiteenlopende organisaties en

⁶⁴ Schuyf (2009).

⁶⁵ Ibidem, p. 91.

⁶⁶ Ibidem, p. 90.

instellingen betrokken zijn bij de ondersteuning van LHBT's die slachtoffer zijn geworden van discriminatoir geweld.

Opmerking vooraf: Eigen verantwoordelijkheid eerst.

Voordat we hier echter ingaan op de verschillende rollen van deze lokale organisaties en instellingen bij het voorkomen en bestrijden van geweld tegen burgers vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit, moet vooraf nog een opmerking worden gemaakt.

In deze rapportage richten we ons voornamelijk op de (effectiviteit van) interventies van professionals en organisaties, werkzaam in de woonomgeving van slachtoffers van dit geweld. Geweld en discriminatie zijn strafbare feiten en verlangen dientengevolge en vanuit hun specifieke taken en verantwoordelijkheden zeker betrokkenheid van gemeente en politie. In de ontstaansgeschiedenis van dit geweld doen zich echter vaak zaken voor, die niet of minder eenduidig als strafbare feiten zijn op te vatten.

Het is daarom van belang er op te wijzen dat het bij spanningen en conflicten op buurtniveau en/of tussen burens – zeker zolang er geen sprake is van strafbare feiten – *‘in de eerste plaats aan burgers zelf (is) om hun problemen op te lossen.’*⁶⁷ De Nationale Ombudsman stelde in september 2013 duidelijk dat de politie een rol heeft wanneer er sprake is van strafbare feiten. De rol van de gemeente is om toe te zien op naleving van gemeentelijke regels. De Ombudsman stelt daarbij dat het *‘een vereiste van behoorlijk overheidsoptreden (is) dat de overheid actief naar de burger luistert, zodat deze zich gehoord en gezien voelt. Dit betekent dat de overheid bij (herhaalde) verzoeken om handhaving zo snel mogelijk persoonlijk contact opneemt met de burger, daarbij het belang en doel van het verzoek bespreekt, uitlegt wat de (on-)mogelijkheden zijn en in samenspraak zich inspant voor een snelle en informele oplossing van het probleem.’*⁶⁸

Daarnaast stelt de Ombudsman dat in situaties, waarin een conflict *‘zodanig escaleert dat de openbare orde en veiligheid in het gedrang komen, (...) er een rol [is] weggelegd voor de burgemeester. Dit betekent dat bij problemen tussen burens de burgemeester ervoor zorgt dat de instanties die betrokken zijn bij de problemen, met elkaar in contact komen en overleggen wat de beste oplossing is. Betrokken instanties kunnen de woningcorporatie, de GGD, de politie en de gemeente zijn. De burgemeester moet er ook op toe zien dat eventuele afspraken door de instanties worden nagekomen. De burgemeester hoeft daarbij zelf niet inhoudelijk mee te denken over een oplossing. Hij of zij is er wel voor verantwoordelijk, dat het probleem wordt opgepakt door de betrokkenen.’*⁶⁹

Tenslotte merkt de Nationale Ombudsman op, dat de mogelijkheden voor gemeente en politie vaak beperkt zijn. *‘De Nationale Ombudsman vindt dat de burger van de overheid een inspanning mag verwachten om in een burensconflict de verstandhouding tussen partijen te verbeteren. Te denken valt aan een bemiddelende rol. (...) Bij de beoordeling van de manier waarop de gemeente of de politie heeft bijgedragen aan het oplossen van een burensconflict is ten slotte de opstelling van de partijen van belang.’*⁷⁰

De volgende paragraaf beschrijft hoe, in relatie tot geweld tegen burgers vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit, de verschillende partijen bij zaken betrokken worden en welke rol zij kunnen spelen bij het voorkomen en/of bestrijden van discriminatoir geweld. Vervolgens gaan we op basis van de casuïstiek nader in op wat deze partijen in specifieke gevallen daadwerkelijk hebben gedaan – in de ogen van de slachtoffers en de professionals.

⁶⁷ Nationale Ombudsman, 2013/118 (zie . <http://www.nationaleombudsman.nl/rapporten/2013/118> [geraadpleegd op 21 mei 2014]).

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Ibidem.

3.3.1 Politie

Wat is de rol van de politie in het voorkomen en bestrijden van discriminatoir geweld tegen LHBT's, dat plaatsvindt in hun directe woonomgeving? We gaan hier eerst in op het melden bij de politie van dit discriminatoire geweld en vervolgens op hetgeen daarna gebeurt. Tenslotte stippen we nog enkele specifieke aspecten aan in relatie tot de rol van politie in de aanpak van dit geweld.

Melding of aangifte doen

Een eerste manier waarop de politie betrokken raakt bij dit type geweld is doordat slachtoffers hiervan melding of aangifte doen. Wie aangifte doet, verzoekt om strafvervolgning. Met een melding wordt de politie op de hoogte gesteld van een situatie. Die informatie wordt opgeslagen en bewaard, maar er vindt geen onderzoek of strafvervolgning plaats, tenzij de politie aan de hand van de melding een trend kan ontdekken of wanneer de melding als ernstig wordt ingeschat. De politie kan dan ambtshalve tot opsporing overgaan en een proces-verbaal opmaken.⁷¹ Het eerste contact kan op verschillende manieren tot stand komen. Zo kunnen slachtoffers:

- Een (wijk)agent *aanspreken op straat*.
- *Bellen*:
 - In noodgevallen: '1-1-2' of
 - In minder acute gevallen: 0900 8844 (algemene politienummer).
- *Zich vervoegen* bij een politiebureau.
- *Digitaal melden*:
 - Meldformulier op www.politie.nl.
 - Meldformulier discriminatie op www.politie.nl.

Hierbij is het van belang op te merken dat men zich voor het doen van aangifte van discriminatie altijd (!) persoonlijk naar een politiebureau moet begeven. De andere contactmogelijkheden zijn hooguit geschikt voor het doen van een melding (of om een afspraak te maken voor het doen van een aangifte).

De meldings- en aangiftebereidheid onder slachtoffers van discriminatoir geweld is gering.⁷² Uit recent onderzoek in Noord-Brabant naar ervaringen van LHBT's met intolerantie, discriminatie en agressie blijkt dat 80% van de incidenten nimmer wordt gemeld. Daarbij komt, dat men incidenten buiten de eigen woonplaats vaker meldt dan incidenten in de eigen woonplaats. Ook wordt eerder / meer gemeld als het slachtoffer de dader(s) kent. Met de ernst van het incident neemt tevens de meldingsbereidheid toe, '*maar lang niet altijd*'.⁷³ Voor transgenders lijkt deze meldingsbereidheid nog geringer te zijn: 87% van de slachtoffers zou niet melden; en zelfs bij ernstige incidenten (bedreiging, vernieling, fysiek geweld) meldt 84% niet.⁷⁴

Uit onze casuïstiek en de gesprekken die we hebben gevoerd blijkt dat er nogal eens verwarring is over het onderscheid tussen melden en aangifte doen. Alleen in geval van een aangifte kan de politie besluiten om een onderzoek te starten. De politie bepaalt, in overleg met de (hulp)officier van justitie, de haalbaarheid van zo'n onderzoek en er kan dus besloten worden toch geen (verder) onderzoek uit te voeren. Wij zijn verschillende gevallen tegengekomen, waarin het slachtoffer dacht aangifte te hebben gedaan, terwijl bij de politie alleen (of hooguit) meldingen waren geregistreerd.

De ervaringen van slachtoffers met het melden en aangeven van discriminatoir geweld bij de politie lopen nogal uiteen (zie ook hoofdstuk 4). Sommigen zijn zeer te spreken over de assistentie van de politie in het algemeen en de wijkagent in het bijzonder, bij het melden en het doen van aangifte. We hebben echter ook

⁷¹ In deze studie zijn we echter niet op voorbeelden hiervan gestuit in relatie tot geweld tegen burgers vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit in de directe woonomgeving.

⁷² Brants, Kool & Ringnalda (2007) p. 116; Buijs, Hekma & Duyvendak (2009) p. 45; Schuyf (2009) pp.53-54.

⁷³ Rovers (2012) p. 20.

⁷⁴ Keuzenkamp, S. (2012). *Worden wie je bent. Het leven van transgenders in Nederland*. Den Haag: SCP, p. 65.

heel negatieve ervaringen van slachtoffers opgetekend. Het lijkt erop dat deze ervaringen negatiever worden naarmate slachtoffers de aangifte expliciet willen richten op het discriminerende karakter van de overlast of het geweld. Dan wordt in de beleving van betreffende slachtoffers de situatie nogal eens *'in twijfel getrokken'*, *'niet serieus genomen'*, *'gedownplayed'*, of wordt de melder aangeraden van aangifte af te zien vanwege de vermoede moeilijke bewijsbaarheid.

Aangezien het in veel gevallen gaat over een incident zonder getuigen, ligt die bewijsbaarheid ook moeilijk en wordt het, zoals een slachtoffer de politie parafraseerde: *'zijn woord tegen uw woord'*. Geregeld zagen slachtoffers in dergelijke gevallen af van aangifte. In een casus wilde het slachtoffer de aangifte vanwege bedreiging niet ondertekenen als *'homohaar'* daarin niet werd opgenomen. Toen werd het slachtoffer op een gegeven moment gebeld, dat ze nu moest tekenen, *'want anders ging het niet door, omdat het binnen drie maanden naar Justitie moest. Toen heb ik aangegeven dat ik gehoord wilde worden door Justitie. Maar daar heb ik niks meer van gehoord.'*

De geweldssituatie was in een aantal casus al zo lang gaande dat slachtoffers een specifieke prioritaire status kregen om in toekomstige gevallen (nieuw) geweld direct te kunnen melden. Hierdoor wist de meldkamer direct dat de melding heel serieus moest worden genomen en dat snel gehandeld moest worden. Toch bestaat hier soms ook verwarring over, zo bleek uit de interviews. Bijvoorbeeld over de vraag of men 112 moest bellen of het 0900 8844-nummer. *'Toen we 112 belden,' aldus een slachtoffer, 'deelden ze mee dat het geen prioriteit had. Ook niet nadat we meldden prioriteit 1 te hebben. Wilden ze niet opzoeken. Toen we vervolgens 0900 8844 belden werd het meteen serieus behandeld.'*

Een heel praktisch punt in relatie tot het doen van aangifte van geweld vanwege genderidentiteit is de noodzaak dat de aangever zich identificeert. Uit onze casus kwam deze problematiek niet direct naar voren, maar wij werden er wel op gewezen dat dit tot extra problemen kan leiden (zowel voor het slachtoffer als de dienstdoende politiefunctaris) voor transgenders – in transitie – als het GBA en/of het identiteitsbewijs (nog) het oude geslacht vermeld. Dit kan tenminste tot verwarring en frustratie leiden, maar zeker ook tot zeer pijnlijke situaties.

Tenslotte nog een opmerking ten aanzien van de meldings- en aangiftebereidheid onder slachtoffers van discriminatoir geweld: Enkele respondenten wezen ons er ook op dat melders/aangevers gestimuleerd moeten worden *'zo compleet mogelijk te zijn'*. Het komt namelijk voor dat slachtoffers melding of aangifte doen van een zogenoemd *commuun delict* – bijvoorbeeld: een steen door de ruit – en dan (vermoede) achtergronden weglaten. Het gaat daarbij om vermoede discriminatoire achtergronden, maar bijvoorbeeld ook (het vermoeden) dat het om een incident in een reeks gebeurtenissen gaat.

Na de aangifte

Uiteraard beschouwt de politie de wens van het slachtoffer als het uitgangspunt van handelen na een aangifte, althans dit zou de regel moeten zijn. Een kwestie is echter, dat de politieaanpak is gericht op het individuele overlast- of geweldsincident, waarbij de achtergronden minder of pas later in beeld komen.

Als aangifte is gedaan van discriminatie dan is de Aanwijzing Discriminatie helder, namelijk dat *alle* aangiften betreffende discriminatie worden opgenomen door de politie en dat deze aangiften *altijd* leiden tot een strafrechtelijk gevolg. In de praktijk wordt doorgaans aangifte gedaan van overlast of geweld, waarbij degene die de aangifte doet opmerkt dat er sprake is van een (vermeend) discriminatoir karakter. Dikwijls richt de politie zich dan op de overlast- of geweldssituatie en blijft het (verzwarende) aspect discriminatie feitelijk buiten het onderzoek, omdat het onduidelijk is en/of moeilijk bewijsbaar zou zijn. Volgens respondenten uit de politieorganisatie zelf vragen agenten bij de opname van een aangifte van een

gewelddelict vaak niet of onvoldoende door naar de achtergronden, bijvoorbeeld of de seksuele gerichtheid of identiteit van de aangever (in diens ogen) heeft meegespeeld. Die sensitiviteit voor een eventuele discriminatoire achtergrond bij een conflictsituatie, of voor een mogelijke samenhang in een reeks van spanningen of incidenten ontbreekt geregeld. Daarom gaat van meet af aan al informatie verloren. De respondenten uit de politie en het OM geven overigens aan het gevoel te hebben dat het opnemen en behandelen van aangiften van overlast of geweld met een discriminatoir aspect de afgelopen jaren is verbeterd. Bij herhaalde aangifte met betrekking tot één adres, bijvoorbeeld: *‘wordt wel uitgezocht wie er achter de voordeur woont en wat de omstandigheden van deze persoon zijn en of daar een oorzaak kan liggen.’*

De politie benoemt na een aangifte in een gesprek met het slachtoffer de diverse mogelijkheden van handelen, zoals een strafrechtelijke vervolging of bemiddeling. Zo nodig en desgewenst kan de politie andere partijen bij de zaak betrekken. Natuurlijk heeft het slachtoffer daar zeggenschap in. Cruciaal is – temeer in het geval van zaken die al lang gaande zijn – de kwaliteit van de samenwerking in de veiligheids- en zorgketens en hun sensitiviteit voor de discriminatoire lading van de zaak in behandeling. In de praktijk lijkt het hier geregeld aan te schorten. In een regulier casuoverleg met ketenpartners komen die discriminatoire achtergronden van een zaak of de eventuele samenhang tussen incidenten lang niet altijd aan de orde, omdat het casuoverleg primair is ingericht om afspraken te maken over de aanpak van de actuele, af te wikkelen (en veelal ook individuele) zaak.

Binnen de politie kunnen verschillende experts betrokkenheid hebben bij de aanpak van geweld tegen LHBT's. Tegenwoordig kennen alle politie-eenheden een contactpersoon discriminatiezaken. Die houdt, doorgaans in samenwerking met een informatie-organisatie/infodesk, een vinger aan de pols en bekijkt of gemelde incidenten een discriminatoir karakter hebben. Daarnaast is sinds enkele jaren expertise op het onderwerp diversiteit bij de politie ondergebracht in de zogenaamde Expertteams Multicultureel Vakmanschap (MCV). In deze teams zijn soms Roze in Blauw-medewerkers opgenomen. Dit zijn agenten (m/v) die zich (vaak naast hun reguliere taken) specifiek bezighouden met de veiligheid van LHBT's in de samenleving.⁷⁵ In sommige eenheden, Amsterdam voorop, heeft Roze in Blauw een actieve rol in het politiewerk ten aanzien van zaken waarbij LHBT's betrokken zijn. In enkele eenheden hebben experts van de expertteams een nadrukkelijke betrokkenheid bij de aanpak van incidenten met een discriminatoir karakter. In deze teams zijn in de ideale situatie LHBT-medewerkers opgenomen, die Roze in Blauw-achtige taken op zich kunnen nemen, wanneer daar vraag naar is. Indien er sprake is van een discriminatoir karakter kan een expert collega's erop wijzen om specifiek aandacht aan het mogelijke discriminatieaspect te besteden. In voorkomende gevallen kunnen experts vervolgens een ondersteunende en adviserende taak op zich nemen.

De effectiviteit waarmee experts hun rol kunnen vervullen, verschilt per eenheid. Niet overal heeft discriminatie van LHBT's dezelfde prioriteit, zodat goede afspraken over uitwisseling van informatie met ketenpartners en private partijen als het COC of TNN in sommige eenheden ontbreken. Ook intern, zo blijkt uit interviews, ervaren Roze in Blauw agenten soms dat ze missiewerk verrichten en voorzichtig moeten zijn met (kritische) aanwijzingen aan het adres van wijkagenten: *‘dus niet met het opgestoken vingertje’, ‘dat ligt gevoelig.’*

Een wijkagent is meestal de eerste politiefunctaris waar slachtoffers mee te maken hebben na een aangifte. Vaak gaan wijkagenten op bezoek bij het slachtoffer om poolshoogte te nemen. Dit *face-to-face* contact blijkt heel belangrijk voor slachtoffers. Hoe tevreden slachtoffers blijken te zijn over de handelwijze van

⁷⁵ Deze Roze in Blauw-opzet/-aanpak is onder meer bedoeld om de aangiftebereidheid te vergroten en de interne aanpak te verbeteren.

wijkagenten lijkt goeddeels samen te hangen met (i) de ervaring dat zij hun verhaal hebben kunnen doen; (ii) dat dit verhaal onverkort serieus is genomen; en (iii) dat de wijkagent een goed netwerk heeft in de buurt.

Wat dit laatste aspect betreft: in een aantal gemeenten bestaat een goed integraal samenwerkingsverband tegen woonoverlast. In het geval van discriminatoir geweld tegen LHBT's heeft deze bestaande overlastaanpak ook goed gewerkt, zo blijkt uit onze casuïstiek. We vonden positieve voorbeelden waarin een wijkagent deel uitmaakt van een kernteam, dat bestaat uit verschillende structureel aanwezige en andere incidenteel te betrekken organisaties: *'Ik kijk direct in mijn netwerk wie er bij deze zaak betrokken kan / moet worden om een oplossing te zoeken.'* Ook is van belang dat een wijkagent weet welke kwetsbare personen in zijn wijk wonen c.q. verblijven.

We zijn echter ook voorbeelden tegengekomen, waarin de wijkagent, althans bij het slachtoffer (en soms bij collega's of ketenpartners), de indruk wekt de zaak niet serieus op te pakken. In de ogen van het slachtoffer is dan bijvoorbeeld wel lang gesproken met de vermeende pleger(s) en niet of nauwelijks met het slachtoffer zelf. Misschien heeft die wijkagent daar een goede reden voor, maar dan heeft hij of zij de communicatie met het slachtoffer toch onderschat. Ook hebben we gevallen geconstateerd waarin een wijkagent het pestgedrag van jongeren afschoof als een zaak van de school waar het pesten deels plaatsvond en niet van de politie. Zelfs als dat zo zou zijn, besteedt de betreffende wijkagent te weinig aandacht aan het serieus nemen van de gevoelens van het slachtoffer (zie ook 4.3).

Onbekendheid met de voortgang van het onderzoek naar aanleiding van hun aangifte zijn we bij diverse slachtoffers tegengekomen. In een enkel geval had het slachtoffer het gevoel dat hem/haar na de aangifte nooit meer vragen waren gesteld over de toedracht van gebeurtenissen. Achteraf bleek uit de zaakdocumentatie dat de (vermeende) pleger allerlei uitspraken had gedaan waarop het slachtoffer niet had kunnen reageren.

Serieus genomen worden en erkenning

De relatie met de politie is voor slachtoffers van eminent belang. Vaak is die relatie positief, zoals we in hoofdstuk 2 hebben onderstreept. Het gaat dan om voldoende inzet (in de ogen van slachtoffers) bij het opsporen én oppakken van verdachten, betrouwbaar met persoonsgegevens omgaan en het gevoel serieus genomen te worden (zie ook 4.3). Op de eerste twee punten – waarbij de politie overigens deels afhankelijk is van het openbaar ministerie – heeft de politie nog een wereld te winnen. Wat de laatste twee punten betreft, heeft de politie de afgelopen jaren succes geboekt.⁷⁶ Recent onderzoek naar hoe burgers over de dienstverlening van de politie denken, onderstreept het cruciale belang van het contact dat slachtoffers met politie hebben en de erkenning die zij ervaren voor hun persoon en hun verhaal. Dat straalt direct af op de waardering voor de politie in brede zin. Burgers die zich erkend en serieus genomen voelen, zijn heel positief over de politie. Hebben slachtoffers goede ervaringen opgedaan met hun eerste politiecontacten, dan blijft men (langer) bereid van elk (nieuw) voorval aangifte te doen. Het is van belang er op te wijzen, dat 'een goed gevoel' niet altijd betekent dat in een zaak discriminatie bewezen wordt geacht.

In onze casuïstiek zijn we toch tal van voorbeelden tegengekomen waarin slachtoffers weinig positiefs melden over de manier waarop de politie met hun zaak is omgegaan. Die ontevredenheid richt zich niet specifiek op één niveau binnen de politie en/of justitieorganisatie. Soms klaagt men over de houding en handelingen van een wijkagent, die volgens het slachtoffer desinteresse toont voor zijn verhaal of het zelfs ontkent. In sommige gevallen werd een slachtoffer bepaald gedrag (raar, kleding, overlastgevend gedrag, discriminatie van de dader) verweten, waardoor die ervoer impliciet de bal teruggespeeld te krijgen. In situaties waarin

⁷⁶ Timmermans, Tillaert & Homburg (2013); Rovers (2012) rapporteert veel ontevredenheid onder slachtoffers over de rol van de politie, met name op het laatstgenoemde punt.

transgenders met geweld te maken hadden, deed zich dat eveneens voor: *'je kiest er zelf voor, lokt het zelf uit'*; *'Ik blijf je gewoon met meneer aanspreken'*; *'Maar kijk hoe je je kleedt.'*

De focus van de politie lijkt in enkele casus in eerste instantie gericht op de vraag 'Hebben we een zaak?'. Dit is logisch daar zij functioneren binnen een interpretatiekader, dat wordt gegeven door het strafrecht. Maar daarmee worden de gevoelens van LHBT-slachtoffers mogelijk veronachtzaamd (zie 4.3).

Belangrijke factoren

Het contact van de politie met slachtoffers en de responsiviteit waarmee de politie slachtoffers tegemoet treedt en blijft treden, staan centraal in de aanpak van discriminatoir geweld tegen LHBT's. Een aantal factoren in dit proces verdient daarom bijzondere aandacht:

- Het meldings- en aangifteproces: verduidelijking, handhaving van de Aanwijzing, sensitiviteit voor achtergronden.
- De gerichtheid op het individuele incident of juist oog hebben voor een mogelijk structureel karakter van overlast of geweld in de buurt.
- Het persoonlijke contact tussen politiefunctaris en slachtoffer.
- Het beschikken over en inbrengen in een bestaand samenwerkingsverband/-netwerk.
- Zo nodig en desgewenst gebruik maken van expertise binnen de politieorganisatie (contactpersoon discriminatie of expertteams MCV en/of Roze in Blauw).
- Consistente communicatie over vervolgstappen en proces.
- De primaire behoefte van slachtoffer om erkend en serieus genomen te worden in zijn of haar beleving van de zaak (zie 4.3).

Het belang van het handelen van de politie op deze factoren is van groot belang in de aanpak van het onderzochte geweld en staat los van de uiteindelijke uitkomst van de aangifte.

3.3.2 Burgemeester

Centrale rol

Voor burgers is de burgemeester vaak het eerste aanspreekpunt in hun contact met de gemeente. *'De burgemeester is hét boegbeeld van de gemeente.'* Burgemeesters zelf beschouwen zichzelf ook primair als burgervader.⁷⁷ Deze rol wordt door henzelf omschreven als het 'er zijn', het 'aanwezig zijn' en in contact staan met alle delen van de lokale gemeenschap. De *'burgemeester wordt door sommige burgers ook als 'laatste reddingsboei' gezien voor kwesties waarvoor ze elders geen gehoor vinden.'*⁷⁸

De burgemeester heeft op basis van zijn of haar verantwoordelijkheid een centrale positie op het terrein van openbare orde en veiligheid. Deze rol omvat ook die van signaleerder op dit terrein,⁷⁹ derhalve ook in de signalering van, respons op en interventies tegen discriminatoir geweld tegen LHBT's. Deze centrale rol komt nadrukkelijk naar voren in de bestudeerde casus die inderdaad een *issue* van openbare orde en veiligheid werden. Voor zover ons bekend, is in minimaal 7 van de 21 casus sprake geweest van een cruciale actieve betrokkenheid van de burgemeester.

Ontstaan betrokkenheid

Gevallen van discriminatoir geweld tegen LHBT's komen op verschillende wijzen onder de aandacht van de burgemeester. Soms werd de burgemeester op de hoogte gebracht via medewerkers van de gemeente of door de politie. Maar in verschillende gevallen waren de media eerder en beter geïnformeerd. Ook kwamen we casus tegen, waarbij het geweld onder de aandacht van de burgemeester kwam via een persoonlijk schrijven van een slachtoffer. In twee andere gevallen (in één en dezelfde gemeente) was een interventie vanuit de

⁷⁷ Karsten, N., L. Schaap, F. Hendriks, S. van Zuydam & G-J. Leenknecht (2014) *Majesteitelijk en magistratelijk. De Nederlandse burgemeester en de staat van het ambt*. Tilburg: Tilburgse School voor Politiek en Bestuur/DEMOS, pp.47 en 52.

⁷⁸ Idem, p.132.

⁷⁹ Idem, p. 157.

gemeenteraad de *trigger*: in het ene geval werden er raadsvragen over een zaak gesteld, in het andere bracht een raadslid de slachtoffers in contact met de burgemeester.

Belangrijke rol in communicatie

Uit de interviews komt naar voren dat responsieve communicatie door de burgemeester erg belangrijk is. Niet alleen voor het uiteindelijke verloop van de zaak, maar vooral voor het welbevinden van de slachtoffers. Slachtoffers én betrokken uitvoeringsinstanties achten het erg belangrijk dat de burgemeester expliciet communiceert dat discriminatie – en daarmee samenhangend geweld – nooit of te nimmer wordt getolereerd. Men verwacht in dergelijke gevallen dat de burgemeester zijn of haar persoonlijke betrokkenheid toont en publiekelijk het signaal afgeeft dat discriminatoir geweld niet kan.

Respondenten geven verder aan, dat de burgemeester zich altijd moet baseren op de gekende feiten. Kennis over deze feiten is niet alleen te betrekken vanuit de veiligheidsketen (politie, OM), maar zeker ook vanuit het maatschappelijk middenveld.⁸⁰ Van de burgemeester verwacht men dat die volledig en op *grass root* level geïnformeerd is, bijvoorbeeld door het wijkteam en andere partijen (sportverenigingen; woningcorporaties; et cetera) aan tafel te halen en te bevragen.

In de externe communicatie speelt de burgemeester dé centrale rol. Hierbij doen zich wel enkele dilemma's voor die tact en lenigheid vereisen. We zijn bijvoorbeeld situaties tegengekomen waarin de media al repten van discriminatoir geweld tegen LHBT's (en het gebeuren dus als zodanig frame-den), terwijl de feiten hier (nog) niet of onvoldoende duidelijk waren. Dat is lastig: externe communicatie is soms bijna onvermijdelijk, bijvoorbeeld vanwege media-aandacht, terwijl het feitenonderzoek nog loopt of dat dit onderzoek uitwijst dat er (ook) andere zaken een rol spelen, die op dat moment c.q. in het belang van het onderzoek zeker nog niet openbaar gemaakt kunnen worden.

Is er geen sprake van media-aandacht, dan kunnen (nog) lopend onderzoek of de veronderstelling/ het gegeven dat er (ook) andere zaken dan discriminatie een rol spelen de burgemeester ervan weerhouden nadrukkelijk over de gebeurtenissen te communiceren. *Is er sprake van homohaar of van een ordinaire burenruzie? We hebben heel veel burencollicten. Dat heb je. We hebben er ook heel veel in geïnvesteerd (...) Een casus die ik heel lastig te bevatten vond. (...) Ja, we gaan daar als gemeente geen uitspraak over doen. Onze visie, en dat delen we iedere keer met de mensen, is van doe vooral aangifte en laat de rechter er wat van vinden.'*

Een burgemeester die we spraken wees bovendien op het belang om als bestuurder niet op de stoel van de uitvoerders te gaan zitten. Dit kan een reden voor een burgemeester zijn om naar buiten toe zich niet actief met de casus te bemoeien. Intussen is het wel belangrijk om de communicatie met het vermeende slachtoffer te blijven voortzetten. Anders ontstaat een situatie – zoals we in enkele casus aantreffen – dat de burgemeester zich in de ogen van de slachtoffers aan de zaak onttrok. Sommige slachtoffers vertelden bijvoorbeeld: *'de burgemeester vond het niet nodig om in te grijpen. Politie was ermee bezig en zij zou het in de gaten houden. Het schijnt dat we ieder overleg op de agenda staan. Maar ik heb het idee dat de burgemeester bang is de handen hieraan te branden.'*

⁸⁰ Dit zijn zeker niet in alle gevallen en locaties altijd 'natuurlijke' samenwerkingspartners. Zo blijkt meer dan eens, dat partijen uit enerzijds de veiligheidsketen en anderzijds andere maatschappelijke sectoren elkaar niet of nauwelijks kennen. Dit geldt bijvoorbeeld ook binnen het gemeentelijke apparaat, waar beleidsmedewerkers OO&V en Welzijn of LHBT-emancipatie elkaar niet kennen, zoals blijkt uit de rondgang van *Natuurlijk Samen* langs verschillende gemeenten. Ook de ervaringen van Lokaal Centraal op het terrein van maatschappelijke spanningen en sociale crises laten meermalen zien dat de veiligheids- en bijvoorbeeld zorg & welzijn-ketens elkaar niet of nauwelijks kennen. Mede in het licht van de zeer verschillende bedrijfsstructuren en –culturen maken een automatische en tijdige koppeling van signalen en informatie (soms) moeilijker en staan deze zelfs soms in de weg.

Een burgemeester in een andere casus meldde, volgens het slachtoffer, ‘*dat het voortvarend zou worden opgepakt*’. Het slachtoffer hoorde vervolgens niets meer van de burgemeester. Waarschijnlijk werd het actief optreden overgelaten aan een of meerdere ketenpartners of was/ontstond er twijfel over de verschillende achtergronden van de situatie. De slachtoffers hoorden echter niets meer en raakten teleurgesteld en ervoeren dat ze niet meer op de burgemeester konden rekenen. In sommige gevallen was een dergelijke teleurstelling reden om de pers op te zoeken.

Bestuurlijke daadkracht

Per slot van rekening heeft de burgemeester ook echt een functionele verantwoordelijkheid op dit gebied. Als zaken van discriminatoir geweld vastlopen, is het aan de burgemeester om na te gaan of alles is geprobeerd en of er misschien toch niet een versnelling kan worden georganiseerd. In een bestudeerde casus bleek een patstelling tussen ketenpartners de voortgang te blokkeren. Het slachtoffer had het gevoel dat er niets gebeurde en de betrokken instanties leken iedere medewerking om tot een oplossing te komen uit de weg te gaan. Het slachtoffer schreef een brief aan de burgemeester. Die mandateerde onmiddellijk een medewerker om de situatie voortvarend aan te pakken. Dat leidde tot het doorbreken van de patstelling en betrokken instanties werkten vervolgens samen om tot een passende oplossing te komen. Een andere kant van die functionele verantwoordelijkheid is wat sommige uitvoerende professionals in de interviews ‘*bestuurlijke rugdekking*’ van de burgemeester noemden. Die is van kardinaal belang, zeker voor eerstelijns professionals in de veiligheidszorg, die willen weten dat ze ‘*knopen kunnen doorhakken*’, zonder dat hun eigen kop eraf gaat.⁸¹

3.3.3 OM

De meldings- en aangiftebereidheid van slachtoffers van geweld vanwege seksuele gerichtheid of genderidentiteit is laag, zoals gezegd. Het aantal aangiften dat uiteindelijk tot vervolging leidt op het aspect van discriminatie is miniem. En als dat gebeurt, betreft het discriminatoir geweld in het uitgaansleven en/of rond ontmoetingsplekken. Vervolging van discriminatoir geweld tegen LHBT’s in de directe woonomgeving zijn wij in onze casuïstiek niet een keer tegengekomen.

De vervolging van discriminatie vindt op het terrein van geweld tegen burgers vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit dus nauwelijks plaats en vrijwel nooit als dit zich afspeelt binnen de directe woonomgeving. Dit geldt zeker als vervolging plaatsvindt binnen de zogenoemde ZSM-methode. ‘*De kracht van ZSM zit in het feit dat alle relevante informatie die nodig is voor een afdoeningsbeslissing zo spoedig mogelijk door de betreffende ketenpartners beschikbaar wordt gesteld en dat op basis daarvan snel en zichtbaar een effectieve sanctie wordt opgelegd.*’⁸² Deze methode schijnt zich toe te spitsen op vervolging van commune delicten – bijvoorbeeld de steen door de ruit, maar niet van discriminatie, waarvoor veelal niet of minder ‘*snel alle relevante informatie*’ opgeleverd kan worden.

De discriminatieofficier die we in het kader van onderhavig onderzoek spraken, had nog nooit te maken gehad met ‘burenruzies’, wel met uitgaansgeweld. Bij het OM bestaat overigens geen goed zaakoverzicht. Jaarlijks inventariseert het Landelijke Expertise Centrum Discriminatie (LECD) van het OM de discriminatiefeiten (art. 137 c t/m g en 429 quater) die bij de parketten zijn ingestroomd en verwerkt die in een landelijke rapportage aan het departement en ketenpartners. De inventarisatie wordt niet publiek gemaakt. Het overzicht bevat geen commune delicten (zoals mishandeling, bedreiging of vernieling), waarbij sprake is van een discriminatoir aspect. In 2010 stroomden 13 discriminatiefeiten in bij het OM met betrekking tot incidenten in de woonomgeving, waarvan 4 met de grond homoseksuele gerichtheid. In 2011 waren er 21 geregistreerde feiten

⁸¹ Zie hierover ook: Moors, H. & Bervoets, E. (Red.) (2013). *Frontlijnwerkers in de veiligheidszorg. Gevalstudies, patronen, analyse*. Den Haag: Boom-Lemma.

⁸² De ZSM-methode staat voor een nieuwe werkwijze waarmee aanzienlijke versnelling in het afdoeningsproces wordt nagestreefd (zie o.a. <http://www.om.nl/onderwerpen/zsm/@155732/versnelde-afdoening/> [geraadpleegd op 21 mei 2014]).

die zich voordeden in de woonomgeving, waarbij zesmaal de grond homoseksuele gerichtheid van toepassing was. Eén zaak kan meerdere feiten bevatten. Het LECD tekent bij deze lage aantallen aan dat het bij pestgedrag waarschijnlijk vaak gaat om commune delicten, zoals belediging, bedreiging en vernieling, waarbij mogelijk sprake is van een discriminatoir aspect. Het zal, volgens het LECD, in dergelijke gevallen vaak moeilijk zijn bewijs te verkrijgen.⁸³

Vanuit het OM wordt tweejaarlijks een zogenoemd Taakhoudersoverleg georganiseerd met de politie. In de regio waar met het OM is gesproken komt daar nimmer ‘antihomogeweld in de woonomgeving’ op de agenda. Ook is dit niet naar voren gebracht in die overleggen waarbij (eens per jaar) organisaties als het COC worden uitgenodigd. ‘*Ik hoor ze nooit*’ (over geweld in de woonomgeving). In het zogenoemd Regionaal Discriminatie Overleg (RDO) van OM, politie en antidiscriminatie voorzieningen komt natuurlijk wel discriminatie, ook in de woonomgeving, ter sprake.

3.3.4 Woonbuurt: huurwoningen en koopwoningen

Diverse slachtoffers in onze casuïstiek woonden in een huurwoning. In deze gevallen komt de woningcorporatie in het spel. De woningcorporatie speelt meestal, zoals een van de respondenten (vanuit de politie) zei: ‘*niet zozeer een leidende rol*’; meestal is het een functionele rol, omdat burens last hebben van elkaar of omdat slachtoffers hebben besloten te verhuizen. In beide gevallen is het belang van de woningcorporatie aan de orde. Woningcorporaties maken soms structureel en actief deel uit van een samenwerkingsverband, zoals een wijkkernteam of een lokale aanpak woonoverlast. In deze gevallen is de samenwerking tussen woningcorporatie en andere betrokken partijen, zoals politie, welzijn en antidiscriminatievoorzieningen, goed en slagvaardig. Soms zijn woningcorporaties veel minder ingebed in de lokale infrastructuur, is de samenwerking incidenteel en dikwijls moeizaam.

Aanpak overlast en geweld

Zoals gezegd, maakt de slagvaardigheid van de woningcorporatie nogal uit en lijkt deze (deels) samen te hangen met de inbedding in een goede lokale samenwerkingscultuur en –infrastructuur. Zo zette een respondent vanuit een woningcorporatie uiteen hoe een beheerder van de corporatie na een melding met slachtoffers gaat praten en vervolgens ook bijvoorbeeld met de overlastgevende burens. Via deze gesprekken worden oplossingen gezocht. Echter deden zich zeker ook ‘*moeizame(re)*’ gevallen voor, waarin de woningcorporatie ter plaatse vond dat zij eigenlijk geen rol in de oplossing speelde / had te spelen. Die beschouwde de geweldssituatie dan als een zaak van de gemeente: openbare ruimte (orde en veiligheid) en dus primair een ding voor partners in de veiligheidsketen, niet voor een (private) woningcorporatie.

Verhuizen hurende slachtoffers

Als hurende slachtoffers besloten hebben te verhuizen, moet vaak een zogenoemde urgentieverklaring (voor een andere huisvesting) afgegeven worden. In verschillende casus bleek dit een tijdrovend (en zenuwslopend) proces, terwijl er ook voorbeelden waren, waarin dit proces – onder directe aansturing van de woningcorporatie – juist zeer snel werd gerealiseerd.

Natuurlijk is het de vraag of verhuizen een echte oplossing is. Slachtoffers kiezen uiteindelijk vaak eieren voor hun geld: het is voor hen meestal (zeker als de conflictsituatie al tijdenlang voortsleept en/of plotsklaps is geëscaleerd) een oplossing, omdat ze behoefte hebben aan rust en het verdwijnen van de ervaren dreiging. Voor de andere betrokken partijen kan het de gelegenheid bieden om de aandacht en interventies te richten op

⁸³ Landelijk Expertise Centrum Discriminatie Openbaar Ministerie (2012). *Cijfers in beeld. Discriminatiecijfers 2011*. Amsterdam: LECD/OM; Landelijk Expertise Centrum Discriminatie Openbaar Ministerie (2013). *Cijfers in beeld. Discriminatiecijfers 2012*. Amsterdam: LECD/OM.

de oorzaken en achtergronden (en de daders) van het buurtgeweld. Van deze gebiedsgerichte ‘nazorg’ is ons echter geen voorbeeld bekend.

Verhuizing woning bezittende slachtoffers

Als slachtoffers van discriminatoir geweld in een eigen huis wonen, zijn er andere belangen in het spel. Er is geen woningcorporatie die kan bemiddelen of faciliteren. Vaak ontbreekt de optie om (snel) te verhuizen, want de eigen woning moet worden verkocht – met eventuele extra (materiële, financiële) schade die uit een ‘gedwongen verkoop’ voortvloeit. Daarom blijven slachtoffers soms wonen waar ze wonen, ondanks de problemen die zich voordoen en de psychische druk die zij ervaren. Of slachtoffers verkopen hun woning en nemen een aanzienlijk verlies. In één casus heeft de gemeente in eerste instantie het slachtoffer van dit geweld een tijdelijke huurwoning aangeboden (en de huur betaald). Uiteindelijk heeft deze gemeente de woning van het slachtoffer gekocht.

Geweldplegers en hun huisvesting

Voor interventies in de richting van de geweldplegers maakt het ook uit of er sprake is van huurders dan wel woningbezitters. In het geval het om huurders gaat, speelt ook hier een woningcorporatie vaak een belangrijke rol. Voor een uiteindelijke interventie als huisuitzetting is het van groot belang dat een dossier is opgebouwd. Respondenten wezen echter op het feit dat woningcorporaties vaak alleen dossiers opbouwen op basis van klachten, c.q. klagers. In voorkomende gevallen, en zeker na verhuizing van het slachtoffer, kan dan veel moeilijker een link worden gelegd naar specifieke plegers van geweld c.q. overlastveroorzakers. Daders komen zo nauwelijks in beeld, waardoor anticipatie op mogelijke toekomstige problemen door deze daders met andere slachtoffers moeilijker is.

Bovendien is het moeilijk om op basis van klachtendossiers tot uitzetting van overlastveroorzakers of geweldplegers te komen. Vorming van zo’n dossier is tijdrovend en de slachtoffers blijven intussen in de ongewenste situatie zitten. Van woninguitzetting van mensen die in de buurt overlast veroorzaken of geweld plegen is in onze casuïstiek slechts één voorbeeld bekend. In dit geval bleek volgens de respondent de haat van de dader tegen homoseksuelen zo overduidelijk in een gesprek met de woningcorporatie, dat de ‘dader’ een andere (betere) woning kreeg toegewezen.

Overlastveroorzakers of geweldplegers met een eigen woning kunnen in de praktijk nauwelijks gedwongen worden om de buurt / hun woning te verlaten, ook niet als zij daadwerkelijk veroordeeld zijn (geweest). De instantie die hier eventueel handelend moet optreden is de gemeente. Formeel bestaat de bevoegdheid (middels art. 174a uit de Gemeentewet) om een woning ‘preventief te sluiten’ of zelfs te onteigenen (art.77 Onteigeningswet). In de praktijk blijkt echter uit uitspraken van de voorzieningenrechter dat dit zeer lastig gestalte is te geven. Van belang is dat er sprake moet zijn van zodanige overlast dat de openbare orde rondom de woning wordt verstoord. *‘Slachtoffers van woonoverlast staan daardoor veelal in de kou.’*⁸⁴

Volgens Vols ligt *‘het gevaar van rechtsongelijkheid op de loer als hurende overlastveroorzakers onder een strenger regime vallen dan overlastveroorzakers in een koopwoning. Het enkele feit dat iemand zijn woning in eigendom heeft, rechtvaardigt niet dat hij zich meer overlastgevend mag gedragen dan een huurder.’*⁸⁵ Vanuit het slachtofferperspectief in dit onderzoek kan hetzelfde gesteld worden: Het gevaar van rechtsongelijkheid ligt op de loer als slachtoffers van geweld tegen hen vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit minder bescherming genieten als de geweldspleger een woningbezitter is dan wanneer hij/zij een huurder is. Het ‘preventief sluiten’, laat staan het onteigenen van een woning is natuurlijk ook een zeer zwaar middel. Vols pleit daarom ook nadrukkelijk voor een aanpassing van art.174 van de Gemeentewet – naar Engels

⁸⁴ Zie <http://www.openbareorderecht.nl/index.php/burgemeester-pakt-overlast-in-koopwoning-aan-door-woning-te-sluiten-welke-mogelijkheid-biedt-174a-gemeentewet/> [geraadpleegd op 21 mei 2014].

⁸⁵ Vols, M. (2013). *Woonoverlast en het recht op privéleven. De aanpak van overlastveroorzakers in Nederland, Engeland, Wales en België*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, p.213.

voorbeeld – door de mogelijkheid van een gedragsaanwijzing op te nemen.⁸⁶ Minister Opstelten van Veiligheid en Justitie heeft in oktober 2013 aan de Tweede Kamer toegezegd of zo'n aanpassing in de Nederlandse situatie geschikt zou zijn.⁸⁷

3.3.5 Antidiscriminatie voorzieningen (ADV's)

Reguliere ADV-aanpak

In Nederland is sinds 2009 elke gemeente verplicht voor haar burgers toegang te regelen tot een ADV. In tal van gemeenten is dit 'uitbesteed' aan bestaande antidiscriminatie bureaus. Mensen komen vaak direct naar een ADV met een discriminatieklacht en soms via de politie. Bij de ADV's komen relatief weinig klachten binnen vanwege fysiek geweld of bedreiging, maar wel veel klachten over verbaal geweld (vijandige bejegening). Een respondent vanuit een ADV merkte op dat ongeveer 20% van de klachten betrekking heeft op de directe woonomgeving van slachtoffers, maar hierbij gaat het nadrukkelijk niet uitsluitend om discriminatie vanwege seksuele gerichtheid of genderidentiteit. In de reguliere procedure passen ADV's altijd 'hoor-en-wederhoor' toe. In veel gevallen betekent dit dat zij 'de andere partij' schriftelijk om een reactie vragen. In de situatie waarin de discriminatieklacht zich in de eigen woonomgeving van de klager voordoet, zijn ADV's terughoudend met het vragen om een (schriftelijke) reactie van de pleger, omdat de situatie dientengevolge zou kunnen escaleren. Sommige respondenten van ADV's geven aan dat ze de klager begeleiden en ondersteunen bij de gang naar de politie om aangifte te doen. Dit geldt ook voor die casus, waarin een eerdere poging van de klager om aangifte te doen niet lukte. Het komt ook voor dat de ADV zelf 'het hoger op zoekt' (binnen de politieorganisatie of bijvoorbeeld bij het OM) om alsnog gedaan te krijgen dat aangifte kan worden gedaan.

Ketensamenwerking

De handelingsruimte die ADV's pakken, hangt samen met de kwaliteit van het netwerk waarin ze opereren. Is de samenwerking tussen ketenpartners (inclusief de ADV) in de betreffende gemeente goed, dan roept de ADV (mogelijk) betrokken partijen bij elkaar om de casus en de mogelijke acties te bespreken: 'onze taak is dan met name de lijntjes aan elkaar te knopen, bijvoorbeeld tussen politie en woningbouwvereniging.' Maar dergelijke samenwerking is zeker niet altijd en overal gegeven. We zagen een voorbeeld waarin het Regionaal Discriminatie Overleg (RDO) over een casus sprak, maar de politie geen eigen taak zag in de richting van de woningbouwvereniging. In andere gemeenten en/of regio's treedt men wel gezamenlijk op. Ook is er een voorbeeld van een Aanpak Woonoverlast (Amersfoort), waar de ADV tot één van de partijen behoort die in voorkomende gevallen er direct bij wordt geroepen. De ADV kan ook een beroep doen op dit samenwerkingsverband als zij een discriminatieklacht uit een buurt ontvangt. Zo wordt bijvoorbeeld ook snel een urgentieverklaring (voor verhuizing) geregeld. Er zijn echter ook gemeenten in de door ons bekeken casus, waar zo'n netwerk niet bestaat of waar een instantie als de ADV hiervan geen deel uitmaakt.

Discriminatie of niet?

Uiteraard ligt het in de aard van het werk en de positie van een ADV om na te gaan of er sprake is van discriminatie. In het hier besproken type geweld is zo'n karakter echter niet altijd eenduidig gegeven. In buurtspanningen en –conflicten, waaronder dit type geweld in de directe woonomgeving valt, is veelal sprake van een samengestelde, complexe problematiek. Discriminatie kan onderdeel uitmaken van deze complexe problematiek, maar andere aspecten zijn niet uit te sluiten. De 'bewijsbaarheid' van het discriminatoire karakter is in dergelijke gecompliceerde situaties vaak problematisch. Dit speelt een belangrijke rol in de eventuele besluitvorming rond strafrechtelijke vervolging, maar is zeker ook voor het werk van een ADV van belang.

⁸⁶ Zie <http://www.binnenlandsbestuur.nl/ruimte-en-milieu/nieuws/geef-burgemeester-ruimte-om-burenruzie-aan-te.9155442.lynkx> [geraadpleegd 21 mei 2014].

⁸⁷ Zie <http://www.binnenlandsbestuur.nl/opstelten-onderzoekt-eerder-ingrijpen-bij.9156244.lynkx> [geraadpleegd op 21 mei 2014].

Daarnaast speelt nog een andere factor een rol. Discriminatie is een zwaar beladen onderwerp. Is er sprake van een buurtconflict van complexe, samengestelde aard, dan kan het expliciteren van een reëel dan wel verondersteld discriminatoir karakter de situatie (verder) laten escaleren, zowel in de richting van slachtoffers en daders, als ook in de richting van eventueel betrokken of te betrekken partijen. Dit geldt in vergrote trap in die gevallen, waarbij media-aandacht voor de casus wordt gezocht. Dit vergroot de kans op *framing* van de situatie als zijnde (uitsluitend) discriminatoir. Dergelijke *framing* plaatst niet alleen de gerezen situatie in een eenzijdig daglicht, maar linea recta ook de betrokken partijen (slachtoffers, daders, buurt, instanties, et cetera), alsmede hun handelen. Het doet ook geen recht aan (de beleving van) de complexiteit en meervoudigheid van meespelende factoren. Zonder te willen veronderstellen dat daarom het aanpakken van de discriminatie achterwege moet blijven (zeker niet!), dienen deze consequenties voor strategische en feitelijke aanpak wel overwogen te worden (en natuurlijk besproken te worden met het slachtoffer).

Houdt de betrokkenheid (verantwoordelijkheid) van een ADV op als dit discriminatoire karakter niet (eenduidig) is aan te tonen? We hebben vernomen dat klachtenbehandelaars bij ADV's wel eens verzochten 'dat men discriminatie niet kan bewijzen, dus we kunnen er niets mee.' De vraag is of dit zo is of dat juist dan het deel uitmaken van netwerk (nog) belangrijker wordt om een casus 'door te geven.' Uit enkele onderzochte casus kwam een beeld naar voren, waarbij de voornaamste vraag in de betrokkenheid van een ADV eruit bestond of er sprake was van discriminatie. Indien dit niet het geval werd geacht, eindigde de betrokkenheid van de ADV. Goede voorbeelden niet te na gesproken. Echter ook hier doet zich de vraag voor, evenals eerder vermeld bij de bespreking van de politie, of deze focus op de strafrechtelijke bewijskant van de zaak prioriteit moet krijgen in plaats op de gevoelens, behoeften, e.d. van het slachtoffer – m.a.w. gaat het om de aanpak van discriminatie of om de ondersteuning van een (reëel of vermeend) slachtoffer van discriminatie?

Een extra complicerende factor in dit verband doet zich voor in die situaties, waarbij sprake is van (vermeende of reële) wederzijdse discriminatoire uitingen (op verschillende gronden). Streep je dan beide tegen elkaar weg of pak je beide aan?, was een vraag die wij soms aan respondenten voorlegden. In theorie meenden respondenten, dat beide aangepakt moest worden. In één casus lijkt zo'n situatie toch op z'n minst ertoe hebben bijgedragen dat verder geen actie werd ondernomen. In een andere casus, waarbij zoiets in een vroeg stadium van overlast speelde, leidde dit gegeven tot succesvolle bemiddeling.

3.3.6 Belangenorganisaties: COC en Transgender Netwerk Nederland (TNN)

De rol van lokale en landelijke belangenorganisaties als het COC en TNN bij specifieke geweldsincidenten tegen burgers vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit bestaat veelal uit het bieden van een luisterend oor en/of het wegwijs maken in de mogelijkheden om de klachten ergens te melden (meestal via een ADV). In een aantal casus bood dit slachtoffer het gevoel 'er niet alleen voor te staan'.

Deze belangenorganisaties doen zelf geen klachtenbehandeling. Sommigen registreren wel incidenten en brengen die in binnen hun reguliere netwerken. Ook ondersteunen de belangenorganisaties soms ADV's of de experts MCV bij de politie, bijvoorbeeld in bijzondere gevallen of om hun sensitiviteit te vergroten voor specifieke doelgroepen zoals transgenders.

Betrokkenheid vanuit lokale belangenorganisaties zijn we in dit onderzoek weinig tegengekomen. In een enkel geval waren zijzelf pas van een casus/problematiek op de hoogte gebracht naar aanleiding van media-aandacht. Een vraag die hierbij speelt is of de (lokale/landelijke) organisatie 'direct meegaat in deze *framing* (in de media) als geweld tegen iemand vanwege seksuele gerichtheid of genderidentiteit' of hierin een zelfstandige positie bepaalt. Iedere situatie is uniek, dus hier is geen standaard antwoord op te geven. Maar er

zou ook geen automatisme moeten zijn om ‘daarin mee te gaan.’ Dit kan de – korte of langere termijn – belangen van het slachtoffer schaden.

Ook in relatie tot (lokale) belangenorganisaties is het natuurlijk van belang over een breed lokaal netwerk te beschikken. Dit helpt om bij potentiële partners sensitiviteit te ontwikkelen en aandacht te vragen voor een mogelijk discriminatoir karakter van gebeurtenissen, buurtspanningen en –conflicten en mogelijk zelfs geweld. Maar zeker ook om effectieve respons te realiseren voor situaties, waarin dit discriminatoire karakter veel minder eenduidig aanwezig is en/of samen met geheel andere factoren een complexe situatie veroorzaakt of zelfs (uiteindelijk) in bepaalde situaties op enig moment géén rol blijkt te spelen.

3.3.7 Nazorg

Meerdere vormen van nazorg komen in dit onderzoek naar voren. Dit gold met name in die situaties, waarin uiteindelijk van verhuizing sprake was. Zo was er sprake van een duidelijke overdrachtsstructuur van een wijkagent in de oude woonomgeving naar de wijkagent in de nieuwe woonomgeving. Ook overdracht van andere partijen, bijvoorbeeld van de ene gemeente naar de andere (nieuwe vestigings-)gemeente of op het terrein van het buurt- en welzijnswerk vond plaats. Deze overdracht is enerzijds van belang voor het slachtoffer, dat hierdoor het gevoel heeft serieus genomen te worden, anderzijds voor de sensitiviteit en alertheid onder ketenpartners in de nieuwe vestigingsplaats/-wijk voor mogelijke uitingen van soortgelijk geweld.

Van enige nazorg in de wijk, buurt waar dit geweld zich voor heeft gedaan (en slachtoffers zijn verhuisd) zijn uit onze casuïstiek geen voorbeelden bekend. Toch verdient ook deze nazorg extra aandacht voor het geval soortgelijk geweld zich wederom voordoet of blijft voordoen. Bijvoorbeeld omdat de daders nog steeds woonachtig blijven in de oorspronkelijke omgeving.

3.4 Conclusie

Geweld tegen LHBT's in hun directe woonomgeving is een bijzondere vorm van buurtconflicten, die mede vanwege een specifiek slachtofferschap concrete problemen met zich meebrengt bij het vinden van een aanpak en oplossingen. Het landelijke kader waarbinnen die aanpak gestalte moet krijgen is onder meer gegeven op het terrein van voorkomen en bestrijden van discriminatie. Maar uit de besprekingen in dit hoofdstuk blijkt dat deze concrete aanpak evenzo bepaald wordt door het lokale kader in de aanpak van buurtspanningen en –conflicten.

Een centrale rol in de aanpak van dit geweld is weggelegd voor de wijkagent. Zowel zijn attitude en houding ten aanzien van dit geweld alsmede in de richting van het slachtoffer is zeer bepalend. Daarnaast vormt de kwaliteit en vorm van zijn/haar lokale netwerk een belangrijke factor voor het handelingspotentieel bij het omgaan met en reageren op dit geweld. Gezien de veelal langdurige en meer structurele aard van het geweld tegen LHBT's in hun directe woonomgeving is het ook van belang dit geweld niet uitsluitend op te vatten en te benaderen als individuele incidenten, maar ‘de reeks en achtergronden van deze geweldsincidenten’ in ogenschouw te nemen en te houden.

Zoals gezegd, vormt de aanwezigheid van een sterk netwerk van ketenpartners een belangrijke factor voor een al dan niet snelle en effectieve aanpak van dit geweld. De directe beschikbaarheid van eventuele professionele ondersteuning is een pre, bijvoorbeeld van ADV's, maar ook door experts in de politieorganisatie (experts MCV, contactpersoon discriminatie). Aangezien het om geweld in de directe woonomgeving gaat, is in veel gevallen participatie van de woningcorporatie ook noodzakelijk.

In specifieke gevallen, bij traagheid of onwil binnen de ketensamenwerking, maar bijvoorbeeld ook bij media-aandacht, kan de rol van de burgemeester door zijn doorzettings- en beslissingsmacht en statuus bepalend zijn voor een effectieve aanpak.

Oplossingen van de geweldssituatie bestaan in meer dan de helft van de hier onderzochte casus uiteindelijk uit de verhuizing van het slachtoffer. Dit is mede te wijten aan het feit dat – zo blijkt althans uit deze casus – pas in een relatief laat stadium instanties, e.d. worden betrokken bij (de aanpak van) het geweld. Dit is in een reeks van gevallen ook te wijten aan de geringe of trage meldingsbereidheid van slachtoffers. Van vroegsignalering door betrokken instanties, zoals essentieel is in het voorkomen en vroegtijdig aanpakken van buurtspanningen en –conflicten, is ons niets gebleken in dit onderzoek en in relatie tot deze specifieke geweldsvorm. Hierdoor zijn mogelijkheden voor alternatieve aanpak, zoals buurtbemiddeling dat in een enkel geval wel effectief bleek te zijn, al gauw geen optie meer door de al te ver geëscaleerde situatie.

Een andere conclusie betreft de verhuisoplossing bij dit geweld. Mogelijkheden voor en problemen bij deze verhuisoplossing verschillen zeer tussen situaties waarin huurders slachtoffer van het geweld zijn of eigenaren van woningen. Zeker in relatie tot slachtoffers als woningeigenaren zijn de mogelijkheden en alternatieven, alsmede de mogelijke hulp en ondersteuning door betrokken instanties, relatief zeer beperkt.

Ten slotte spelen ADV's, maar zeker ook belangenorganisaties, een specifieke belangrijke rol bij de aanpak van geweld tegen burgers vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit in hun directe woonomgeving. Deze rol bestaat met name uit het ondersteunen en adviseren van slachtoffers. Een voortdurende afweging (met het slachtoffer) van de strategische en feitelijke aanpak van de situatie is daarbij van belang. Uit de casus komt naar voren dat het (eenzijdig) expliciteren van het discriminatoire karakter niet altijd bijdraagt aan een oplossing van de situatie. Juist deze (eenzijdige) explicatie kan alternatieven en andere oplossingen blokkeren en de spanningen (en escalatie) laten toenemen. Omdat dit geweld in de directe woonomgeving plaatsvindt, blijft dan verhuizing als de enige *escape* over.

4 Impact op slachtoffers

4.1 Inleiding

Geweld in (de directe omgeving van) de woning van slachtoffers heeft meer impact dan een geweldservaring elders. De vraag die in dit hoofdstuk aan de orde is, is of dat voor het discriminatoir geweld tegen LHBT's, zoals we dat in de vorige hoofdstukken beschreven, ook het geval is – of misschien zelfs wel in bijzondere mate. Bovendien onderzoeken we in dit hoofdstuk hoe de vigerende aanpak van dergelijke zaken én de rol die de media soms spelen ingrijpen op de ervaring van slachtoffers.

4.2 Dreiging en geweld in woonomgeving

4.2.1 Traumatische ervaring

In hoofdstuk 2 is al stilgestaan bij het feit dat geweld of de dreiging daarvan aanleiding zijn voor een (zeer) traumatische ervaring. Geweld of de dreiging daarvan in de woonomgeving en het gevoel dat dit te maken heeft met de seksuele gerichtheid of identiteit, zijn extra traumatiserende factoren. Voor iedere burger is de directe eigen woonomgeving de basis van het dagelijkse, veilige leven. Geweld(sdreiging) raakt dan ook direct aan het fundament van de veilige thuishaven. Daar komt nog bij dat (de dreiging van) het geweld in de casuïstiek die wij bestudeerden, dikwijls al een lange voorgeschiedenis heeft. De slachtoffers voelen zich dus niet alleen onveilig in en om het eigen huis, maar ervaren die dreiging ook als quasi-permanent en dus ingrijpend. Een interview namen we af bij een slachtoffer thuis, terwijl op een omvangrijk scherm in de keuken (zichtbaar vanuit de woonkamer) continu de beelden van zes camera's aan de voor- en achterkant van het huis werden vertoond.

Gesteld kan worden dat, naast het traumatische effect dat een ervaring met geweld(sdreiging) op zichzelf al heeft, het geweld tegen burgers vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit in de directe woonomgeving een drievoudig extra traumatisch karakter heeft, namelijk

- Doordat dit geweld of dreiging daarvan gericht is op de seksuele gerichtheid of genderidentiteit;
- Doordat het geweld of dreiging zich concentreert op en om de directe woonomgeving (bedoeld als veilige thuishaven); en
- Doordat het geweld in veel gevallen een lang- en voortdurend karakter kent.

Verschillende geïnterviewde slachtoffers zijn dan ook cliënt van de geestelijke hulpverlening (geweest). *'Tja, hoe gaat het dus met ons? Niet goed. Ik ben sinds oktober 2012 in de ziektewet vanwege burn out en post traumatisch stressyndroom en mijn partner heeft regelmatig migraine aanvallen. Mijn baan vraagt de nodige energie en tijd op het werk én thuis. Ik heb het uiteindelijk niet kunnen bolwerken. Ik slaap slecht, heb angstaanvallen en herbeleef diverse momenten van het woonverleden. E.e.a. heeft een enorme impact op onze gezondheid, ons sociale leven, maar ook op onze relatie en op mijn werk. Na jaren van overleven (en nog) is het vat leeg, ik ben uitgeput geraakt en moet mezelf weer bij elkaar zien te rapen.'* Sommige slachtoffers zagen af van deelname aan het onderzoek, al dan niet na raadpleging van hun arts.

Extra traumatisch is de situatie, waarbij ook kinderen van het slachtoffer in het spel zijn. Zij ervaren dit geweld en de dreiging daarvan ook dagelijks, als ook de spanningen en stress die dit veroorzaken. Deze traumatische ervaringen zijn niet één-twee-drie opgelost – ook niet meteen na een verhuizing. De gevolgen en effecten kunnen nog lang voortduren.

Uit de literatuur komt trouwens naar voren, dat transgenders tijdens hun transitie extra kwetsbaar zijn voor deze vorm van geweld, omdat zij zich dan al extra of het vaakst onveilig voelen. ‘Dat heeft misschien te maken met het feit, dat zij in die periode nog niet voldoende ‘*passabel*’⁸⁸ zijn en het gevoel hebben op te vallen (Keuzenkamp, 2012:55).

4.2.2 Omgaan met en reageren op het geweld

Voor het beschrijven en duiden van slachtofferreacties gebruiken we de typering van Van Donselaar (1996), die in zijn korte verkenning van slachtofferreacties op racistisch geweld aan de hand van Bouw & Nelissen (1988) het verband legt tussen slachtofferschap, discriminatie en geweld. Deze typering bevat de volgende zes elementen:

- *Ignoreren*: ‘het niet als discriminatie benoemen, wat heel goed als discriminatie benoemd zou kunnen worden’.
- *Conformereren*: ‘schikken of aanpassen’.
- *Exploiteren*: ‘het uitventen als discriminatie’ vanuit verschillende motieven.
- *Terugtrekken*: ‘in eigen kring’.
- *Ontvluchten*: ontkomen aan de realiteit (vorm van terugtrekken)
- *Contesteren*: zelfverdediging, verzet, protest, aanval.

Wanneer we deze typologie vertalen naar reacties van slachtoffers op geweld vanwege seksuele gerichtheid of genderidentiteit in de directie woonomgeving, kunnen de typen ‘*terugtrekken*’ en ‘*ontvluchten*’ worden samengevoegd. We komen dan tot de volgende 5 reactietypen:

- *Ontkenning*: Het discriminatoire karakter van het geweld wordt actief ontken en er wordt eventueel uitsluitend gekeken naar het geweldsaspect.
- *Aanpassing*: Het slachtoffer past zichzelf of zijn uitingen / gedragingen aan vanuit de veronderstelling dat daarmee geen ‘aanleiding meer gegeven wordt voor de geweldsdreiging’. Het kan hierbij gaan om het anders kleden, het niet meer hand-in-hand lopen tot het niet meer op specifieke plaatsen komen of zelfs niet meer gezien worden of zelfs samenwonen met een partner van hetzelfde geslacht.
- *Exploitatie*: Het ‘uitventen’ van het veronderstelde discriminatoire karakter van het geweld voor andere motieven dan het vinden van een oplossing voor de situatie.
- *Terugtrekking en ontvluchten*: Het slachtoffer trekt zich terug. Dit kan betekenen ‘niet meer buiten durven te komen’ tot en met verhuizen.
- *Verzet en protest*: Het slachtoffer komt als het ware publiekelijk in opstand of verdedigt zich tegen hetgeen hem overkomt. Dit kan door zich te beveiligen en/of ‘terug te slaan’. Dit kan bijvoorbeeld ook door het zoeken van juridische erkenning voor hetgeen hem overkomen is, maar ook door de media te zoeken (en zo bekendheid te verwerven voor datgene dat hem overkomt).

Ontkenning

In ons onderzoek hebben we geweldsincidenten bekeken, die breder bekend zijn geworden dan het dader – slachtofferniveau, bijvoorbeeld bij een of meer instanties of via de media. De slachtoffers die we gesproken hebben, werden ons bekend doordat zij zich op enigerlei wijze bekend maakten als slachtoffer van dit geweld. Het is dan ook niet onlogisch dat we het reactietype ‘*ontkenning*’ nauwelijks zijn tegengekomen. In een enkel geval kwam in het gesprek met een slachtoffer dit reactietype naar voren in de beschrijving van het begin van de geweldsgeschiedenis. Men kon niet geloven dat men hiermee te maken kreeg. Dus *ontkenning*, of ongelooft,

⁸⁸ Passabiliteit: de mate waarin men in het openbaar overkomt als lid van het ‘doelgeslacht’ zonder vragen op te roepen over het geslacht waartoe men behoort.

als eerste reactie op kleine incidenten in de directe woonomgeving. De overige vier reactietypen zijn we zeker tegengekomen in de verschillende casus.

Aanpassing

Slachtoffers denken vaak in eerste instantie hoe zij hun gedrag of bezigheden kunnen *aanpassen* om het pesten, het schelden, de geweldsdreiging te ontlopen. Een vorm van *aanpassing* in relatie tot geweld rond uitgaansgelegenheden en ontmoetingsplekken is de keuze om in het vervolg weg te blijven van deze gelegenheden. In geweldssituaties binnen de directe woonomgeving is zo'n *aanpassing* nauwelijks een alternatief. Een LHBT woont simpelweg ergens en dat gegeven op zichzelf lijkt voldoende aanleiding te vormen om met dit geweld geconfronteerd te worden.

Toch zien we ook in zo'n geweldssituatie in de directe woonomgeving enkele *aanpassingen* van slachtoffers. Zo zijn er de flatbewoners, die bij voortduring via andere wegen (via verschillende etages, ingangen, e.d.) uiteindelijk de eigen woning betreden (zie ook voorbeeldcasus 2). *'Kruipen over de galerij van mijn flat om veilig thuis te komen. Dit heb ik de afgelopen jaren gedaan om ervoor te zorgen dat mijn buurtbewoners niet wisten in welk appartement ik woon. Ik heb namelijk dagelijks te maken met (dood)bedreigingen, stenen gooien, duwen in de bosjes en uitschelden tot aan de galerijdeur.'* Ook zijn er slachtoffers die nauwelijks nog in de eigen – aan de straat gelegen – voorkamer komen. Ook troffen we mensen aan, die in een gezinswoning beneden de lichten uitlaten of zelfs in de slaapkamer, om niet de indruk te wekken dat men thuis is.

Een apart te noemen aanpassingsvorm is die van *'wederzijdse aanpassing'* door slachtoffer(s) en dader(s). In de door ons bekeken casus zijn we op één situatie gestuit, waarbij de dreiging door middel van bemiddeling is beëindigd. In deze situatie waren over-en-weer tussen een homoseksuele man en een Hindoestaans gezin beelden ontstaan over de ander, die het vermoeden versterkten dat ervaren overlast op hen gericht was vanwege respectievelijk de seksuele gerichtheid en de Hindoestaanse achtergrond. Door bemiddeling werden fictie en beeldvorming teruggebracht tot reële proporties en kon concreet over overlastervaringen worden gesproken. Aan die overlast kon vervolgens wat gedaan worden. Dit leidde tot een rustiger leefsituatie voor alle betrokkenen. Daarnaast gaven respondenten (niet-slachtoffers) nog enkele voorbeelden van situaties, die door bemiddeling zijn gede-escaleerd en volgens hen zo werden opgelost. In zo'n succesvolle bemiddeling staat *'wederzijdse aanpassing'*, waardoor de dreigende gewelds- en/of overlastsituatie niet langer voortduurt, centraal.

Voor succesvolle bemiddeling is het natuurlijk wel een voorwaarde dat beide partijen hieraan deel willen nemen. Dat is niet altijd het geval – soms omdat de situatie al (te) ver is geëscaleerd: *'Hij stelde mediation voor. Ik dacht "Ja kom!" De ellende komt van één kant en bovendien zijn er gewoon strafbare feiten gepleegd. Er moet gewoon gestraft worden en niet gepraat. Als ik de auto van mijn buurman in brand steek, gaan we daarna ook niet praten'*, aldus een slachtoffer. In een andere casus wilde de dader wel bemiddeling, maar wenste niet te praten waar het slachtoffer bij was.

Exploitatie

Enkele betrokken partijen – anders dan het slachtoffer – meldden dat zij het gevoel hadden dat er sprake was van *exploitatie*. Zo had men in een enkele casus ten minste het gevoel dat het slachtoffer meldde met discriminatoir geweld te maken te hebben om zo een verhuiskostenvergoeding te (kunnen) krijgen. Door een betrokken ketenpartner werd er soms gewezen op gedrag of zelfs overlast door het slachtoffer zelf. In deze gevallen werd impliciet dan wel expliciet geopperd dat het vermeende discriminatoire karakter door het slachtoffer gemotiveerd was om het eigen (wan)gedrag buiten de orde te stellen.

Dit werd soms verklaard als een *copycat*-effect⁸⁹, vooral nadat elders in het land veel (media-) aandacht was geweest voor regelingen die werden getroffen om slachtoffers te accommoderen (zoals verhuisvergoeding). In interviews met ketenpartners kwam naar voren dat zij dit *copycat*-effect benoemen en het dikwijls als een motief beschouwen om een zaak publiek te maken. We wijzen er hierbij wel op dat zo'n *copycat*-effect ook mogelijk omgekeerd kan werken: Veel aandacht voor zo'n geweldssituatie en de getroffen maatregelen kunnen bij betrokken ketenpartners de veronderstelling oproepen of stimuleren, dat slachtoffers proberen 'er een slaatje uit te slaan' (*exploitatie*).

Terugtrekking en ontvluchten

Zeker in langer lopende gewelds- en dreigingsprocessen reageerden slachtoffers op enig moment door zich steeds meer uit het openbare leven in de directe woonomgeving *terug te trekken*, zoals bijvoorbeeld 'niet meer buiten durven te komen'. In verschillende gevallen zorgden slachtoffers er ook voor op geregelde tijden niet thuis te hoeven zijn – soms door weekenden of enkele weken achtereenvolgend niet meer thuis te wonen.

Ook zijn in onze bekeken casus voorbeelden bekend, waarin men intrekt bij een partner of kennis of al dan niet tijdelijk elders woonruimte huurt. In een situatie werd zelfs door een slachtoffer, die huiseigenaar is, met hulp van de gemeente een huurwoning elders betrokken. In 12 van de 22 onderzochte gevallen lag de uiteindelijke oplossing van het geweld in de ultieme vorm van *terugtrekking: ontvluchten*. Men ging namelijk verhuizen.

Protest en verzet

Slachtoffers *verdedigen* zich ook tegen hetgeen hen overkomt. Dit gebeurt op uiteenlopende manieren. In een enkel geval betekende dit ook zelf schelden of zelfs geweldgebruik.⁹⁰ Enkele slachtoffers kregen vanuit de eigen (werk- of woon-)omgeving overigens het aanbod van mensen om 'de daders wel even aan te pakken.' Zij zagen af van deze vorm van *zelfverdediging* om escalatie te voorkomen en/of hun rechtspositie niet te ondermijnen.

Veel slachtoffers namen allerlei maatregelen om zich in huis veiliger te voelen. Het ging dan om het aanbrengen van verschillende veiligheidsmaatregelen, zoals sloten, of het ophangen van camera's.. Deze laatste maatregel nam men om enerzijds op tijd concrete dreiging te zien aankomen, anderzijds om later – bij aangifte – 'bewijsmateriaal' te kunnen aanleveren.⁹¹

In de meeste onderzochte gevallen heeft men incidenten gemeld bij de politie en/of deed men aangifte. Dit is binnen een rechtsstaat te zien als een initiële vorm van *zelfverdediging*. Men neemt niet zelf het recht ter hand, maar gaat daarvoor naar de geëigende instantie. Velen bleven deze gang naar het politiebureau maken - ook als op den duur of uiteindelijk bleek dat dit niet echt tot de door hen gewenste oplossingen leidde.

Het vastbijten in de juridische procedure, die soms jarenlang in beslag nam, kan (deels) ook worden opgevat als een vorm van *protest en verzet*. In verschillende gevallen zien we dat slachtoffers een zogenoemde artikel 12-procedure beginnen wanneer het OM tot een sepot besluit.⁹² In eerste en voornaamste instantie richten

⁸⁹ In de criminologie en studies naar terrorisme, maar bijvoorbeeld ook naar school *shootings* en zelfmoord, is het *copycat*-effect een bekend verschijnsel, waarbij met name mediaberichten over een bepaalde daad voor anderen aanleiding kan zijn dit gedrag te kopiëren. Motieven en achtergronden voor dit effect kunnen zeer uiteenlopend zijn.

⁹⁰ Een wrang voorbeeld hiervan wordt getoond in de documentaire *Homopesten* van Frans Bromet (2013), waarbij een slachtoffer het tuinhokje van de daders vernield. Hij wordt hiervoor gestraft, terwijl aan het voortdurende geweld dat hem en zijn partner overkomen vanwege hun seksuele gerichtheid geen oplossing wordt geboden.

⁹¹ Ook omdat men in eerdere situaties moeite had om aangifte te doen, aangezien het een 'jouw woord tegen hun woord' situatie was zonder getuigen.

⁹² Deze art.12 Sv-procedure biedt de rechtstreeks belanghebbende (veelal het slachtoffer) de mogelijkheid zich te beklagen over een beslissing van het OM om niet tot vervolging over te gaan. Het Gerechtshof kan dat alsnog hierover oordelen en bevelen tot vervolging. Een bekend voorbeeld van zo'n procedure was de procesgang van Geert Wilders, waarbij het OM in eerste instantie had besloten van vervolging af te zien, maar vervolgens na zo'n procedure alsnog tot vervolging moest overgaan

juridische stappen zich tegen het gedrag en uitingen van de aangeklaagde. De onderzoekers bespeurden echter in verschillende gevallen, dat gaandeweg hun zaak slachtoffers zich tegen het OM of de politie gingen richten. Zij verweten deze instanties de klachten, de ervaren discriminatie onvoldoende of niet te erkennen. Langzamerhand leek in deze gevallen de juridische gang eerst een vorm van *verzet* tegen het geweld en de dreiging, om zich vervolgens te ontwikkelen naar een vorm van *protest* tegen (vermeend) laakbaar handelen door het OM en/of de politie.

Een andere vorm van *protest en verzet* is het bewust opzoeken van media-aandacht voor hetgeen men is overkomen. In de onderzochte casus is dat, in de ogen van een slachtoffer, een uiterste daad om (toch nog) aandacht voor het conflict en de discriminatie die men ervoer. Media-aandacht vormt dan een laatste redmiddel om erkenning te krijgen voor het ervaren onrecht. In sommige gevallen wordt ook met media-aandacht 'gedreigd', bijvoorbeeld in gesprekken met instanties om een gewenste oplossing door te drukken. Hoewel betrokken instanties aangeven niet gevoelig te zijn voor media-aandacht en die vaak als overtrokken of zelfs onjuist beoordelen, blijkt in de meeste situaties dat het dreigen met media-aandacht ertoe leidt dat zaken voortvarend(er) worden opgepakt (zie ook 4.4).

De effecten en gevolgen van *verzet en protest* door middel van juridische processen en/of media-aandacht zijn heel divers. In enkele gevallen helpt het, bijvoorbeeld om een verhuizing te versnellen of erkenning te krijgen voor de ervaren discriminatie. Daarentegen zien we soms ook een vorm van 'totale fixatie' ontstaan bij slachtoffers. Ze kunnen nauwelijks of niet meer los komen van hetgeen hen is overkomen – ook als ze zijn verhuisd. De gevolgen en effecten van media-aandacht zijn veelvormig. Het slachtoffer zelf wordt nogal eens overrompeld door uitgebreide media-aandacht. Dit geldt soms trouwens ook voor ketenpartners (ook al zeggen ze zelf vaak van niet). Deze overrompeling draagt niet echt bij om de situatie tot rust te brengen (zie 4.4).

4.3 Relatie tussen aanpak en slachtofferschap

De aanpak van geweld tegen burgers sluit idealiter zoveel als mogelijk aan bij de behoeften van de slachtoffers. In 2008 hebben Ten Boom en collega's een studie verricht naar de behoeften van slachtoffers van delicten. Het ging daarbij niet specifiek om delicten die met seksuele gerichtheid of genderidentiteit te maken hadden, noch specifiek om delicten in de directe woonomgeving van de slachtoffers. De clustering van behoeften van slachtoffers, zoals Ten Boom en collega's die formuleerden, blijkt niettemin ook heel bruikbaar voor het typen delicten dat wij bestudeerden. Zij komen tot zes clusters:

- a. *Emotionele behoeften*, waaronder eerste opvang en erkenning voor hetgeen hen is overkomen;
- b. *Strafproces in ruimere zin*, waaronder de eerste (re)actie van politie bij aangifte, kenmerken van het proces (waaronder snelheid) en uitkomsten;
- c. *Informatiebehoeften* over (de voortgang van het proces), maar bijvoorbeeld ook over verwerking en preventie;
- d. *Praktische behoeften*, zoals hulp en herstel;
- e. *Financiële behoeften*, zoals compensatie en financiële hulp; en
- f. *Primaire behoeften* ten aanzien van de directe veiligheid, voorkomen van verder geweld en eventuele vervangende huisvesting.

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat geweldsslachtoffers meer dan bijvoorbeeld slachtoffers van vermogensdelicten, 'basisbehoeften' hebben: primaire behoeften aan directe veiligheid. Ook blijkt dat geweldsslachtoffers meer behoefte hebben aan een eenduidige juridische uitspraak. Waar slachtoffers van vermogensdelicten vooral behoefte hebben aan compensatie, wordt dit door geweldsslachtoffers het minst

genoemd. Deze laatsten geven aan juist vooral geholpen te kunnen worden met emotionele hulp en aan bescherming van de veiligheid.⁹³

In deze paragraaf presenteren we de relatie tussen slachtoffers van geweld tegen LHBT's in hun directe woonomgeving en de aanpak van dit geweld aan de hand van deze clusters van behoeften. We stippen hierbij per cluster eerst kort de specifieke bevindingen van Ten Boom et al. (2008) aan. Vervolgens bespreken we op basis van de bevindingen in ons onderzoek of en op welke wijze aan de behoeften van de slachtoffers van geweld vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit in hun directe woonomgeving wordt tegemoet gekomen.

4.3.1 Emotionele behoeften

Het gaat in dit cluster vooral om behoeften bij slachtoffers aan opvang, erkenning en om hulp en ondersteuning bij verwerking, herstel en afsluiting. *'Ten aanzien van de politie, doorgaans de eerste instantie waar men mee te maken krijgt kort na het delict, hebben slachtoffers behoefte aan een houding die zorg met betrekking tot het slachtoffer uitstraalt: men verwacht (enige) aandacht en steun. (...) De behoefte aan erkenning richt zich op politie en justitie en is enerzijds uit te leggen in de behoefte aan aandacht voor de persoon zelf (gezien worden) en anderzijds aan erkenning van het gebeurde: dat hem of haar iets ergs is overkomen.'*⁹⁴

De wijkagent is in veel bestudeerde situaties de eerste persoon waarmee slachtoffers te maken krijgen als ze discriminatie en/of geweld melden. De ervaringen van slachtoffers in ons onderzoek zijn uiteenlopend. Dit geldt ook voor het gevoel ondersteund en bijgestaan te worden door de wijkagenten. In 3.3.1 is al opgemerkt dat we de indruk hebben dat de politiefunctionaris in veel gevallen zich in eerste instantie richt op de vraag: 'Hebben we een zaak?' Dit sluit echter niet aan bij de primaire focus van het slachtoffer, namelijk: 'Wordt erkend waar ik mee te maken heb?'

Dit verschil in primaire focus wordt in verschillende casus versterkt, omdat de slachtoffers zich gediscrimineerd voelen. De politie richt zich primair op de vraag of het discriminatoire karakter van het geweld te bewijzen valt. Het slachtoffer richt zich echter op de vraag: 'Wordt ik erkend in mijn gevoel dat het met mijn seksuele gerichtheid te maken heeft?' Dit zijn twee heel verschillende gezichtspunten. Slachtoffers menen in verschillende casus dat hun gevoel met discriminatie te maken te hebben niet wordt erkend, doordat de functionarissen aangeven dat dit niet of zeer moeilijk te bewijzen valt.

In verschillende casus, waarin politie aangeeft dat het discriminatoire karakter niet of moeilijk te bewijzen valt, geven slachtoffers aan dat er naar hun mening verder geen of nauwelijks serieuze aandacht aan hen en het gebeurde wordt geschonken. Het slachtoffer blijft dan achter met het gevoel er geheel alleen voor te staan. *'Het blijkt dat we uiteindelijk hebben gestreden als Don Quichot tegen de windmolens. Het resultaat van alle inspanningen is inderdaad nihil en het maakt dat we gefrustreerd, getraumatiseerd, teleurgesteld en verdrietig achterblijven.'*

In de bestudeerde casus zijn echter ook voorbeelden gevonden van moeilijke of onmogelijke bewijsbaarheid van discriminatie, waarbij juist tijdens de eerste contacten tussen slachtoffers en politie/wijkagenten een vertrouwensbasis ontstond. In deze situaties voelde het slachtoffer zich erkend en werd (in enige mate) aan zijn/haar emotionele behoeften voldaan. Dat sterkte slachtoffers in de moeilijke situatie waarin zij verkeerden. Wordt uiteindelijk 'het officiële gelijk' niet aan de rechter overgelegd of door de rechter bevestigd, dan kan men zich toch erkend voelen en de inzet van bijvoorbeeld de wijkagent of burgemeester toch waarderen. Is

⁹³ Ten Boom et al. (2008) p. 44.

⁹⁴ Ibidem, pp. 38-39.

deze erkenning volgens het slachtoffer nauwelijks of zelfs totaal niet aanwezig, dan zijn de frustraties (extra) groot en lijken sommige slachtoffers totaal gefixeerd te raken op ‘hun eigen gelijk’.

In een aantal onderzochte casus zijn de slachtoffers langdurig en (soms) nog steeds verwickeld in allerlei juridische gevechten. Het is al opgemerkt dat in sommige gevallen de *main focus* van het slachtoffer in zo’n juridische strijd lijkt te zijn verschoven van de oorspronkelijke dader naar de politie en/of justitie. Voor sommige slachtoffers lijkt de belangrijkste drijfveer voor deze verschuiving om zo officieel erkenning te verkrijgen van het door hen beleefde discriminatoire karakter van het geweld. Men probeert zagezegd met het strafproces hun emotionele behoeften te compenseren.

4.3.2 Strafproces in ruimere zin

Dit cluster behoeften richt zich met name op ‘*de eerste reactie van de politie, wensen met betrekking tot het verdere proces, de mogelijke betrokkenheid van het slachtoffer daarbij (men wil bijvoorbeeld graag input kunnen leveren), en op hulp die men daarbij nodig heeft en de resultaten van het proces.*’⁹⁵ Overigens, zo benadrukken Ten Boom et al, wil het onderscheid met het vorige cluster niet zeggen, dat hierbij geen emotionele behoeften zouden spelen.

Dat emotionele behoeften meespelen in behoeften gericht op het strafproces, treedt sterk naar voren wanneer slachtoffers al bij het doen van aangifte niet het gevoel hebben serieus genomen te worden. Slachtoffers hebben soms onvoldoende informatie over de rechtsgang en bestaat er onduidelijkheid over waarin een melding verschilt van een aangifte. Men heeft vaak geen notie van hoe lang het kan duren, voordat een zaak voor de rechter komt. Twijfel en verwarring slaan dan regelmatig toe – mede omdat het voor de slachtoffers klip en klaar is. In verschillende casus wordt deze twijfel en verwarring versterkt doordat men gedurende deze ‘wachttijd’ met een situatie te maken blijft houden, waarin het geweld of ten minste het gevoel van bedreiging voortduurt.

Zoals in de bespreking van de vorige cluster behoeften is aangegeven, zijn we een aantal situaties tegengekomen, waarin het strafproces door slachtoffers vooral gezien (en gebruikt) lijkt te worden om aan hun emotionele behoefte aan erkenning (van de discriminatie) tegemoet te komen. In ons onderzoek zijn we geen zaken tegengekomen waarin expliciet vervolgd is op het discriminatoire karakter van de geweldpleging.

4.3.3 Informatiebehoeften

Dit cluster behoeften richt zich met name op het ontvangen van informatie in de brede zin van het woord. Dit betreft zowel informatie over de voortgang van de opsporing, vervolging en proces, maar ook bijvoorbeeld over de verwerking van het gebeurde en over mogelijke preventiemogelijkheden.

Deze informatiebehoefte speelt bij de slachtoffers die we interviewden een belangrijke rol, vanaf het moment dat ze aangifte doet. Bij slachtoffers bestaat soms onduidelijkheid over de vraag of zij op enig moment een incident gemeld hebben of ook daadwerkelijk aangifte hebben gedaan. Het komt voor dat men denkt aangifte te hebben gedaan, maar dat uiteindelijk blijkt dat het alleen een melding is geweest. En in een enkel geval blijkt op een later tijdstip dat deze meldingen niet meer te achterhalen zijn. Het slachtoffer heeft dan achteraf het gevoel onvoldoende te zijn geïnformeerd over de juiste gang van zaken. Door het slachtoffer wordt dit geïnterpreteerd, als dat men niet serieus wordt genomen.

In de onderzochte casus komen we een aantal voorbeelden tegen waarin slachtoffers ook informatie verkrijgen via ADV’s, belangenorganisaties zoals het COC en bijvoorbeeld slachtofferhulp. Over het algemeen is men hier over te spreken, maar men constateert ook dat deze organisaties op zichzelf ‘*weinig voor je en tegen de*

⁹⁵ Ibidem, p.39

situatie kunnen doen.’ In een enkel geval was er kritiek, zoals in het geval van een ADV die over een zaak wilde spreken in een bestaand ketenoverleg of in een overleg met de burgemeester, maar het slachtoffer daar niet bij wilde hebben. In dit specifieke geval eiste het slachtoffer erbij te zijn *‘en anders hoeft het niet.’* De communicatie en informatie-uitwisseling tussen het slachtoffer en het ADV lijkt hier duidelijk voor verbetering vatbaar.

4.3.4 Praktische behoeften

In dit cluster behoeften gaat het vooral om behoeften aan praktische zaken, zoals herstel van schade, het regelen van formaliteiten, maar soms ook zaken die werk of school betreffen. In het kader van dit onderzoek kan hierbij ook gedacht worden aan behoeften met betrekking tot andere huisvesting.

In 12 van de 22 bestudeerde casus is verhuizing van het slachtoffer de uiteindelijke oplossing gebleken. Door de slachtoffers die we spraken en ook daadwerkelijk waren verhuisd, is dat ook daadwerkelijk zo beleefd. Het realiseren van zo’n verhuizing vormt echter in veel gevallen een problematisch gevecht op zichzelf. Verkiest men eenmaal deze oplossing, dan wil men – mede door de vaak voortdurende dreigingssituatie – de verhuizing snel regelen. In het geval van slachtoffers met een huurwoning is een gang naar de woningbouwvereniging noodzakelijk om een urgentieverklaring te verkrijgen, zodat relatief snel een andere huurwoning is te betrekken. Het blijkt echter dat het nogal eens moeite kost om een urgentieverklaring te krijgen.

Opvallend is dat het verkrijgen van een urgentieverklaring bespoedigd lijkt te kunnen worden, wanneer er al sprake is van een functionerende ketensamenwerking, waarvan de woningcorporatie onderdeel uitmaakt. Het gezamenlijk beoordelen van een situatie lijkt belangrijk. Bestaat deze samenwerking niet en/of is er geen structureel contact tussen de woningbouwvereniging en de andere ketenpartners, dan kan het verkrijgen van een urgentieverklaring een moeizaam en langdurig traject zijn. Soms argumenteert een woningbouwvereniging dat de oplossing niet tot haar verantwoordelijkheden behoort, maar tot de verantwoordelijkheid van de instanties op het terrein van openbare orde en veiligheid. Aan de praktische behoeften van het slachtoffer wordt zo niet (snel) tegemoet gekomen. In een enkele casus droeg de inschakeling en/of directe betrokkenheid en bestuurskracht van de burgemeester bij tot bespoediging.

Zijn de slachtoffers woningbezitters, dan bestaat er geen instantie die woningwijziging kan realiseren. Bijkomende problemen in deze situaties zijn de te verwachten extra hoge kosten voor het slachtoffer (verlies woningprijs, zie ook 4.3.5) en de lange ‘wachttijd’ voordat de woning ook daadwerkelijk verkocht wordt.

Een specifiek probleem bij geweld tegen LHBT’s in de directe woonomgeving is het gegeven dat regelmatig de dader ook in de omgeving woont. Een praktische behoefte van het slachtoffer is er dan in gelegen dat de dader uit de directe woonomgeving verdwijnt. Ook kan er zich het probleem voordoen, dat de dader weliswaar wordt veroordeeld, maar daarna weer ‘gewoon’ naast of in de buurt van het slachtoffer komt wonen. Een extra probleem doet zich dan voor indien (ook) de dader van het geweld in een koopwoning huist. Er zijn slachtoffers die menen dat in zo’n situatie de burgemeester de macht heeft om iemand uit te zetten. Als bijvoorbeeld op zo’n beroep op de burgemeester dan geen (afdoende) reactie op volgt, is men zeer teleurgesteld. Maar de mogelijkheden tot huisuitzetting – ook na veroordelingen – blijken in de praktijk nauwelijks aanwezig (zie 3.3.6).

In ons onderzoek stuiten we op verschillende situaties, waarin woning bezittende slachtoffers dan zelf een oplossing zoeken door tijdelijk elders te gaan wonen. Soms trok men in bij vrienden of verbleef men voor geringe tijd elders (hotel, vakantiewoning).

4.3.5 Financiële behoeften

In dit vijfde cluster behoeften gaat het om behoeften van financiële aard, waarbij gedacht kan worden aan financiële compensatie voor geleden schade. Deze behoeften zijn wij zeker tegengekomen in ons onderzoek. Enkele geïnterviewde slachtoffers meenden ook dat aan hun gelede schade (deels) door de overheid tegemoet moest worden gekomen. Zij motiveerden dit met de veronderstelling dat de overheid verantwoordelijk zouden zijn voor het gegeven dat hun onveiligheid niet werd opgelost. In enkele gevallen richtte (een deel van) de aanpak zich ook op het compenseren van eventuele gelede schade. Dit gold met name in die casus, waarbij uiteindelijk verhuizing door het slachtoffer als definitieve oplossing van de gerezen situatie werd gezien.

De gemeente vergoedde in enkele gevallen (een deel) van de verhuiskosten, onder meer vanuit de Bijzondere Bijstand. In andere gevallen werd aan deze financiële behoeften niet of nauwelijks tegemoetgekomen. Voor slachtoffers was een reden om te blijven wonen waar men woonde. Zo gaven enkele slachtoffers (met name woningeigenaren) aan dat *'zij niet de schuldsanering in wilden'* en daarom maar – vooralsnog - bleven wonen waar ze wonen. *'De gemeente is de enige die mij kan helpen en laat mij gewoonweg in de steek. Ik ben bang voor wat er komen gaat, als ik terugga naar mijn huis. En het huis verkopen? Dat gaat ook niet zo makkelijk. Als ik het huis verkoop, dan ga ik de schuldsanering in vanwege de restschuld die overblijft na de verkoop. Dat betekent dus dat ik dan nogmaals word 'gestraft' voor mijn gerichtheid; ik moet mijn huis verkopen om mijn leven veilig te stellen en mag daarom ook nog eens de schuldsanering in. Dat is toch bizar?'*

Een veronderstelde financiële behoefte werd door verschillende geïnterviewde ketenpartners gezien als achterliggende motief, waarom slachtoffers wezen op een discriminatoire karakter van het geweld en/of de dreiging. Dit speelde met name in die casus, waarbij (door deze respondenten) werd verondersteld dat het geweld/de dreiging/de overlast niet zo'n discriminatoire achtergrond kende of dat deze (mede) werden veroorzaakt door het gedrag en uitingen (en overlast) van het slachtoffer zelf: *'Ze wilden gewoon een verhuiskosten vergoeding hebben.'*

4.3.6 Primaire behoeften

Dit laatste cluster behoeften van slachtoffers richt zich primair op het verkrijgen of, beter gezegd, terugkrijgen van veiligheid. De nadruk ligt hierbij op de behoefte dat de gebeurtenissen (lees: het geweld, de dreiging) zich niet herhalen. Ook vallen hier zaken onder die dienen voor betere beveiliging van have en goed. Er is ook sprake van een nadrukkelijke hulpbehoefte in dit geval, bijvoorbeeld bij het verkrijgen van weerbaarheid en nemen van preventiemaatregelen.

In ons onderzoek is deze behoefte inderdaad primair aanwezig bij slachtoffers. In 12 van de 22 bestudeerde casus vormt verhuizing de (uiteindelijke) oplossing om aan deze behoefte tegemoet te komen. Vaak is hier een lang – soms jaren – durend proces van scheldpartijen, pesterijen, vernielingen, bedreigingen en geweld aan voorafgegaan. Dit proces is ook vaak al erg lang aan de gang, voordat het slachtoffer er anderen, lees: politie, gemeente, woningbouwvereniging, ADV's, belangenorganisaties, bij betreft. Dit actief 'erbij betrekken van anderen' is dan ook voor het slachtoffer vaak een extra drempel die hij/zij over moet, omdat het een teken is dat hij/zij het zelf niet meer aankan. De primaire behoefte aan veiligheid is op zo'n moment dan ook zo groot, dat die 'ander' (politie, gemeente) wel meteen een oplossing moet aandragen. Dit duurt echter meestal lang. Zo is de extra teleurstelling al snel geboren.

Vaak heeft het slachtoffer zelf allerlei maatregelen genomen om aan de primaire behoefte aan veiligheid en bescherming tegemoet te komen. Zo hebben slachtoffers op allerlei wijzen aanpassingen doorgevoerd (zie ook 4.2.2), bijvoorbeeld in de eigen bewegingsvrijheid of tijdelijk verblijf elders; in een aantal andere gevallen betreft het fysieke maatregelen, zoals sloten, camera's, e.d. Over hulp bij het tegemoet komen aan deze preventieve maatregelen is ons niets bekend geworden.

4.4 Media-aandacht: hoe wordt een zaak nieuws?

4.4.1 Start van media-aandacht

In de meeste onderzochte casus was er geen media-aandacht voor het geweld tegen burgers vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit. In casus met media-aandacht ging het niet alleen om plaatselijke of regionale, maar ook landelijk media. Soms hebben de slachtoffers de media actief benaderd. In een ander geval legde een politieke partij uit de lokale gemeenteraad contact tussen slachtoffers en een landelijke krant. Hoewel de slachtoffers aangaven (nog) geen publiciteit te willen, stond vervolgens toch een artikel in de krant.

Een belangrijk aspect van het geweld dat hier onderzocht is, is de combinatie tussen de gerichtheid, de plaats (thuis) en de continuïteit van het geweld. Dit zorgt ervoor dat slachtoffers zich letterlijk met de rug tegen de muur voelen staan. Soms denken ze dan niks anders meer te kunnen doen om de situatie veranderd te krijgen dan door de media in te schakelen. Voor hen lijkt media-aandacht meestal een allerlaatste redmiddel te zijn om toch aandacht en erkenning (zie: 4.3.1) te krijgen en een oplossing ‘door te drukken’. Soms wordt in het contact met instanties ook gedreigd met een gang naar de media. In een casus heeft dit volgens het slachtoffer er zeker toe bijgedragen, dat de gemeente een vervangende woning beschikbaar stelde. Toen deze vervanging dreigde te eindigen, heeft het slachtoffer op Facebook bekendheid gegeven aan de situatie. *‘Help mij de gemeente op hun verantwoordelijkheid te wijzen. Anders moet ik terug naar een plek waar ik iedere dag in angst leef en het risico loop om iets aangedaan te worden. Ik kan ieders hulp gebruiken om dit duidelijk te maken. Deel daarom dit bericht, praat erover en help niet alleen mij, maar ook anderen in eenzelfde situatie.’* Dit leidde direct tot omvangrijke media-aandacht. Volgens het slachtoffer heeft dit direct geholpen een definitieve oplossing te realiseren, namelijk dat de gemeente zijn woning heeft opgekocht.

4.4.2 Impact van media-aandacht op slachtoffers

‘Ik vond het wel heel overdonderend’ zegt een slachtoffer die omvangrijke media-aandacht heeft gekregen voor het onrecht, waarmee hij geconfronteerd werd. Hij had de hiervoor aangehaalde oproep gezet op Facebook, die meer dan 14.000 keer is ge-shared. De volgende dag werd hij direct benaderd door uiteenlopende mediabedrijven.

Ook op andere slachtoffers heeft aandacht van de media aanzienlijke invloed. Op een casus waarin een stel in eerste instantie zelf de media had gezocht, kwam direct veel – ook landelijke – media af. Volgens andere betrokkenen in deze casus waren de slachtoffers overdonderd door deze media-aandacht en besloten zij relatief snel de pers niet meer te woord te staan.

Een slachtoffer in andere geweldsvormen kan zich bij media-aandacht (enigszins) in de anonimiteit terugtrekken. Dit is bij geweld in de eigen woonomgeving niet mogelijk. Voor daders geldt dat vaak ook. Een ander belangrijk aspect in dit verband is de werking van de media zelf. Geweld en discriminatie trekken relatief snel en veel media-aandacht. Dit lijkt sinds 2010-2011 nog te zijn versterkt door de gebeurtenissen rond ‘homopesten’ in de gemeente Utrecht.⁹⁶ Een belangrijk element van media-aandacht is dat een situatie vaak eendimensionaal wordt gepresenteerd. De gewelds- of overlastsituatie ter plekke wordt zo volledig geframed als geweld tegen mensen vanwege hun seksuele gerichtheid. Ruimte voor nuanceringen en mogelijke andere belangrijke, meespelende factoren/ achtergronden lijkt dan te zijn verdwenen. Dit heeft zowel directe impact op de slachtoffers, maar mogelijk ook op de daders (als die bekend zijn). Maar eenzelfde directe impact heeft media-aandacht op de andere betrokkenen, zoals ketenpartners. En bij media-aandacht

⁹⁶ In 2010-2011 bleek een homoseksueel stel in de Utrechtse Leidsche Rijn al langere tijd te worden gepest en bedreigd en geweld te worden aangedaan. Toen deze zaak in de media verscheen ontstond er veel commotie in de (landelijke) media en in bestuurlijk Utrecht. Uiteindelijk is het stel verhuisd.

voor een dergelijk geweld is de kans groot dat de (hele) buurt bij de situatie (en de beeldvorming) betrokken wordt. Dit houdt in, dat als de pennen van de schrijvende en de camera's van de televisiejournalisten zijn opgeborgen, het slachtoffer achterblijft op de bekende plek met eventueel de daders naast hem of enkele huizen verderop en in een buurt die mogelijk publiekelijk in een kwaad daglicht is geplaatst. Dit kan leiden tot een situatie die zo mogelijk nog meer gespannen is dan dat daarvoor het geval was. Deze eendimensionale framing en gewilde of ongewilde betrokkenheid kan de kans op escalatie van de situatie vergroten en zo de kans op oplossingen, zoals gesprek, bemiddeling, e.d., bemoeilijken of teniet doen.

In een enkel geval komt de media-aandacht in eerste instantie tegemoet aan de eerder besproken emotionele behoefte van het slachtoffer aan erkenning voor de ervaren discriminatie. In een later stadium is het echter de vraag of de media-aandacht geen (extra) schade brengt aan de mogelijkheden om tegemoet te komen aan primaire behoeften (veiligheid) en praktische behoeften (herstel) van het slachtoffer.

4.4.3 Impact van media-aandacht op instanties en aanpak

Media-aandacht lijkt in enkele gevallen bij te hebben gedragen aan een oplossing of tot een versnelling van het proces om tot een oplossing te komen. In enkele gevallen betekende media-aandacht ook dat de burgemeester bij de zaak betrokken raakte. Dit lijkt ertoe te hebben geleid dat sneller actie werd ondernomen of eventuele samenwerking tussen of betrokkenheid van ketenpartners werd bespoedigd. In een aantal situaties wordt dit ook nadrukkelijk erkend door betrokkenen – slachtoffers en/of de betrokken instanties.

Media-aandacht zet ketenpartners onder druk. *'Door de media-aandacht waren we bang dat het zou escaleren.'* *'Je gaat ongebruikelijke dingen doen, zoals oppakken. Omdat je iets moet doen.'* Media-aandacht ontnemt echter ook de mogelijkheid om rustig naar een – misschien wel betere – oplossing van de situatie toe te werken. *'Door media-aandacht wordt je als gemeente, welzijn en politie gedwongen om iets te doen. Terwijl als je teruggaat naar wat er is gebeurd, dan zou je 't rustig eens bekijken en door bemiddeling en zo rustig mogelijk aanpakken.'*

Media-aandacht brengt ook frustraties en dilemma's met zich mee. Is er eenmaal media-aandacht, dan vraagt de situatie - en de media zelf - vaak om publiekelijke reacties van de instanties. In een situatie waarin nog onderzoeken lopen, kan niet altijd direct een helder, duidelijk beeld van de situatie worden geschapen door de politie of de burgemeester. In de geweldssituatie kunnen ook zaken een rol spelen die, bijvoorbeeld vanwege privacybescherming, niet zomaar uiteen kunnen worden gezet in de media.

Spanning kan ook ontstaan in een situatie waarin meer of andere zaken een rol spelen dan (alleen) de seksuele gerichtheid of genderidentiteit van het slachtoffer, terwijl in de media vooral het beeld wordt geschetst van mensen die worden gediscrimineerd en hun huis uit worden gepest. Zo speelde in een casus op z'n minst enkele andere achtergronden mee in het geweld dat ontstond vanuit de buurt tegen een specifiek persoon. Voor diverse betrokkenen had de seksuele gerichtheid hier niets of weinig mee te maken. Over die andere achtergronden kon men officieel echter geen mededelingen doen. Ook niet toen het in de media als een 'duidelijk' geval van geweld tegen LHBT's werd gepresenteerd.

4.5 Conclusie

In dit hoofdstuk richt de aandacht zich op de impact op slachtoffers van dit geweld tegen LHBT's in hun directe woonomgeving. Eerst hebben we stilgestaan op wat dit geweld voor hen betekent en hoe zij daarmee omgaan. Vervolgens richtten we de aandacht op hun behoeften en de wijze waarop de aanpak van dit geweld

daaraan tegemoet komt. Tenslotte stonden we stil bij media-aandacht als specifieke factor, die zeker rond dit geweld van belang kan zijn.

De ervaring met geweld en/of de dreiging daarvan kan op zichzelf al traumatisch zijn. De impact van het hier onderzochte geweld kan een drievoudige, extra traumatiserende werking hebben. Want het treft mensen vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit, in hun eigen woonomgeving, gedurende een lange periode van constante geweldsdreiging. Dat maakt discriminatie en geweld in de woonomgeving ook specifiek anders dan andere vormen van discriminerend geweld, zoals geweld tegen LHBT's in het uitgaansleven.

Natuurlijk reageert ieder mens anders in geweldssituaties, dat geldt ook voor deze specifieke geweldsvorm. In ons onderzoek zien we dat slachtoffers zich in eerste instantie *aanpassen* aan de situatie, bijvoorbeeld door zich anders te uiten of bepaalde plekken – bijvoorbeeld bij het thuiskomen – te mijden of te omzeilen. De dominante reactiewijzen van slachtoffers in de door ons bekeken casus zijn die van *terugtrekking*, uiteindelijk verhuizen, en *verzet en protest*: de juridische gang en/of media-aandacht zoeken, geweest. *Zelfverdediging* als mogelijke vorm van verzet zijn we nauwelijks tegengekomen.

Kijken we naar de relatie tussen de behoeften van slachtoffers en de feitelijke aanpak dan gaat het in eerste instantie om *primaire behoeften*, namelijk (het herstel van) de eigen veiligheid. Herstel is echter in veel onderzochte casus 'ver te zoeken', gezien de langdurigheid en continuïteit van het geweld. Veel slachtoffers zijn daarnaast vooral op zoek naar een aanpak, die aan hun *emotionele behoeften* tegemoetkomt in de vorm van het krijgen van aandacht en erkenning (voor hen als slachtoffer en voor het gebeuren). In een aantal situaties, richten de behoeften van de slachtoffers zich ook op *het strafproces*. We hebben de indruk dat deze behoefte groter wordt, naarmate aan de emotionele behoeften niet of onvoldoende wordt tegemoetgekomen. Soms lijkt het strafproces dan tot in den treure gevolgd te worden om alsnog de gewenste erkenning te verkrijgen. Dat via een strafproces uiteindelijk erkenning wordt verkregen voor het beleefde discriminatoire karakter van het geweld zijn we echter niet tegengekomen in ons onderzoek. *Praktische* en *financiële behoeften* en de tegemoetkoming daaraan zijn we in dit onderzoek met name tegengekomen in de afronding van de uiteindelijke oplossing, namelijk als er sprake was van verhuizing.

Ten slotte zijn we ingegaan op media-aandacht, die voor deze vorm van geweld – discriminatoir en in de woonomgeving – extra kan spelen. In sommige gevallen zijn de media er bij betrokken door slachtoffers, met name ook als extra drukmiddel in de richting van de instanties om erkenning te verkrijgen voor hetgeen men meemaakt en/of om een oplossing voor de gerezen situatie 'af te dwingen.' Deze media-aandacht heeft soms een onverwachte en/of overdonderende impact op slachtoffers zelf en het is de vraag of deze uiteindelijk bijdraagt aan de gewenste oplossing. Een specifiek element bij deze geweldsvorm is de plaats van het geweld: de directe woonomgeving – vaak van zowel slachtoffer(s) als dader(s). Media-aandacht voor dergelijke situaties kan spanningen en stress opvoeren, waarbij door de aandacht duidelijk is waar slachtoffer(s) en dader(s) wonen. Ook de buurt kan door deze media-aandacht in een kwaad daglicht komen te staan. Kansen op escalatie nemen hierdoor alleen maar toe.

5 Conclusies

Dit onderzoek probeerde inzicht te bieden in:

- a. Hoe geweldssituaties tegen burgers vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit in hun directe woonomgeving ontstaan en zich ontwikkelen.
- b. Hoe relevante lokale partijen interveniëren om ze te voorkomen, te de-escaleren of te bestrijden.
- c. Welke effecten het geweld heeft op slachtoffers en daders.
- d. Welke effecten het handelen van de verschillende lokale partijen hebben op slachtoffers en daders.
- e. Hoe dit geweldstype en/of de aanpak daarvan zich onderscheiden van ander geweld in het algemeen en ander discriminatoir geweld tegen LHBT's in het bijzonder.

Het onderzoek bestond uit een literatuurstudie, media-analyse, gevalsstudies en interviews met betrokkenen. In totaal zijn 23 mensen geïnterviewd: zes slachtoffers en zeventien betrokken professionals, namelijk een burgemeester, vijf gemeenteambtenaren, drie politiefunctionarissen, een officier van justitie en zeven vertegenwoordigers van ketenpartners (woningcorporatie (1), ADV's (3), buurtbemiddeling (1) en een landelijke en een lokale belangenorganisatie). De anonimiteit en privacy van alle respondenten is gewaarborgd.

Uiteindelijk zijn 22 casus geselecteerd, verspreid over heel Nederland voor – binnen en buiten de Randstad, in grote, middelgrote en kleine gemeenten. In vijf van de 22 casus betrof het geweld tegen een lesbisch stel en in vijf tegen een homostel. In zes casus richtte het geweld zich tegen alleenstaande homoseksuele mannen, in één casus tegen een alleenstaande lesbienne en in vijf casus tegen een transgender. In zeven gevallen was het geweld en de dreiging afkomstig van een groep jongeren: een hanggroep of een groep langsfietsende scholieren. In dertien casus kwam het geweld van 'mensen in de buurt', waarvan in één geval het medebewoners van een zorgcentrum betrof en in twaalf gevallen was sprake van min of meer bekende plegers die direct in de buurt van de slachtoffers woonden. In twee gevallen is (ons) niet duidelijk wie het geweld pleegde.

In dit hoofdstuk presenteren we een samenvatting van de bevindingen en conclusies aan de hand van deze onderzoeksvragen. Vooropgesteld moet worden dat we over daders van dit geweldstype weinig empirische informatie hebben kunnen verkrijgen. We concentreren onze conclusies derhalve vooral op de inzichten ten aanzien van slachtoffers en aanpak van dit geweld.

5.1 Ontstaan en ontwikkelingen van het geweld

Grofweg zien we dat situaties van discriminatie en geweld tegen LHBT's in hun directe woonomgeving op twee manieren tot stand komen:

- a. De situatie waarin dit geweld vrijwel direct ontstaat vanaf het moment dat het slachtoffer of de dader(s) in de omgeving komen te wonen, dan wel dat de seksuele gerichtheid of genderidentiteit bekend wordt.
- b. De situatie, waarin dit geweld ontstaat op een moment dat men – slachtoffers en daders – al veel langere tijd woonachtig is in deze omgeving. Soms kent men elkaar al langer en in enkele gevallen had men voorheen een 'normale burenerelatie' (zie voorbeeldcasus 3, p.7).

In de eerste situatie (a.) lijkt het discriminatoire karakter van het geweld vaker primair als motief aanwezig te zijn. Het is de 'trigger' voor deze uitingen. In de tweede situatie (b.), waarin men elkaar al langer kende, lijkt in veel gevallen een overlasterelatie te zijn ontstaan, waarbij op enig moment de seksuele gerichtheid of genderidentiteit de aanleiding werd voor specifieke overlasterelatie, scheldpartijen en/of erger. In deze tweede

situatie is de kans op een samengestelde, complexe situatie groot. Met name de bewijsbaarheid van het discriminatoire karakter van het geweld is in dit type situaties vaak een moeilijke zaak.

De overlast, scheldpartijen, dreigingen en het geweld tegen LHBT's in hun directe woonomgeving doen zich veelal over langere tijd (al) voor. Het geweld manifesteert zich in meer of een reeks incidenten en veroorzaakt een voortdurend gevoel van dreiging. Slachtoffers kennen absoluut en relatief een geringe dan wel late meldingsbereidheid. Hierdoor wordt hun leven soms al overheerst door deze ervaringen, terwijl interventiepartijen bij een melding 'er voor het eerst van horen.' Dit legt een basis voor en verklaart deels de miscommunicatie en het onbegrip.

5.2 Hoe interveniëren lokale partijen?

Focus van de aanpak

De benadering en reacties door lokale partijen zijn veelal (in eerste instantie) gericht op het individuele, gemelde incident. Het reële dan wel veronderstelde structurele karakter van het geweld wordt in de reacties vaak of grotendeels buiten beschouwing gelaten. De drievoudige, extra impact van discriminerend geweld jegens LHBT's in hun directe woonomgeving wordt onderschat.

Aard van de aanpak

Rond het melden of doen van aangifte bestaat zeker onder slachtoffers, maar ook bij hulpverleners, nog vaak onduidelijkheid. Meer helderheid hierover en het verifiëren van verwachting en mogelijkheden (per gebeurtenis) is hier nadrukkelijk geboden.

De aanpak richt zich veelal en met name op het strafproces (wel of niet bewijsbaar) en op primaire behoeften (veiligheid). Vervolg van het discriminatoire karakter van het geweld is in onze casuïstiek niet gevonden. Dit heeft diverse oorzaken. Naast de vaak moeilijke bewijsbaarheid van discriminatie kan dit zeker ook te maken met (te) geringe sensitiviteit van ketenpartners (m.n. politie) voor het eventueel meespelen van deze achtergrond in spanningen, conflicten en incidenten. Maar ook slachtoffers spelen hierin een rol: enerzijds door de lage (of zeer trage) meldingsbereidheid en anderzijds door deze achtergrond bij meldingen en aangiften niet (altijd) expliciet naar voren te brengen.

Interventie door middel van buurtbemiddeling lijkt effectief te kunnen zijn mits in een vroegtijdig stadium. Van systematische vroegsignalering is in dit onderzoek echter nauwelijks iets gebleken. Dit kan liggen aan de aard van de geselecteerde casus, die reeds in een bepaalde mate geëscaleerd waren. Maar in de interviews met betrokken ketenpartners bleek dat van vroegsignalering van deze geweldsvorm weinig bekend was.

Aan emotionele behoeften (erkenning) van het slachtoffer wordt nogal eens niet of nauwelijks tegemoet gekomen. Er is een onderscheid tussen (de behoefte aan) erkenning van het gevoel van het slachtoffer, dat het geweld plaatsvindt vanwege diens seksuele gerichtheid of genderidentiteit, en het (uiteindelijk) strafrechtelijk kunnen bewijzen van dit karakter. Die (moeizame) strafrechtelijke bewijsbaarheid voert nogal eens de boventoon in de reacties van ketenpartners, aldus slachtoffers, waardoor zij ervaren dat in deze reacties niet aan die emotionele behoefte tegemoet wordt gekomen.

Nazorg is een belangrijk issue. De slachtoffers van dit geweld kunnen na verhuizing niet een-twee-drie hun ervaringen en onveiligheidsgevoelens 'naast zich neerleggen' en overgaan tot de (andere) orde van de dag. Nazorg in hun nieuwe woonomgeving is dan zeker geen overbodige luxe. Dit geldt helemaal in de situatie waarin er sprake is van inwonende kinderen. Maar ook nazorg in de richting van de dader(s) en de oorspronkelijke woonomgeving is wenselijk, vooral om te voorkomen dat dit geweld zich (blijvend of opnieuw) voordoet. Onderdelen van de nazorg kunnen zich specifiek richten op de dader(s), op weerbaarheid

van buurtbewoners, maar ook op de alertheid onder ketenpartners om signalen van deze buurtspanningen en onrust in een vroeg stadium op te vangen en aan te pakken.

Effect van de aanpak

De snelheid en effectiviteit van de aanpak lijkt afhankelijk te zijn van de kwaliteit en ervaring van de (bestaande) ketensamenwerking in het algemeen en van het netwerk van de wijkagent in het bijzonder. Een specifieke rol is weggelegd voor de burgemeester. In die gevallen waarin hij/zij betrokken is geraakt bij de aanpak van het geweld lijken oplossingen relatief snel en adequaat te zijn gevonden en uitgevoerd.

Verschillende casus laten zien dat deze inmenging grote slag- en daadkracht teweeg kan brengen. In het geval dat er sprake is van huurwoningen is er een specifieke rol weggelegd voor de woningbouwvereniging. In dit onderzoek zijn uiteenlopende ervaringen over het functioneren van deze corporaties in zo'n situatie opgetekend. Ook hierbij lijkt het van belang te zijn of er een al langer functionerend samenwerkingsverband met ketenpartners bestaat.

De uiteindelijke 'verlossende oplossing' is vaak – in 12 van de 22 bestudeerde casus - gelegen in de verhuizing van de slachtoffers. De realisatie van deze oplossing brengt overigens vaak nog aanzienlijke problemen met zich mee. Bij slachtoffers die hun woning huren is in veel gevallen een urgentieverklaring noodzakelijk om van woning te veranderen. Het verkrijgen hiervan kan een moeizaam proces zijn – mede afhankelijk van de betrokkenheid en opstelling van de woningbouwvereniging. Zijn slachtoffers eigenaar van de woning dan kan deze oplossing relatief grote financiële consequenties hebben. In de richting van daders van dit geweld vormt gedwongen verhuizing in theorie een optie, maar in de praktijk is dit een moeilijk traject. Verhuizing kan voor het slachtoffer een 'verlossing' zijn. Maatschappelijk blijft de vraag natuurlijk staan of verhuizing een maatschappelijk aanvaardbare oplossing is.

ADV's en belangenorganisaties

De betrokkenheid en focus van ADV's en belangenorganisaties ligt vooral in het informeren en ondersteunen van slachtoffers en op het expliciteren van het veronderstelde discriminatoire karakter van het geweld. Het (over-)expliciteren van het discriminatoire karakter kan de kans voor het oplossen van de situatie bemoeilijken. Vaak is er sprake van een meervoudige, complexe achtergrond van de situatie en zijn er meer aangrijpingspunten om deze geweldsvorm in de eigen woonomgeving als een vorm van buurtspanningen en – conflict aan te pakken (bijvoorbeeld een effectief bewezen aanpak woon- of buurtoverlast). Deze aangrijpingspunten kunnen door het (over-) expliciteren van het veronderstelde discriminatoire karakter van de gebeurtenissen uit beeld verdwijnen.

5.3 Welke effecten heeft het geweld op slachtoffers?

Het langdurige en continue karakter van discriminatie en geweld maakt, tezamen met de gerichtheid (op seksuele gerichtheid of genderidentiteit) en de plaats (thuis of in de directe woonomgeving) van het geweld, dat deze geweldsvorm extra traumatiserend is voor slachtoffers. Het geweld leidt er toe dat slachtoffers sterke behoeften hebben aan erkenning en om serieus genomen te worden (emotionele behoeften).

Na zich eventueel eerst aan de geweldssituatie (ingrijpend) aan te passen, reageren slachtoffers van dit geweld vooral met verzet en protest (beveiliging, procesgang) en in veel gevallen uiteindelijk door de situatie te ontvluchten (verhuizing). Voor het individuele slachtoffer is de definitieve 'oplossing' in de vorm van verhuizing uiteindelijk een 'verlossing' in het perspectief van de langdurende traumatiserende ervaring en angst.

5.4 Welke effecten heeft de aanpak op slachtoffers?

Reacties en aanpak richten zich relatief vaak op het individuele incident. Het structurele karakter van dit geweld wordt zo relatief vaak of grotendeels buiten beschouwing gelaten. Dit leidt tot verwarring, misnoegen en frustratie bij slachtoffers. Onduidelijkheid bij slachtoffers over aangifte en eventueel politieonderzoek en/of juridische behandeling betekent in de beleving van slachtoffers niet alleen uitstel van een mogelijk verlossende oplossing, maar ook voortdurende van de continue dreiging.

Slachtoffers van dit geweld lijken vooral primaire (veiligheid en herstel) en emotionele behoeften (erkenning persoon en karakter van gebeurtenis) te hebben. In de beleving van veel slachtoffers werd hieraan niet tegemoet gekomen. Aan de primaire behoefte aan veiligheid (en herstel) wordt vaak niet tegemoet gekomen – anders dan uiteindelijke verhuizing. Dit is ook vaak te wijten aan de moeilijke bewijsbaarheid en het geringe pakket aan (mogelijke) maatregelen in de richting van daders. Tegemoetkoming aan de emotionele behoeften van het slachtoffer wordt in deze situatie nog belangrijker.

5.5 Waarin is dit geweldstype en de aanpak daarvan te onderscheiden van ander geweld?

Geweld tegen burgers vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit in hun directe woonomgeving is een bijzondere vorm van buurtspanningen en –conflicten. Het is door deze plaatsgebondenheid ook een bijzondere vorm van discriminatoir geweld. Betrouwbare informatie en inzichten hierin zijn schaars. De aard van (de dreiging van) geweld bij deze geweldsvormen verschilt niet van buurtconflicten. Wel springt, in relatie tot ander geweld tegen LHBT's, het relatief langduriger en meer continue karakter van het geweld in de directe woonomgeving in het oog.

Daders lijken relatief vaker volwassen en motieven lijken relatief vaker 'ervaren overlast' te zijn bij deze specifieke vorm van geweld tegen LHBT's. Voor zover dat valt vast te stellen, zijn de plegers bij andere vormen van geweld tegen LHBT's vooral jongeren, terwijl bij geweld in de eigen woonomgeving deze leeftijdsspecificatie minder opgeld lijkt te doen. De vertegenwoordiging van volwassenen doet niet onder aan die van jongeren. Jongeren als daders opereren meestal in groepsverband, zowel hanggroep als bijvoorbeeld (dagelijks) passerende scholieren. Bij volwassenen lijkt het vooral te gaan om alleenstaande mannen of gezinshoofden.

Slachtoffers van dit specifieke geweldstype lijken relatief vaker (wat) ouder en vaker een (vaste) relatie te hebben dan slachtoffers van andere geweldsvormen.

6 Aanbevelingen

In dit afsluitende hoofdstuk presenteren we enkele aanbevelingen. De eerste groep aanbevelingen richt zich op de gewenste algemene attitude van betrokken professionals⁹⁷ in de richting van het slachtoffer. Daarna richten we onze algemene aanbevelingen op de aanpak en beleid ter voorkoming en/of bestrijden van het geweld tegen burgers vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit in de directe woonomgeving, waarna nog enkele specifieke aanbevelingen voor ADV's en belangenorganisaties. We sluiten dit hoofdstuk af met nog een enkele aanbeveling om het inzicht in deze geweldsvorm (lokaal) verder te verdiepen.

1. Algemene attitude:

Van professionals, die betrokken zijn bij deze geweldsvorm, mag een algemene professionele attitude in de richting van slachtoffers en het geweld verwacht worden. Het met name om (eerstelijns) professionals vanuit de gemeente, politie, wijk- en buurtwelzijnswerk en woningbouwverenigingen. Hiervoor formuleren we de volgende aanbevelingen:

- a. Wees bewust van de mogelijk drievoudige impact van dit geweld op slachtoffers en onderschat dit niet.
- b. Houdt rekening met het feit dat het slachtoffer na een gesprek (of anderszins contact) weer terugkeert in een bedreigende thuissituatie.
- c. Maar een onderscheid in benadering van en communicatie met het slachtoffer tussen de erkenning voor het gevoel van het slachtoffer te maken te hebben met discriminatoir geweld en de (strafrechtelijke) erkenning van dit karakter.
- d. Bespreek de (on)mogelijkheden en stem vervolgactie af met het slachtoffer.

2. Aanpak van dit geweld:

Natuurlijk heeft iedere organisatie en instantie een eigen taak en verantwoordelijkheid om in specifieke situaties van geweld tegen LHBT's in hun directe woonomgeving op te treden. De aanpak zal echter vrijwel altijd bestaan uit een samenwerking met andere instanties. Voor de aanpak van dit geweld zijn dan ook enkele algemene aanbevelingen in de richting van alle (samenwerkende) betrokkenen te formuleren, namelijk:

- a. Wees sensitief voor mogelijke achtergronden bij en kansen op buurtspanningen en –conflicten. Ken de historie van de buurt op dit gebied. Integreer in die sensitiviteit een alertheid voor geweld tegen burgers vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit.
- b. De effectiviteit van de aanpak van buurtspanningen en –conflicten hangt nauw samen met de kwaliteit en structuur van het lokale (buurt-) netwerk. In situaties van spanningen en conflicten is er normaliter weinig tijd om netwerk op te zetten. Voorkom dat in tijden van geen of minder spanningen het urgentiegevoel minder groot of gemist wordt. Ken en onderhoud je netwerk!
- c. Zie signaleren (en aanpak) van buurtspanningen en – conflicten als één van de elementen van gezamenlijke netwerkverantwoordelijkheid.
- d. Organiseer het netwerk zo, dat in voorkomende gevallen specifieke expertise is aan te trekken. Creëer bijvoorbeeld een 'binnenste schil' van continue deelnemers (gemeente, politie, wijkwelzijn, woningbouwverenigingen) en een 'buitenste schil' van incidenteel te betrekken partijen (bijvoorbeeld buurtbemiddeling, ADV, COC, TNN, e.d.).
- e. Organiseer binnen het netwerk goed hoe en wanneer informatie uitgewisseld kan worden.
- f. Meet in bestaand (verschillend) ketenoverleg regelmatig 'de temperatuur in de wijk' – ook als dit (nog) niet aan de hand van een casus of gebeurtenis hoeft. Doe dit systematisch volgens een van de daartoe ontwikkelde methodieken, zoals bijvoorbeeld het sociaal calamiteiten plan.
- g. Beschouw (buurt)bemiddeling als optie bij vroegsignalering van onrust en spanningen in de buurt.
- h. Wacht op uitvoerend niveau niet te lang met 'opschalen' of ten minste het informeren van 'hogere echelons' over de gerezen situatie.

⁹⁷ In dit onderzoek kon geen aparte aandacht geschonken worden aan de rol en functie van de advocatuur. In dit hoofdstuk richten aanbevelingen zich dan ook niet tot deze groep professionals niet tegenstaande het feit dat zij zeker (vaak) een belangrijke rol kunnen spelen (zie ook aanbevelingen 5. Inzicht in dit geweld hieronder).

- i. Organiseer communicatie in tijden van crisis en/of media-aandacht. Centraliseer dit bij (het kabinet van) de burgemeester.
- a. Zie ‘verhuizing’ van slachtoffer als optie indien slachtoffer hier behoefte aan heeft. Maak het proces daarheen zo kort mogelijk. Versimpel het proces om een urgentieverklaring te verschaffen in het geval van geweld.
- j. Heb aandacht voor de specifieke problematiek voor slachtoffers als het gaat om huiseigenaren.
- k. Zie ‘verhuizing’ van slachtoffer als start voor nazorg zowel
 - In de richting van het slachtoffer (en het lokale netwerk in diens nieuwe woonomgeving).
 - In de richting van dader(s) (voorkomen herhaling, bestrijding gedrag, tegengaan van gevoel ‘Als we geweld gebruiken, verdwijnen ze’).
 - In de richting van buurt (herstel rust, voorkomen herhaling, ‘vinger aan de pols’).

3. Beleid:

- a. Zorg voor contact tussen beleidsafdelingen veiligheid, welzijn, wonen en emancipatie.
- b. Zorg voor een effectief werkende aanpak woonoverlast in de wijk(en).
- c. Voorkom een verschillende signalering en aanpak (met verschillende partijen en werkwijzen) voor iedere aparte vorm van spanningen en conflicten. Integreer daarom de signalering en aanpak van deze geweldsvorm in een meer algemene aanpak van vroegsignalering en bestrijding van maatschappelijke spanningen en onrust.
- d. Formuleer beleid ten aanzien van de nazorg van dit soort geweldssituaties na vertrek slachtoffers: in de richting van de slachtoffers (actieve overdracht) en de daders én de buurt ter voorkoming van herhaling.
- e. Organiseer, coördineer in het kader van sociale wijkteams een structurele vroegsignalering en aanpak woonoverlast en zorg voor sensitiviteit, aandacht voor anti-LHBT-geweld – ook als deze zich (nog) niet (recent) heeft voorgedaan in de betreffende wijk.
- f. Borg het institutioneel geheugen (kennis van de geschiedenis van spanningen en conflicten tussen groepen mensen, in wijken, tegenover specifieke burgers vanwege hun gerichtheid/genderidentiteit/ e.d.).
- g. Organiseer dat de burgemeester altijd geïnformeerd wordt als zich signalen van deze geweldsvorm voor doen – ook als dit (nog) niet tot directe actie zijnerzijds hoeft te leiden.

4. ADV's en belangenorganisaties:

- a. Wees bij deze specifieke vorm van geweld – zeker als er sprake is van een samengestelde, complexe problematiek - voorzichtig met het expliciteren van of eenzijdig focussen op de mogelijk juridische vervolging van het discriminatoire karakter.
- b. Wees als ADV verzekerd van gedegen overdracht naar andere (keten)partners indien taak van ADV niet (verder) gegeven is.
- c. Zet deze geweldsvorm en de (mogelijke) rol van de eigen organisatie op de agenda van lokale afdelingen.

5. Inzicht in dit geweld:

Zoals gesteld, zijn kennis en inzichten in deze specifieke vorm van buurtspanningen en –conflicten nog schaars aanwezig in Nederland. Deze studie verschaft een kwalitatief inzicht, maar ook hier na zijn nog zeker talrijke aspecten van dit geweld onderbelicht. Aspecten en onderwerpen die zeker nadere aandacht en inzichten verdienen zijn:

- a. Evaluatie van incidenten en de aanpak daarvan in specifieke locaties (gevalstudies) – enerzijds om de lokale praktijk te optimaliseren; anderzijds om kennis over ontstaan en ontwikkelingen van deze geweldsvorm nader te verdiepen.
- b. Onderzoek naar plegers van geweld tegen burgers vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit in hun directe woonomgeving om inzicht in motieven en gedragsontwikkeling, alsmede opties voor interventies te vergroten.
- c. De effectiviteit van buurtbemiddeling als preventief instrument bij dit type van discriminatoir buurtgeweld.
- d. Rol van de verdediging: advocaten, rechtshulpverzekeringen, et cetera (begrenzing toegang tot recht).

Literatuur

- Achterhuis, H. (2008). *Met alle geweld. Een filosofische zoektocht*. Amsterdam: Lemniscaat.
- Anderson, E. (1999). *Code of the Street. Decency, Violence and the Moral Life of the Inner City*. New York: W. W. Norton.
- Bakker, I., L. Drost & W. Roeleveld (2010). *Wat hebben geweldplegers gemeen? Een typologie van plegers van geweld tegen de publieke taak en van publiek geweld*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Bijlenga, G. (2013). *Geweld, altijd en overal? Onderzoek naar geweldplegers en de verschillende maatschappelijke domeinen waarin ze geweld plegen*. (Afstudeerscriptie) Leeuwarden: Noordelijke Hogeschool.
- Björge, T. & R. Witte (Eds.) (1993). *Racist Violence in Europe*. Londen: MacMillan.
- Boeykens, D. (2000). Zinloos geweld, in: K. Boey (Ed.) (2000). *Filosoferen over geweld*. Leusden: Acco.
- Bol, M. W., T. J. Terlouw, L. W. Bles & C. Verwers (1998). *Jong en gewelddadig. Ontwikkeling en achtergronden van de geweldscriminaliteit onder jeugdigen*. Den Haag: WODC.
- Boom, ten A. & K. F. Kuijpers (2008). *Behoeften van slachtoffers van delicten. Een systematische literatuurstudie naar behoeften zoals door slachtoffers zelf geuit*. Den Haag: WODC.
- Bouw, C. & C. Nelissen (1988). *Gevoelige kwesties. Ervaringen van migranten met discriminatie*. Leiden: Rijks Universiteit Leiden/Centrum voor Onderzoek van Maatschappelijke Tegenstellingen (COMT).
- Brants, C., R. Kool & A. Ringnalda (2007). *Strafbare discriminatie*. Den Haag: WODC.
- Bromet, F. (2013). *Televisiedocumentaire Homopesten*. 1^e uitzending: NCRV, 4 maart 2013.
- Buijs, L., G. Hekma & J.W. Duyvendak (2009). *Als ze maar van me afblijven. Een onderzoek naar antihomoseksueel geweld in Amsterdam*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2014). *Veiligheidsmonitor 2013*. Den Haag: CBS.
- Donselaar, J. van (1996). *Reacties op racistisch geweld. Het perspectief van allochtonen*. Leiden: LISWO/Amsterdam: IMES.
- Erpecum, I. van (2005). *Van afzijdigheid naar betrokkenheid. Preventieve strategieën tegen geweld*. Den Haag Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Everard, M. (1995). *Ziel en zinnen. Over liefde en lust tussen vrouwen in de tweede helft van de achttiende eeuw*. Groningen: Historische Uitgeverij.

- Farrington, D. P. (2007). Origins of violent behaviour over the life span. In Flannery D. J., A. T. Vaszonyi & I. D. Waldman (Eds) (2007). *The Cambridge Handbook of Violent Behaviour and Aggression*. New York: Cambridge University Press, pp. 19-48.
- Farrington, D. P. (2012). Contextual influences on violence. In Dvoskin J. A., J. L. Skeem, R. W. Novaco & K. S. Douglas (Eds.) (2012). *Using social sciences to reduce violent offending*. Oxford: Oxford University Press, pp. 53-82.
- Farrington, D. P. & R. Loeber (2000). Epidemiology of juvenile violence. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics in North America*, 9 (4): 733-748.
- Felten, H., J. van Hoof & J. Schuyf (2010). Wees jezelf, maar wees niet anders: heterojongeren over homo- en biseksualiteit. In Keuzenkamp, S. (Red), *Steeds gewoner, nooit gewoon. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*. Den Haag: SCP.
- Galster, G. C. (2010). *The mechanism(s) of neighbourhood effects: theory, evidence and policy implications*. Paper ESRC-seminar St. Andrews University, Schotland, 4-5 februari 2010.
- Haan, W. de (2010). Geweld als een fundamenteel betwistbaar begrip. In Althoff, M. & J. Nijboer (Eds) (2010). *Zoeklicht op geweld. Sociale conflicten in het publieke domein*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Ham, T. van & H. Ferwerda (2012). *Geweld en geweldplegers. Naar een landelijke definitie*. Arnhem: Bureau Beke.
- Ingoldsby, E.M. & D.S. Shaw (2002). Neighborhood contextual factors and early starting anti-social pathways. *Clinical Child and Family Psychological Review*, 5 (1): 21-53.
- Karsten, N., L. Schaap, F. Hendriks, S. van Zuydam & G-J. Leenknecht (2014). *Majesteitelijk en magistratelijk. De Nederlandse burgemeester en de staat van het ambt*. Tilburg: Tilburgse School voor Politiek en Bestuur/DEMOS.
- Keuzenkamp, S. (Ed.) (2010). *Steeds gewoner, nooit gewoon. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*. Den Haag: SCP.
- Keuzenkamp, S. (2012). *Worden wie je bent. Het leven van transgenders in Nederland*. Den Haag: SCP.
- Knaap, L. M., L. T. J. Nijssen & S. Bogaerts (2006). *Geweld verslagen? Een studie naar preventie van geweld in het publieke en semi publieke domein*. Den Haag: WODC.
- Koppen, V. van (2013). *Pathways into organized crime. Criminal opportunities and adult onset offending*. (Dissertatie) Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Lahlah, E. (2013). *Invisible victims? Ethnic differences in the risk of juvenile (violent) offending of Dutch and Moroccan-Dutch adolescent boys*. (Dissertatie) Ridderkerk: Ridderprint.
- Lamet, W. & K. Wittebrood (2009). *Nooit meer dezelfde. Gevolgen van misdrijven voor slachtoffers*. Den Haag: SCP.

Landelijk Expertise Centrum Discriminatie Openbaar Ministerie (2012). *Cijfers in beeld. Discriminatiecijfers 2011*. Amsterdam: LECD/OM.

Landelijk Expertise Centrum Discriminatie Openbaar Ministerie (2013). *Cijfers in beeld. Discriminatiecijfers 2012*. Amsterdam: LECD/OM.

Leest, W. van der (2013). *Geweld. Analyse van de aard, omvang en ontwikkeling van expressief geweld in Nederland*. Zoetermeer: IPOL.

Loef, L., M. Heijke & B. van Dijk (2010). *Typologie van plegers van geweldsdelicten*. Amsterdam: DSP-groep.

Lösel, F. & D. P. Farrington (2012). Direct protective and buffering protective factors in the development of youth violence. *American journal of preventive medicine*, 43 (21): 8-23.

Markowitz, F. E. (2003). Socioeconomic disadvantage and violence research on culture and neighbourhood control as explanatory mechanisms. *Aggression and Violent Behaviour*, 8: 145-154.

McDevitt, J. & J. Williamson (2002). Hate Crimes: Gewalt gegen Schwule, Lesben, bisexuelle und transsexuelle Opfer in: Heitmeyer, W. & J. Hogan (Eds) (2002). *Internationales Handbuch der Gewaltforschung*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag GmbH, pp.1000-1019.

Meer, T. van der (1995). *Sodoms zaad in Nederland. Het ontstaan van homoseksualiteit in de vroegmoderne tijd*. Nijmegen/Amsterdam: SUN.

Meer, T. van der (2003). Gay bashing: A Rite of Passage? *Culture, Health & Sexuality*, 5:153-165.

Meyer, L.H. & M.E. Northridge (2007). *The Health of sexual minorities: Public health perspectives on lesbian, gay, bisexual and transgender populations*. New York: Springer.

Middelaar, R. van (2013). *Geweldplegers VPT. Onderzoek naar plegers van geweld tegen werknemers met een publieke taak*. Utrecht: Veiligheidsregio Utrecht.

Moha, A.A., P. P. Verheggen & J. Visscher (2013). *Burgers over politie en buitengewoon opsporingsambtenaren*. Amsterdam: Motivaction.

Moors, H. & Bervoets, E. (Red.) (2013). *Frontlijnwerkers in de veiligheidszorg. Gevalstudies, patronen, analyse*. Den Haag: Boom-Lemma

Mulder, E. A. (2010). *Unraveling serious juvenile delinquency. Risk and Needs Assessment by Classification into Subgroups*. (Dissertatie) Rotterdam: Erasmus University Rotterdam.

Mullins, C. W. & R. M. Cardwell-Mullins (2006). Bad Ass or Punk Ass? The Contours of Street Masculinity. *Universitas*, 2 (2).

Nationale Ombudsman (2013). *Rapport 2013/118 Een onderzoek naar de inspanningen van de gemeente Lansingerland om de parkeerproblemen die verzoekster ervaart op te lossen*. Den Haag: De Nationale Ombudsman, 13 september 2013.

- Oberwittler, D. (2004). A multilevel analysis of neighbourhood contextual effects on serious juvenile offending: the role of subcultural values and social disorganization. *European Journal of Criminology*. 1: 201-235.
- Onrust, S. A., P. A. M. Speetjens, M. Melchers & J. E. E. Verdunnen (2011). *Agressie en geweld. Weten wat helpt. Een overzichtsstudie van preventieve interventies tegen geweld in de openbare ruimte*. Utrecht: Trimbos Instituut.
- Ortner, S.B. (2006). *Anthropology and social theory: Culture, power, and the acting subject*. Durham: Duke University Press.
- Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE)/Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) (2005). *Combating Hate Crimes in the OSCE Region: An overview of statistics, legislation and national initiatives*. Warschau: OVSE/ODIHR.
- Peeck, V. (2012). *Jonge slachtoffers, jonge daders? Een onderzoek naar risicofactoren en kenmerken van geweld en de relatie met ouderschap*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Poelman, M. & D. Smits (2007). *Agressie tegen holebi's in Brussel Stad. EHSAL-synthese van het onderzoeksrapport*. Antwerpen: Maklu.
- Politieacademie (2008). *Rapportage homofoob geweld. Politiegegevens periode 1 januari - 1 juli 2008*. Apeldoorn: Politieacademie.
- Politie Landelijke Eenheid (2013). *Anti-homogeweld in Nederland. Analyse van (dreiging van) fysiek anti-homogeweld*. Driebergen: DLIO.
- Put, C. van der, M. Assink, A. Bindels, G. J. Stans & S. de Vries (2013). *Effectief vroegtijdig ingrijpen. Een verkennend onderzoek naar effectief vroegtijdig ingrijpen ter voorkoming van ernstig crimineel gedrag*. Den Haag: WODC.
- Renskens, J., H. Felten & J. Schuyf (2011). *Handreiking Homo-emancipatie Gezondheid*. Utrecht: Movisie.
- Rovers, B. (2012). *Gay en veilig in Brabant. Ervaringen van homo's, lesbo's, biseksuelen en transgenders met intolerantie, discriminatie en agressie in de regio Noordoost Brabant*. 's Hertogenbosch: BTVO/COC.
- Sampson, R. J., J. D. Morenhoﬀ & T. Gannon-Rowley (2002). Assessing 'neighbourhood effects': social processes and new directions in research. *Annual Review of Sociology*. 28: 443-478.
- Schuyff, J. (2009). *Geweld tegen homoseksuele mannen en lesbische vrouwen. Een literatuuronderzoek naar praktijk en bestrijding*. Utrecht: Movisie.
- Schuyf, J. & H. Felten (2011). *Zoenen is gevaarlijk. Onderzoek naar geweld tegen lesbische vrouwen*. Utrecht: Movisie.
- Staatscourant (2011). *Verlenging beleidsregels OM*. Jrg. 2011, no 19256, 27 oktober 2011.

Timmermans, M., J. van den Tillaert & G. Homburg (2013). *Eerste meting slachtoffermonitor: ervaringen van slachtoffers met justitiële slachtofferondersteuning*. Amsterdam: Regioplan.

Ufkes, E. G. (2011). *Neighbor-to-neighbor conflicts in multicultural neighborhoods*. (Dissertatie) Groningen: Universiteit Groningen.

Valois, R. F., J. M. MacDonald, L. Bretous, M. A. Fischer & J. W. Wanzer-Drane (2002). Risk factors and behaviours associated with adolescent violence and aggression. *American Journal of Health Behaviour*. 26 (6): 454-464.

Vitaro, F., M. Boivin & R. E. Tremblay (2007). Peers and violence: a twosided development perspective in D. J. Flannery. In Vaszonyi, A.T. & I. D. Waldman (Eds) (2007). *The Cambridge Handbook of Violent Behaviour and Aggression*. New York: Cambridge University Press, pp. 361-387.

Vols, M. (2013). *Woonoverlast en het recht op privéleven. De aanpak van overlastveroorzakers in Nederland, Engeland, Wales en België*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Witte, R. (2010). *Al eeuwenlang een gastvrij volk. Racistisch geweld en overheidsreacties in Nederland 1950 – 2010*. Amsterdam: Aksant/Amsterdam University Press.



Sommige mensen worden in hun sociale en fysieke veiligheid bedreigd vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit. Dit vindt ook plaats in hun directe woonomgeving. Inzicht in dit fenomeen is er nauwelijks. Hoe ontstaan en ontwikkelen zich zulke situaties? Waarin onderscheiden ze zich van andere vormen van discriminatoir geweld, gericht tegen lesbiennes, homo's, biseksuelen of transgenders (LHBT's)? En op welke manier interveniëren lokale ketenpartners om te voorkomen, te de-escaleren of te bestrijden?

In dit onderzoeksrapport, geschreven in opdracht van de Gay Straight Alliance *Natuurlijk Samen*, worden deze vragen beantwoord. Vanuit het perspectief dat discriminatoir geweld in de woonomgeving van LHBT's een onderdeel vormt van spanningen en geweld in de buurt, legt dit rapport de vinger op de spanning tussen enerzijds het (vaak moeilijk juridisch bewijsbare) discriminatoire karakter van het geweld en het streven naar een leefbare oplossing. Bij dit type geweld zijn er drie factoren die de impact ervan nog vergroten: slachtoffers worden belaagd omwille van hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit, dat gebeurt in hun thuisomgeving en vaak langdurig, waardoor slachtoffers dikwijls onder langdurige en continue druk leven.

Hoe kan in die praktijk recht worden gedaan aan de beleving en behoeften van slachtoffers? Duidelijk is dat een succesvolle aanpak van situaties van discriminatoir geweld in de woonomgeving van LHBT's op lokaal niveau plaatsvindt en afhangt van de kracht van bestaande ketensamenwerking. De rol van de politie, maar zeker ook de gemeente en in het bijzonder de burgemeester, is groot. Daarnaast zijn allerlei andere partijen (mogelijk) betrokken, zoals woningbouwverenigingen, antidiscriminatievoorzieningen (ADV's) en belangenorganisaties. Specifiek besteedt het rapport aandacht aan hoe eventuele media-aandacht doorwerkt op slachtoffers en andere betrokkenen.

In veel gevallen leidt het geweld uiteindelijk tot de verhuizing van de slachtoffers. Voor sommige slachtoffers voelt dat misschien als een verlossing. Maar het is een 'oplossing' die tegelijkertijd haar tol eist. En natuurlijk blijft het de vraag of eigenlijk wel van een maatschappelijk aanvaardbare oplossing mag worden gesproken.

Het onderzoek is uitgevoerd door Rob Witte en Hans Moors, Lokaal Centraal – Expertgroep Maatschappelijke Vraagstukken, in samenwerking met Saskia van Bon, Art.1, Kenniscentrum Discriminatie Nederland.